

Viața Rominească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

Ionel Teodoreanu	<i>Rodica.</i>
I. Petrovici	<i>La mare și la munte (Note de drum).</i>
I. Șiadbei	<i>Neamul romînesc (Asupra studiului etnologic al d-lui O. G. Lecca).</i>
G. Bărgăuanu	<i>Priveliște în sal.—Țintirim.</i>
Petre Marcu	<i>Psihanaliza judiciară.</i>
Caterina Onea	<i>Despărțire.—Melancolie.</i>
Cezar Petrescu	<i>Scrisori bucureștene (Sfârșit de vacanță.—Toamnă rurală și toamnă urbană. Cum redevii bucureștean).</i>
Const. I. Vișoianu	<i>Cronica externă (Pactul franco-român.—Pactul italo-român).</i>
M. Sevastos	<i>Cronica teatrală: București (Revistele — Balletul.—Esopo.—Visul unui amurg de iubire.—Livada cu vișini.—Negustorii de glorie).</i>
P. Nicanor & Co.	<i>Miscellanea (Iarăși democrația.—Franța republicană!—Școala.—Genul poetic. Filozofia modei.—Mișcarea literară.—Greșeli de tipar).</i>

Recenzii: *M. Sadoveanu:* Țara de dincolo de neagră. G. Ibrăileanu — *Ladislav Reymont:* Les Paysans G. I. — *Karin Michaëlis:* Femmes. C. Vraja. — *Etienne Rey:* Eloge du mensonge. C. V. — *Arthur Garovai:* Descindețele rominești. I. Șiadbei. — *Șerban Drutzu* în colaborare cu *Andrei Popovici:* Romîni în America. Recensent.

Revista Revistelor: „Critica profesională” (Albert Thibaudet. *Revue de Paris*). — „Sfîntul Francisc de Assisi” (Georges Batault. *Mercur de France*). — „Examen de conștiință” (Albert Thibaudet. *Nouvelle Revue Française*). — „Observațiuni asupra psihologiei feericului” (Edmond Jaloux. *Journal de psychologie normale et pathologique*). — „Sfîntul Toma împotriva lui Racine sau antihumanismul în teatru” (Benjamin Crémieux. *Nouvelles Littéraires*). — „Italia și Europa” (Italicus. *L'Europe Nouvelle*). — „Pariul lui Pascal, respins” (Jean Prévost. *La Nouvelle Revue Française*).

Mișcarea intelectuală în străinătate: (Literatură.—Romane.—Știință socială.—Agricultură).
Bibliografie.

I A Ș I

Redacția și Administrația: Strada Alecsandri 3

1926

Viața Rominească apare lunar cu cel puțin 160 pagini. — Abonamentul în țară un an 100 lei. — jumătate an 200 lei. — Numărul 40 lei. — Pentru străinătate: un an 600 lei. — jumătate an 300 lei. — Numărul 60 lei. Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Reproducerea oprită

VIAȚA ROMÎNEASCA

REVISTĂ LUNARA

Iasi, Strada Alecsandri No. 10 12,

ANUL XVIII

CONDIȚIILE DE ABONARE

Abonamentele sînt: semestriale și anuale.

Cele semestriale se socotesc dela No. 1 pînă la No. 6 inclusiv, sau dela No. 7 pînă la 12 inclusiv.

Cele anuale dela No. 1 pînă la No. 12 inclusiv.

Abonamentele se pot face la 1 Ianuarie pentru un an sau jumătate de an ; dela 1 Iulie pentru o jumătate de an,—trimițînd suma *prin mandat poștal*.

Reînnoirea se face cu o lună înainte de expirare, pentruca expedierea Revistei să nu sufere intrerupere.

Prețul abonamentului pe anul 1926 este :

IN ȚARĂ :

Pentru Autorități, Instituțiuni, Societăți și Intreprinderi comerciale, financiare și industriale, pe an . 500 lei

Pentru particulari :

Pe un an	400 lei
Pe jumătate an	200 „
Un număr	40 „

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an	600 lei
Pe jumătate an	300 „
Un număr	60 „

Abonațiilor li se acordă o reducere de 10 la sută din prețul volumelor editate.

Pentru siguranța primirii regulate a Revistei D-nii abonați sînt rugați a trimite odată cu abonamentul și 72 lei anual costul recomandării pentru țară și 180 lei pentru străinătate.

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922 și 1923, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu preț de 200 lei colecția, iar 1924 și 1925 cu lei 300 colecția.—

Administrația.

Viața Românească

Revistă literară și științifică

VOLUMUL LXVIII

ANUL XVIII

I A Ș I

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURA

„VIAȚA ROMÎNEASCĂ“

1926

PENTRU AUTORI

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscristele primite la redacție, nu se înapoează; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Redacția își rezervă dreptul să tipărească articolele cînd va crede de cuvlință, conducîndu-se numai după considerații tehnice și editoriale.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Autorilor care nu locuesc în Iași nu li se pot trimite corecturile și prin urmare sînt rugați să-și redacteze manuscristele definitiv și citeț.

Pentru tot celace privește redacția: manuscriste, reviste, zlare, cărți etc, a se adresa la Redacția Revistei „Viața Romînească“, strada Alecsandri, Iași.

Din editura „Viața Românească“ Iași:

G. IBRĂILEANU

**SPIRITUL CRITIC ÎN CULTURA
ROMÎNEASCĂ**

C. STERE

IN LITERATURA

OCTAV BOTEZ

Pe marginea cărților

Scritori romini și străini

G. TOPÎRCEANU

Strofe Alese

(Balade vesele și triste)

MIHAIL SADOVEANU

**Pildele lui Cuconu Vichentie
Strada Lăpușneanu
Cocostîrcul Albastru**

MIHAI CODREANU

**Cîntecul Deșărtăciunii
Statui *ediția II*
Marele Premiu Național de
100,000 lei pentru poezie.**

PREȚUL 40 LEI

RADU ROSETTI

Păcatele Sulgerului
1 volum
Cu Paloșul 3 volume

DEMOSTENE BOTEZ

Floarea Pămîntului *poezii*
(Premiată de Academia Romîna)
Povestea Omului *poezii*

Dr. C. I. PARHON & M. GOLD-
STEIN

Traité d'Endocrinologie:
I. La glande Thyroide

C. HOGAȘ

Pe Drumuri de Munte
I. În Munții Neamțului.
II. Amintiri dintr'o călătorie

AL. A. PHILIPPIDE

AUR STERP

G. GALACTION

**RĂBOJI
PE BRADUL VERDE**

RODICA *

Cine, și de cite ori în viața sa, nu s'a hotărît să devie „alt om“, convins că această renaștere sau substanțială prefacere, a-tirna de suprimarea unui fapt extern, sau de împlinirea unei dorințe cu magice făgăduinți?

— De Luni suprim tutunul, și devin alt om!—suspînă energic fumătorul ahtiat, care, pe lângă afecțiunile de rinichi și ficat datorite nopților albe, pe lângă insomniile cu sudori reci, datorite abuzului de cafele negre și de cotidiană muncă, pe lângă panicele inimii, datorite nervilor, ipocondrismului, și pe lângă alte multe betesuguri reale și imaginare, mai e amenințat și de o anghină pectorală.

Acel Luni izbăvitor, la începutul fiecărei săptămîni situat la începutul săptămînil următoare, fuge ca un hoț urmărit. Mulți renunță să-l mai ajungă:

— O viață are omul! Eee!...

Alții, mai perseverenți, îl ajung. Cei mai mulți constată cu surprindere că n'au devenit „alți oameni“, dar că și-au suprimat o plăcere. Alții, mai puțin lucizi, predică întinerirea, vivifierea, fortificarea, purificarea, datorite acestei abstenențe, fără să-și dea seamă că decînd nu mai fumează au devenit mult mai acri; că pofta de mîncare, fanfaron exagerată, nu are alt re-

* Fragment din romanul Drumuri, seria „La Medeleni“, în curs de tipărire la editura „Cartea Romînească“.

zultat decît să-î umfle, pănăvîndu-i, vădînd mai lămurit blegirea țesăturilor, decît severa slăbiciune; că absența fumului prietinos, care, oricît, le făcea suportabilă și singurătatea, îl constringe să accepte orișice tovărășie, cordiala plătiseală în doi sau trei, fiind preferabilă urîtelui lugubru în unul singur; că, într'un cuvînt, sînt oameni noi față de ce erau înainte de-a suprima tutunul, exact în măsura în care o haină întoarsă pe dos e o haină nouă.

Romîni, în preajma vîrstei de treizeci și cinci—patruzeci de ani, mai ales, exclamă deseori, după ce-au constatat și înfierat lapidar, incuria socială a țării lor și endemia de mahalagism barbar, care o bîntue:

— Ah! De m'ași vedea la Paris! Numai o lună... Să-î respir... Alt om, etc...

La Paris, constată cu melancolie cît s'a prefăcut Parisul a-mintirilor.

— În tinerețea mea...

Se întorc dela Paris, mahmuri ca după un chef prea lung, sau melancolici ca după revederea fetiței care-a fost întăia dragoste, devenită mamă, înstrăinată de dragoste și de trecut, chiar dacă a rămas frumoasă: altfel frumoasă, se înțelege, decît atunci cînd se înroșea pentru o privire, plîngea pentru un gest, și proastă, spunea prostii, cu buze fermecătoare...

Alții, poștii ghinioniști la masa verde, pîndînd „o serie“, exclamă cătră moșierul cu portofollul plin și obraji pigmentați de soare, abia sosit dela moșie, ale cărui mîni brune contrastează vîguros cu paloarea febrilă a celorlalte:

— Ah! De m'ași vedea și eu la țară! Să răsufli o clipă! Liniște. Singurătate. Aer curat. Lapte fără apă; apă fără vin...

La țară, constată că Depărățeanu—„Locuința mea de vară e la țară, acolo ași vrea să mor...“—e un cretin; că Duilla Zamfirescu—„Viața la Țară“—e un miros mîsluitor de adevăr; că e preferabil să bei laptele—chiar îndoit cu apă—fără să vezi mîinile cărămizii și dubioase care-l mulg; că poetul lătrat al cîinilor e suportabil numai cînd îi auzi într'un roman rustic, pe cînd afară cîrie claxoanele și scrișnesc tramvaele; că e mai acceptabil chiar implacabilul zornăit al deșteptătorului—aranjat decuseară să sune la oră fixă—decît falmoșul „cucurigu“ al cucușilor care confundă miezul nopții cu dimineața, și răsăritul soarelui cu isprăvitul somnului musafirilor: că turmele cu ciobanul și măgarul de rigoare, au haz venînd pe foile netede ale unui volum de Francis Jammes, dar pe șosea, în nori de colb, cu putoarea lor compactă, prezidată de a ciobanului, n'au nici un haz; că luna plină, fără de lăutari, dame, șampanie și lumină electrică—stînsă oportun—e ca un somnifer farmaceutic fabricat în țară: nici nu te adoarme complet; că muște sînt, dar hîrtie de muște nu-i; că Grigorescu ar trebui vîndut cu grămulla cofetărie drept esență de sirop; că „Rodicele“ lui Alecsandri, cu obraji ca cîreșele și sîni ca merele domnești, ar face mai bine

să-și spele cămeșile, părul și picioarele; și că moșierul care-i invitase la el, e demn de compătimit pentru viața pe care-o duce departe de oraș..

Și totuși nimeni nu renunță de a deveni alt om, atunci când e blazat, jenat, scirbit, umilit sau îngrozit de celace e. Sinuciderile pe această bază sînt extrem de rare.

De asta, Dănuț era în viață deși nu devenise alt om.

În clipa de teatrală amintire, cînd coborîse treptele casei dela Sălci lîchidînd cu o vorbă tare, două femei deodată, și cu un calificativ necruțător, pe Dănuț de pînă atunci,—fusesse convins că va începe o viață nouă. Vacanța nu se isprăvisse: era pe la mijocul ei. Un efort numai, și cele două caete dăruite de Monica puteau să primească poamele tuturor livezilor sufletești, lăsate pe seama păsărilor pînă atunci, hărăzite culesului, de atunci înainte.

Dela Sălci pînă la Medeleni, galopul lui Zdup, sub cerul nou, și pe pămîntul tînăr, avuse semnificația unui trufaș arc de triumf pentru o altă intrare în viață.

Caetele îl așteptau, severe și sincere ca o conștiință clară,—dar, după cum se știe din toate poveștile ultate, feciorii de împărați, porniți călări să 'nfrunte viața, întilneau Balauri, Zmei, Zmăoaice, păduri carnivore, zîne viclene și multe al'e ispite sau primejdii, de care, firește, autorul basmului îl mîntuia.

Pe Dănuț îl aștepta Rodica.

Autorul basmului devenise romanțier.

Rodica—pe care lectorul o judecă probabil cu severitatea mamei sau părintelui de familie, afară de cazul că e tînăr sau frivol—era predestinată să fie muleta roșie cu care toreadorii atrag galopul cornuț.

Căci după cum glăsuiește înțelepciunea apocrifă, viața e viață și omul e om!

* * *

Din lecturile ei în limba franceză, Rodica reținuse un adagiu pe care l servea—uneori ca protestare, alteori ca stimulare—mai tuturor cunoșcărilor ei de genul masculin, după cum erau prea temerari sau prea timorați.

— Jeu de mains, jeu de vilain! Fi, le vilain!

Finalul, corolar oarecum, era dela ea: nici cînd reproducea vorbele altora nu-i plăcea să fie servilă.

Primul gest pe care-l ai văzînd o floare e să te apropii și să o miroși. În schimb, cînd vezi un fruct robust în carne și culoare, vrei să-l apuci.

Rodica făcea parte din a doua categorie. Adagiul era util căci Rodica era coaptă.

Vaporoasele cununițe de roșeli, priviri stingace, mîni abea strînse, bătăi de inimă, tăceri străvezi, și imateriala, unica să-

rutare, pe care dragostea idilică le împletește cînd fata e floare—sau pare—și tînărul e timid sau romanțios, păreau fade cu și alături de Rodica.

— Jeu de mains, jeu de vilain !

În „idila floare“, întăia sărutare—mai degrabă umbra zborului unei sărutări sperioase—înseamnă întăia îndrăzneală cu ochii închiși, a timidității, și închee un ciclu : cel imaterial.

În „idila fruct“, întăia sărutare—uneori mușcătură—înseamnă întăia sfadă viguroasă, și deschide un ciclu : al minilor.

Dănuț o sărutase pe Rodica pe gît ; Rodica-l pălmuse pe obraz. Dar mai volnic decît Rodica, o apucase în brațe, așa că Rodica, deși se zbătuse—sport pe care-l făcea mai bine decît pe celelalte—fusese sărutată încă odată, pe gură, fără ca să poată replica :

— Fi, le vilain !

Restul conversației urmase pe romînește.

De atunci, Dănuț o sărutase de multe ori, dar Rodica nu-l sărutase niciodată. Pe Puiu ea începuse să-l sărute ; de Dănuț se apăra. Ca și politica statelor europene, alta față de marile puteri, alta față de cele mărunte, politica Rodicăi varia în raport cu vîrsta protagonistului : agresivă față de Puiu, devenea defensivă față de Dănuț. Rezultatul era același. Adică :

— Fi, le vilain !

Pe romînește, în aceleași condiții, și chiar în mai grele, Sevastița ar fi spus :

— Da' șăzi ghinișor !

Lectorul va remarca desigur avantajele pe care le oferă limba franceză, oricui și oricînd.

*

Întîlnirile cu fata pe care o iubești se cheamă „plimbări“, și sînt : pe alele pămîntului și ale sufletului.

Întîlnirile cu celelalte „domnișoare“ sau doamne, se cheamă „rendez-vous“-uri.

La oraș „rendez-vous“-urile în deobște sînt diurne și situate de preferință—cu rari excepții—în orele cînd părinții, soții sau soțiile au treabă.

La țară, „rendez-vous“-urile sînt nocturne cași plimbările, dar nu din același cauză. Plimbările caută singurătatea, misterul și reculegerea, pe care le găsesc în noapte ; „rendez-vous“-urile găsese în nopțile rurale, gratis, celace la oraș se cumpără scump : clandestinitatea.

Mixtă, Rodica juca tenis cu Puiu în timpul zilei—adică după-amiaza, căci dimineața și-o petrecea în pat, dormind,—și avea „rendez-vous“-uri cu Dănuț în timpul nopții, după ce toate luminile casei erau stînse. Sîhăstria Monicăi, absențele, din ce în ce mai prelungite ale Olguței—care prezida dezbaterile contra-

dictorii ale războiului european la „Clubul Burlacilor” — discreția lui Mircea, viața cu ștut program a doamnei Deleanu și somnul brusc și durabil al lui Pulu,—înlesneau Rodicăi plecările din odaie și revenirile îrzii, deseori pe geam—a la Boccacio—rareori pe ușă: imprudent.

Întâiul „rendez-vous” fusese provocat de Rodica, chiar în noaptea zilei cu pugilatul primei sărutări.

Dănaț nu se calcase încă. Se lungise îmbrăcat pe pat, fără să asculte concertul de ocarine al broaștelor, nici țiterile tremolate ale grierilor, nici miile de sunete și zvonuri ale nopții.

Fuma, gândindu-se la femei. Privea colecția de picioare o clipă dezvelite, în ciorapi multicolori, sau fără de ciorapi; colecția de sini mici sau puternici, pușintei sau opulenți, bombași sau plați și totuși feminini prin capetele care colorează bluza cu o roză împunsătură; colecția de spinări îndolte mlădios sau robust în spiralele patinajului; colecția de subțiori, culbare desco-perite în gesturi și haine de vară, cu o pată de soare pe umbra sau lumina lor ușor adâncită; colecția de șolduri, unele lung ovale pentru șerpuirea în brațele care string, altele scurt arcuite, încordate parcă să avînte plosca fără toarte a pîntecelui,—colecții deținute de toți oamenii în amintirile lor și pe care, cînd le privesc fiind singuri, au atîtudineași congestia licenilor cînd trag cu ochiul prin gaura cheii, să vadă cum se dezbracă o femeie.

Nu se gîdea la Rodica.

Rodica, prea impersonală, îndruma gîndul și pofta, după ce le stîrnea—in absența ei—asupra femeilor în genere. Poate că de asta Rodica, fără să-și dea samă, căuta să fie cît mai mult prezentă lângă băeții cu care flirta. Prezența ei avea darul să concretizeze într'un trup substanțial, poftă care în absența ei se răspîndeau în generalități.

— Cu—cu!

— Cine i?

Eu.. da' să știi că-s supărată pe dumneata!

— Aa! Rodica!

— *Domnișoara* Rodica.

— Măria sa domnișoara Rodica.

— Degeaba faci spirite! Nu-mi trece-așa ușor! Prea ești obraznic! N'ai nici-o măsură!

— Scuze nemăsurate!

— Nu primesc.

— Sărutări.

— Obraznicule!

De pe marginea ferestrei, o sărutase. Ar fi putut fugi, dar nu fugise.

— Jos minile!

— Sus sărutările.

— Tare mai ești obraznic! Să știi că plec!

— Nu cred!

- Ai să vezi !
 — Te prind.
 — Incearcă !
 — La dispoziție, dela genunchi in jos !
 Știa să fugă și mal tare Rodica. Cu toate că-și ridicase ro-
 chla ca pentru fugă serioasă, Danuț o prinsese lângă poartă.
 — Nu mai pot ! Uf ! — palpitase Rodica.
 — In brațele mele !
 — Lasă-mă. Nu profita !
 — Odihnește te.
 — Dă-mi pace !
 — Nu fac nimic. Cuminte ca o bancă !
 — Ce apucături de „băiat“ ai !
 — Cu-așa ceva in brațe nu-i de mirare !
 — Vai, ce limbaj !
 — Vai, ce bluză !
 — Să știi că mi o rupi !
 — Trăiască acul de cusut !
 — Am să-ți cos buzele !
 — Cu ce ?
 — Cu acul.
 — Unde-i ?
 — Vai, să știi că țip !
 — Fil discretă !
 — Iar ești spiritual ?
 — Preferi brutalitatea ?
 — Lasă-mă 'n pace !
 — Ai să te plicisești !
 — Vai, ce impertinent ești !
 — Ți-a căzut pelerina
 — Ridic-o, ești cavaler.
 — Nu fugi ?
 — Ridic-o ș'al să vezi !
 O prinsese de un picior, ridicându-i cu cealaltă mână pele-
 rina în necată ca umbra unui copac.
 — Poftim pelerina
 — Lasă-mi piciorul !
 — A căzut: vreau să-l ridic !
 — Nu te obraznici !
 — In genunchi in fața piciorului !
 — Il meriți, știi urde !..
 — Știu numai că-l meriți.
 — Să-l lustruești botina !
 — Și cizmele de călărie chiar, nu numai botina : botinele-s
 mai joase !
 — Vai, ce obraznic ! Lasă-mă !
 — Am găsit un genunchiu !
 — Lasă-l !

— Nu pot. Imi intră perfect în palmă! Parcă-i făcut pe măsură! Să știi că eu l-am pierdut!

— Să știi că țip... tare!

O sărutase pe gură, în plin.

— Miroși a tutun!

— Am și gust de tutun: nu?

— Nu știu, nu mă interesează!

— Încăodată.

— Du-te!

— Vino.

— Să știi că nu-ți mai vorbesc!

— Da. Mă săruți.

— Eu!?

— Facem o experiență.

— Lasă-mă!

— Cu ce te pudrezi?

— Eu ???

— Da-da! Am simțit în colțul gurii gust de pudră.

— Vai, ce mincinos! N'al decît să mă ștergi cu batista!

— Te-am șters cu buzele!

— Numai obrăznicii spui!

— Și fac.

— Încearcă!

— Mulțumesc.

— Ce om! Parcă ești un copil!

— Pulu?

— Te rog să nu mă ofensezi! Nu știi să te porți cu femeile!

Se zmuncise și plecase, dar nu înspre casă. O apucase cătră sat, foarte grăbită. Pe o distanță mai lungă, toate supărările au vreme să se convertească. Mai ales că Rodica nu putea suporta tăcerea. Irezistibil, ca o pasăre obligator limbută, deschisese gura, hărțăgoasă:

— Să știi că nu te pot suferi!

— Fii calmă, te rog!

— Iar ești obraznic!

— Narav!

— Te-au năvălit „doamnele“ domitale!

— Nu toate! Rodica, de exemplu...

— Nu mă tutui! Fii respectuos! Eu nu-s a dumitale!

— Domnișoara Rodica, de exemplu...

— Iasă ironiile fără sare!

— O fată dela Humpel...

— Așa se vorbește?

— O elevă dintr'a șasea...

— Dintr'a șaptea!

— O elevă din cursul superior...

— Uf! Plicticos mai ești!

- Să ne întoarcem.
- Întoarce-te !
- Nu ți-e frică singură ?
- Nu.
- Dacă es lupii ?
- Vai, ce demodat ești !
- De ce ? Oțetele nu mai sînt la modă, lupii da.
- Vai-vai ! Ce impertinență ! Ți se văd urechile...
- De ce nu-mi spul măgar curat ?
- Fîndcă-s bine crescută.
- Și măgarli cînd duc oțetele, sînt foarte bine crescuți !

Începută și continuată pe acest ton, discuția fusese lungă și anostă. Totuși, Dănuț se distra cum te distrezi după masă înfuriind un sifon deșert. Își congediase creierul dela începutul discuției. Se simțea la același nivel cu Rodica. Replicile scurte săreau ca broaștele de pe șosea în gigantica flacără delicată a luminii de lună.

Pe la două de noapte, întorcîndu-se acasă, Rodica îi adusesse la cunoștință motivul venirii ei :

- Să nu crezi c'am venit la dumneata ca să te văd !
- Nu mă îndoesc ! De asta ai venit prin întuneric !
- Na poți fi serios o clipă ?
- Noaptea, nu.
- Te rog taci !
- Am, ai, a...
- Am venit să te rog să-mi împrumuți o carte de citit.
- Îți mai trebuie ?
- Sigur ? De ce-am venit !
- O carte de filozofie ?
- Nu fi obraznic !
- Romînească ?
- Nu-mi trebuie !
- Roman ?
- Sigur.
- Prost ?
- Iar te obrăznicești !
- Cu poze ?
- Mi-e indiferent !
- Depinde de poze !
- Mi-e indiferent !
- Hai și-ți alege.
- Ai înebunit ?
- De ce ?
- Ei să intru la dumneata ? Noaptea ??
- Spuneai că nu te temi de lupi !
- Nu mă tem de niimeni !
- Atunci ?

- „Nu se face“. Și nu vreau.
- Ai să fii originală.
- Mersi! N'am poftă!
- O capeți... Știi proverbul!..
- Asta nu! Aștept aici.
- Ce să-ți aduc?
- O carte nostimă.
- Ce numești „nostim“?
- Ce-mi place.
- Atunci ia-mă pe mine!
- Iar te obraznicești!
- Am propus!
- Nu accept.
- Păcat! Te-ai cultiva!
- Te rog!
- Să-l scol pe Puiu?
- Așa?... Să nu mai vorbești cu mine!

Plecuse iremediabil, fără să-și uite nici pelerina, nici batista. Adonazi dormise până la douăsprezece. După dejun dormise iar, și jucase tenis cu Puiu. Iar noaptea, după ce adormiseră toți, se înființase din nou la fereastra odăii lui Dănuț ca să-l ceară o carte.

- Allo!
 - A-a-a! Ce surpriză! Ce eveniment!
 - Dă-mi o carte. Cu dumneata personal nu vorbesc!
- Dănuț o tratase cu un forte dicționar Latino-Român. Rodica îl luase, făcuse cițiva pași, și se înapolase:
- Ești un măgar!
 - Mulțumesc, dar spune-mi-o pe latinește ca să-mi arăți că nu ești numai bine crescută ci și cultă!
 - Imi dai o carte sau plec?
 - Dacă n'ai încredere în mine!
 - N'o meriți!
 - Dar o inspir!
 - Nici!
 - Din cauza întunericului! Par mai negru! Uite..
- O ridicase de subțiori, zmuncind o pe fereastră în odaie.
- Știi că nu ești ușoară!
 - Obraznicule!
 - Uită-te la mine să mă vezi mai bine!
 - Ești în pijama?
 - N'ai încredere nici în pijama?
 - La-ă mă să plec! Nu ești convenabil!
 - Ahea ai intrat!
 - Vai, ce cochet ești! Ai pijamale de matasă!
 - Vrai să 'ncerci una?
 - Nici să n'aud!
 - Matasă bună! Dezmiardă pielea!

- Nu mă interesează!
- Nici n'ai încăpea! Ești... mai plină decît mine!
- Vai, ce minciunos!
- Eu n'am sîni!
- Oraznicule!
- De mine vorbeam!
- Oprește-te la vreme!
- M'am oprit la sîni.. Mai sînt și alte rotunzimi!
- Spuneai că n'ai!
- Nu mă crezi?
- Nu mă interesează!
- N'ai făcut încă „Anatomia“?
- Nu-ți mai răspund!
- Noroc că nu-s profesor!
- Ești un..
- ...măgar, Asta-i răspuns la Zoologie!
- Vai, ce pedant ești!
- Vai, ce haz ai!
- Atunci plec.
- Încearcă!
- Să știi că țip dacă nu mă lași!
- Te-aude Mircea și te compromiți!
- Nu ești cavalier deloc!
- Nu-s ambițios!
- Plec!
- Pe geam?
- Ba pe ușă!
- Chea-i în buzunarul dela pijama.
- Dă-mi-o.
- Ia-o!
- Crezi că mi-e frică?
- Mă abțin de a te jigni!
- Ce faci?
- Ți-am sechestrat o mină.
- Dă-mi drumul.
- Ce căutați în buzunarul meu?
- Cheia!
- Nu-i.
- Minciunosule!
- „Maitre Corbeau, sur un arbre perché, tenait dans son bec un morceau de fromage..“
- Dă-mi drumul!
- ...„Maitre Renard, par l'odeur alléché, lui tint à peu près: ce langage..“
- Lasă-mă!
- Cu ce te parfumezi?
- Nu te privește!
- Am un nas experimentat!

- Lăudărosule !
 — Te parfumezi prea tare !
 — Auzi impertinență !
 — E plăcut, dar ..
 — Dar ?
 — ..nu-î prudent ! Mîne dimineață Gheorghijă va mirosi
 cine a fost la mine !
 — Asta-î !
 — Și Mircea.
 — Te rog ! El nu știe cu ce mă parfumez !
 — Te-a întrebat ?
 — Crezi că toți sînt rău crescuți ca dumneata !
 — Da ! Imi fac iluzii !
 — Îți faci cam multe iluzii !
 — Tîneretele ! Tîneretele !
 — Fumurile ! Fumurile !
 — Focurile ! Focurile !—întonase Dănuț cuprinzînd-o.

Cu unele femei lupta corp la corp, e un preludiu,—spirală răsucită perpendicular pe apropiata orizontală baso-reliefată.

Cu unele fete, lupta corp la corp e o trîntă erotică : un dans modern, cu pași mai aritmici, mai variați, mai violenți, și mai cașii ; căci ritmul lasciv al trupurilor alăturate și atente—sau beate—oricît de sprințar și de săltăreț ar fi dansul, duce până departe curba erotică,—pe cîtă vreme trînta, oricît de strîns înlănțuite ar fi trupurile tinere, tocmai fiindcă sînt tinere și nituce, devine până la sfîrșit luptă curată, fără de nici-un alt scop, din ce în ce mai sinceră, mai animalică.

Puterea unui bărbat niciodată nu-î depinde, cînd luptă cu o femeie. Fără să vrea, e amuzat de rezistența ființei mai slabe, și fără să știe, ocrotește, îngăduie, temeritățile celui alt trup. Femeia luptă ambițioasă să-și valorifice puterea—o nouă cochetărie cu o armă luată din minile bărbatului.

Bărbatul se joacă—eu indolent—bucuros să fie maltratată, măgulit de valul îndărătnic și întărit, care-î dovedește că e stîncă. În aceste lupte, bărbatul rîde—deseori gîdilît—femeia răsuflă din greu, încordată, cruntă, dîrză, totdeauna serioasă. Uneori, la sfîrșit, femeile plîng—de ciudă c'au rămas femei—altele rid cu obraji aprinși ca după un înot prin valuri mari. Unele așteaptă să fie conșolate la sfîrșit—ca să reintroneze aspectul dominant al feminității până atunci vasale,—altele doresc să reînceapă lupta, convinse că au biruit realminte, setoase de victorii bărbătești. Dar toate—mai ales fetele—după astfel de lupte, sînt frumoase, biciuitor înflorite în grădinele ambigui : cu ochii poleiți, obraji proaspăt colorați, buzele umede ca după mușcăuiri, părul atît de ciufulit că pare creț, și neoriindulala vestmintelor ca a frunzișurilor în vînt puternic.

Aceste lupte, pentru tineri și pentru fete, au semnificația ploilor de vară. Repezi, impetuoase, după ele rămîne zîmbetul

saliwat, ca un curcubeu. Tot ce tăcerile enervate, și penumbra vorbelor și lecturilor cu două înțelesuri, acumulasera, ele descarcă, odihnind și ostentind altfel decât vorbele, lecturile și tăcerile. După ele urmează—deși s'ar părea ciudat—clipe de camaraderie, fără de nici un echivoc. Glumele, robuste și familiare, deoparte și de alta, sînt întocmai ca ale băeților după o partidă sportivă. Minile și trupurile nu păstrează amintirea trupului potrivnic, decât din punct de vedere combativ: o forță ciocnită de altă forță. Oricît de intime ar fi fost apucăturile din cursul trîntei, trupurile, devenite egale prin luptă, le-au acceptat fără rezerve, comentarii și pudori, dîndu-le o valoare pur athletică. O simplă stringere de mînă, cu joc de epidermă, este mai aștătoare decât o statornică și deplină alipire în luptă,—după cum fotografia unei femei goale în întregime se numește nud, pe cîtă vreme, fotografia unei femei goale cu pantofi și ciorapi lungi, e de cele mai de multe ori, indecentă, trivială sau pornografică.

După luptă și Rodica și Dănuț ostentiseră. Și cum tăcerile Rodicăi erau ca o sală de spectacol după reprezentație, Dănuț cascăse, Rodica îl imitase; Rodica plecase la culcare; Dănuț se culcase. Amîndoi dormiseră bine,—ca după muncă.

Cîtăva vreme, sub pretextul cărții de cetit, își serviseră regulat dușul écossoise nocturn. Începuseră să-și spuie pe nume, fără ca Rodica să mai protesteze. O complicitate permanentă, cu caracter sportiv și licențios, și poate romantios într'un fel, îi familiarizase.

Dănuț se simțea deajuns de bine. Fără să-l preocupe, Rodica-l ocupa, înlocuind tenisul, călăria, patinajul, boxul, floreta, flirtul, cinematograful, glumele cu băeții și plimbările pe Calea Victoriei sau la „Șosea“, cînd ochii lau aperitive de feminitate,—făcîndu-l tolerabilă o castitate păstrată dela începutul vacanței.

Dar sufletul, cași înainte, nu mai „suna“. Orișice vibrație amorțea brusc tălată, ca a unul cristal acoperit cu mina. Nu scria nimic. Privea, uneori răsfoia chiar, cele două caete dela Monica, întrîgat, ulmit și înfricoșat puțin. Cum izbutise oare să „umple“ un caet întreg, în vacanța trecută? De unde, atîtea reflecții, emoții, metafore, fantezii, născociri, împărechieri? De unde?... Zburdălnicie juvenilă, probabil. Fermentația mustului. Desigur că toți băeții treceau prin aceasta! Evident! Care bălat nu face versuri, literatură? Unii cu mult talent, alții cu mai puțin, alții fără. Dar toți scriu, fiindcă toți simt nevoia de-a scrie, de-a exprima, de-a expulza prea-plinul sufletesc. Nici metafore nu mai făcea, în vorbă, natural! La scris nici nu se mai gîndea! Adică avea la îndămină metafore, cum avea și Olgața, cum aveau și atîtea alții. Metafore confecționate cu mintea, metafore care traduc mai expeditiv decât vorbirea curentă, gîndul,—dar metaforele cu parfum de adînc sufletesc nu mai veneau. Într'adevăr, acelea „veneau“. Răsăreau involuntar din funduri opace, uneori străvezii, fragili închegate, impaenjenite de

somn și tăcere, ca inserarea înflorită a stînjeneilor; altele izbucneau zvicnind, grele, ca jocul delfinilor în val și soare; altele îi făceau să clipească zîmbind, ca bulgărul de lumină pe care un copil îl aruncă în ochi cu oglingloara de buzunar; altele, nesimțite, vesteau parcă printr'o respirație prezența lor, ca blindele fete ale adolescenței, cînd își apleacă bărbia și genele pe umărul tău, să vadă dacă nu-i prea trist versul pe care-l cetești; altele răspindeau triste nostalgii de tinereță ca boschetele de liliaci cu parfum de colb și ploae; altele tropăiau, copilăroase și ireverențioase, ca un copil desculț pe lespezile unei catedrale; altele tremurau ca lacrima pe capăt de geană; altele iradiau ca zîmbetul în curcubecele clăbucilor de săpun; altele înfricoșau ca filfilirea unei sutane preoțești în noaptea; altele îmbărbătau ca senzația mușchilor tari; altele răspindeau soare și frăgezime ca o față între cernite maici; altele îngreviau imens și delicat ca umbra unui munte; altele, gest viu de izvoare, luminau o fugă; altele, gest vast de fluviu, profetizau o tăcere...

Pe atunci — împărtășise și Monicăi această impresie — își simțea uneori sufletul ca o mare întindere de neguri cu un foc îndepărtat, roșu întunecat, spre care înaintau mulțimi...

Adina!

Ioana!

Rodica!

Adina intrase în el, dar eșise și nu uitase nimic, sau se mutase el definitiv din spațiile ocupate de Adina.

Ioana: o mină întinsă pe fereastră. Mină prea parfumată. Dătătoare de migrene. Închizi fereastra și deschizi altă fereastră: Rodica. Nici atît! Rodica era în casa de peste drum. Distracție de seară. Schimb de mimică, de gesturi. Tragi cu ochiul cînd vecina se dezbracă, închizînd — ea — la timp, lumina. Dacă vecina mai rămîne e o distracție gratuită, — dacă nu... vine altă vecină în locul celeilalte, sau nu te mai uiți peste drum. Nici nu-ți trece prin cap să cobori scările casei tale și să le urci pe ale casei de peste drum. Filrt între două odăi ale unor case deosebite, așezate față'n față. Intimplare! Pierdere sau trecere de vreme!

Un om își pierduse umbra; el își pierduse sufletul. Apuca-seră pe două drumuri osebite, și se rătăciseră.

Ah! Să-ți întilnești sufletul deodată, față'n față! Senzația mării — vast, vast, vast — după ce-ai stat între ziduri! Să-ți dilai plămîni în fața sufletului, și să știi că-i al tău!

Nu! Moment exuberant și credul al tinereții, și nimic mai mult! Trebuia să renunțe la marea neliniște pe care o nimea talent: vibrație necontentită a sufletului; cadență statornică de mare lingă țarmuri stîncose; vînt sarat irizat de spumă; blestemul orgolios al belșugului... Era Dan Deleanu, elev în clasa opta modernă. Încă un an de școală. Mircea își prepara clasa opta în vacanță. El nu era în stare să învețe.

Clasa opta, apoi... Nu-și simțea nici-o preferință, nici-o aptitudine, nici-o vocațiune. Crezuse că literatura... Laoparte!

Răminea în picioare diagnosticul chiromancienii Ioana. Echilibru perfect. Viață liniată ca o foaie de caligrafie, în care zilele vor avea același curbă, aceiași grosime, același calm aplicat din care neprevăzutul era exclus. Burghez! Soție, copii, bătrânețe: viață ortografică.

Nu! Avea mai curînd siguranța ratajului. Lipsă de egalitate a energiei, absențele ei prelungite ca ale unui musafir într-o casă plicticoasă unde nici nu-s femei frumoase; lehamite de tot; nevoe de huzur trîndav; repulsiune pentru efort; lene, dorință de lene—„da mulați ți-s posmagii?”—orientalism cu gura cascătă după fructe îndatoritoare; somnolență, fum de țigară în plafonul casei sau al cerului; lipsă de cochetărie a volnței..

În fond nu-l interesa nimic! Dela începutul vacanței, creierul nu ceruse—și el nu-i dase—nimic, romanele senzaționale nu le putea socoti hrană! Ca o cămilă răbdătoare la flămînzeală sau sătulă cu lunile, creierul rumea vechituri, fără să protesteze. Nimic nou. Nu-l interesa nici politica, nici sociologia—dramatizată de războiul european,—nici filozofia—pare-se atît de necesară minții, la vrîsta lui,—nimic, nimic! Se simțea ignorant, sau, mai rău, semidoct.

Deviza lui ar fi fost: „Lăsați-mă în pace! Fiți voi deștepți, culți, triumfători, puternici. Mie dați-mi pace! Nu sînt singurul imbecil de pe lume! Dar și imbecilii să-mi dea pace! Să-și caute toți de treaba lor. Nu-mi trebuie nici ajutor, nici bunăvoință, nici sfaturi, nici dojana, nici experiența altora, nici înțelepciunea lor..”

Bietul Herr Direktor! Ce deziluzie! El care-l vedea pe Dănuț întocmit după chipul și asemănarea lui, să știe conținutul acestui aspect bărbătesc, însuflețit de o energie sportivă, elegant și cu aventuri!.. Renunțase—poate cu o nemărturisită strîngere de inimă—să-l vadă pe Dănuț inginer, clad, la sfîrșitul clasei a patra, Dănuț alesese—liber, cum vroia Herr Direktor—secția modernă în locul celei reale. Herr Direktor fusese convins că alegerea făcută de Dănuț, era un act conștient, deliberat, o atitudine în fața vieții și a viitorului. Cînd colo, Dănuț alesese moderna așa într-o doară, cum alege între două străzi care duc spre casă, pe strada X fiindcă-i mai puțin antipatică decît strada Z care-l plină de cîni răi, în timp ce strada X, pe lingă dulăi, mai are și o casă unde zărești uneori o fată nostimă.

Bietul Herr Direktor! Pătruns de certitudini științifice asupra rolului unei anumite educații! Convins că floreta, mînușile de box, patinele, călătorile și auto-guvernarea cu vîg supra-control, pot atletiza un suflet moștenit dela alții!

Se simțea identic cu celace era pe cînd Oliguța îl numea Buftea, plus Adina & Ioana, Rodica & Comp.

Da ! Asta era. Hotel locuit de femei. La No. 1, etajul întâiu, stă Roza ; dela No. 25, etajul al doilea, a plecat Olimpia ; la No. 3, Marta cîntă cançonete ; la No. 9, Nineta se sfădește cu Madama ; etc... Și proprietarul hotelului, sau proprietăreasa, de o grăsimă asexuată, cu țigară și cafeluță, așteaptă clienții și guvernează domnișoarele, cu gesturi pline de inele false și vorbe pline de locuțiuni...

Ce mincluni ! „Farmecul tinereții ! Ah, unde-i tinerețea ? Dă-mi cei optsprezece ani : să vezi atunci !..” La fel cu dragostea !

Dar ia să ai curajul să le spui : „Tinerețea ? Te plictisești întocmai ca la bătrîneță, numai că toată lumea îți spune—cu exclamații mai ales—că ești fericit, că ești demn de invidiat. Unii cred. La bătrîneță te plictisești la fel, cu diferența că nimeni nu te felicită și nici nu te invidiază. Parcă-i mai preferabil !”

„Dragostea ? Mîncă și te satură. Dar nu cere la friptură muzică de Wagner — fiindcă-i pasionată, — nici nu te scobi în dinți cu acorduri de Beethoven ! Porcii sînt mult mai porci—n’au primit nici-o educație—dar sînt mai puțin cabotini : iarăși lipsa de educație”.

Încercă să le împărtășești astfel de reflecții naturale ca strănutul și cascătul : te lapidează, te internează la balamuc, sau îți spun că pozezi.

Mare porcărie !

Cu astfel de reflecții, și încheieri gravitînd în jurul acestor finale formule, Dănuț își trecea după-amiezele—dimineața dormea tîrziu, simetric cu Rodica—așteptînd fără mare entuziasm, dar nici cu prea multă scîrbă, noaptea.

Aceasta se întîmplă în după-amiezele mai active. Erau și mai pasive decît atîta ! Cu alte cuvîne, nu numai că nu făcea nimic, dar nici nu gîndea nimic. Fuma—începuse să priceapă fumatul, distingînd nuanțele tutunurilor, —casca, iar fuma, iar casca, dormitînd cu ochii deschiși sau închiși, contempla „natura-moartă” a unui cuer, sau atîtudinea unei ghetete zvîrlite, urmărea muștele, uneori le ucidea cu șervetul—sport de interior—fredona obscure reminiscențe muzicale, sau fragmente din acelea pe care gramofonele îi le varsă în urechi cînd ești plictisit sau ai migrenă, își examina unghiile, își umfla și dezumfla obrazii..

Romane senzaționale nu mai cetea. Nu fiindcă se stîmna mai mult ! Nu-l mai antrenau. Erau prea identice. Putea să-și facă singur romane senzaționale, dormitînd, fără să-și mai ostenească ochii cetîndu-le. Și pe lingă asta, în afară de propria lui inepție—cu care era obligat să se acomodeze—altele nu mai putea suporta. Tipărlite, mai ales !

Uneori, cîne știe cum, ajungînd în birou—întra rareori în acea odaie fără pat — se așeza în fotoliul comod și germina acolo. Fuma, casca, bălăbănea picioarele atîrnate’n unghiu pe spețează. Apoi lua un creion și o foaie de hîrtie. Incepea prin a se iscăli :

„Dan Deleanu
Deleanu Dan
Daniil Deleanu
Daniel Deleanu
Dan
Dan
Deledan
Ledaned
Nadunaled“

Iscălituri cu tot soiul de calligrafii: unele obscure ca ale doctorilor pe rețete sau ale portăreilor pe notificări; altele supreme, testamentare; altele enervate ca girul de poliță; altele răspicate, pentru posteritate, ca iscălitura domnișoarelor sub primii crini pictați; altele emfatice ca iscălitura vilegiaturistului pe banca de brad; altele fără majuscule, ca versurile lui Francis-Jammes; altele cu majuscule monumentale ca doi elefanți dădăce la copii.—Insfirșit, făcea treabă.

Apoi, blazat de efortul literar, aborda desemnul. Spre deosebire de Victor Hugo și alți literați celebri, Dănuț avea o totală inaptitudine pentru desemn. Știa să silueteze case. Un patrat mare: casa. Două patrate mai mici cu zăbrele, lateral situate: ferestrele. Un dreptunghi ca o măsuță de noapte: ușa. Două tuburi din care se încovrigau două spirale: hogueile cu fumul. Încerca să facă și profiluri. Toate aveau frunți colosale, nasuri romane, guri de babă știrbă și bărbii wagneriene. Urechea, așezată cam înspre frunte, era reprezentată printr'un 3 lăliu. Ochii nu-l interesau. Punea și musteți câteodată, pentru variație. După ce creia vre-o patruzeci de profiluri, avea senzația celui care-a fumat patruzeci de țigări în șir, cu scrumelnița plină la nas. Manuscrisele nu le păstra.

După ce lucra în birou, se odihnea în etac.

Și iar venea noaptea. Și iar după-amiaza.

Vacanța trecea ca o Duminică provincială cu dimensiuni de anotimp, cu deosebirea că după Duminică vine Luni—sașie zi, dar zi,—pe câtă vreme după vacanță începe întreg anul școlar, cu vacanțe, dar an.

Delaovreme, grație Rodicăi Dănuț își descoperise aptitudinile pentru un gen literar nefrecventat până atunci: romanul.

Iată pe scurt biografia acestei aptitudini.

Rodica n'avea nici-o pretenție de-a pătrunde în sufletul cuiva, nici curiozitatea. Se împiedeca de trup, în primul rînd, și în al doilea rînd, vorba Romînului: „Ce-i în mină nu-i miraciană“. Sufletului—acest gen de minciună—Rodica prefera trupul: acest gen de adevăr.

În schimb—tot de meleagurile trupești e vorba—Rodica vroia să cunoască „trecutul“ flirturilor ei: adică pe toate Ro-

dicele de înaintea ei, până la ea. Curiozitate istorică, pe care-l bine să o albă toți cei ce guvernează.

Cum „Istoria“ lui Dănuț nu-și găsisse cronicarul, Rodica îl persuadase să se autocronicărească. Întâiul roman povestit s'ar putea intitula :

Adina Stephano
sau
Sedusa dela Patinaj
sau
Femeia cu cei mai frumoși sîni
sau
Fetița cu trup de Salomee
sau
Soțul înșelat
sau
Don Juanul dela „Lazăr“
sau
Nu vă încredeți în bărbați“.

Roman palpitant, se înțelege.

Deși avea o recentă experiență a acestui gen și a modului cum reacționează lectorul la desfășurarea evenimentelor—sărind descripțiile, făcînd vitează cu acțiunea—Dănuț nu trăsese foloase literare de pe urma ei.

Avea și el acțiune — cînd vine soțul înșelat; cînd soțul doarme, și eroii, temerari ca toți eroii, îl fac bezele din ușa etacului, degustîndu-le între ei; cînd eroina convinge pe soțul înșelat că eroul licean e nepotul proprietarului, trimis de acesta după chirie; etc...—dar avea naravul digresiunii psihologice: de ce soțul nu vede? De ce eroul nu se teme? De ce eroii îl bravau pe soț? De ce soțul se teme de erou?.. Rodica proceda întocmai ca Dănuț pe cînd era lector de romane senzaționale. Sărea digresiile psihologice, adică întretîmp, se preocupa să găsească raportul cel mai avantajos dintre fustă și pulpe: pulpele să se vadă fără ca fusta să pară dinadins ridicată. Și palpită :

— Vai, ce obraznici! Vai, ce ipocriți! Fi, les vilains !..

Aceste exclamații se refereau la eroii romanului, cînd înfruntau bănuiala sau certitudinea soțului, adică erau „în acțiune“. Al doilea roman s'ar fi putut intitula :

„O cursă pe bihuncă
sau
Parfumul de violete
sau
Milionara perversă

sau
 Tinărul și mai pervers
 sau
 Palatul dela Sălci
 sau
 Tiranul dela Medeleni
 sau
 Din dramele geloziei.
 sau
 Nu vă încredeți în bărbați“.

Apărea cătră sfirșitul romanului, un personaj cu numele Rodica. Oricum, e măgulitor să te vezi figurînd într'o operă literară !

— Vai, e așa de interesant ! De ce nu-l scrii ? Așa femeie ! Cînd cetești nici nu-ți vine să crezi ! Îți pare că-i invenție !

A ! Dar Rodica nu cunoștea alte „romane trăite“ !

Titlul sintetic al tuturor ar putea fi :

Atît de tinăr și atît de precoce
 sau
 Un singur bălat și atîtea femei
 sau
 El atît de crud ; ele atît de lejere
 sau
 Două dintr'odată...
 sau
 ..chiar trei
 sau
 Cine le mai știe
 sau
 Nu vă încredeți în bărbați“ !

— Vai, ce bine-i să fii bălat !

Celace dovedește că Rodica participa, trup și suflet, la aventurile unicului erou al „romanelor trăite“.

Aceste romane, avînd ca subiect predilect amorul, conțineau și pasagi pe care „o fată nu le poate asculta“. Ajungînd la aceste inevitabile pasagi, naratorul se oprea, avînd aerul că fi-lele cărții din care cetește, nu-s tăiate. Binevoitoare, Rodica servea de „coup-papier“.

Unele momente—deplidă scena în care eroul o seduce pe eroină cu o singură sărutare, dar o sărutare între sărutări, o indescriptibilă sărutare—aveau nevoie de lămuriri, căci Rodica nu suporta vagul decît în învățătură. Atunci se întîmpla acea sublimă înfrățire, acea intimă colaborare dintre lector și autor—frecventă chiar cînd autorul e absent—constînd dintr'o plasticizare imaginativă a lectorului, care compensează puncte-punc-

tele sau clar-obscurul lăsat înadins de autor. Cînd era Rodica-sadea, Rodica nu accepta fără lupte sărutarea pe gură. Dar cînd Rodica încarna o eroină—adică o suplinea lămuritor în ordinea concretă,—și cînd Dănuț nu mai era Dan, ci eroul-Dan, Rodica încuviința să fie sedusă și eroul-autor profita pentru a-i dovedi că buzele care știu să cuvînte știu tot atît de bine și să sărute. Nu regreta nici eroina, nu păgubea nici autorul. Buzele Rodicăi aveau profesiunea sărutării nutritive; nici dinții lui Dănuț nu erau diletanți.

Un nou „roman trăit“ se compunea dela sine, noapte cu noapte, în muzica învăltoare a celor povestite. Cîndat! Toate „romanele trăite“ de până atunci, după ce aduceau eroinei dezastrul biblic, dela primele foi, îi aduceau pe rînd toate dezastrelor, datorită eroului seducător și eroinei fără apărare. Romanul cel mai recent—Rodica Dan—le contrazicea pe celelalte, tocmai prin absența dezastrelor, începînd cu primul, cel liminar. Poate fiindcă autorul devenise mai cumsecade evoluînd, sau poate, mai degrabă, fiindcă eroina ultimă—Rodica—instruită prin lecturi recente de ticăloșia eroului—Dan,—dovedea autorului—Dănuț—fructul experiențelor dela el căpătate, neacceptîndu-l pe celălalt.

Cine-a spus că romanele de dragoste corup?

Rodica, zilnic primită în odaia ispitelor și așezată pe rugul lor—cea mai comodă poziție cînd ascuți e să stai culcat—se dovedise mai sfîntă decît cea din Orleans, căci Ioana d'Arc arsese, pe cită vreme Rodica, incombustibilă, exclama ca și înainte:

— Jeu de mains, jeu de vilain!

E drept că mai era și Sevastița! Incetul cu incetul, prietînii Rodicăi, seara, nu mai găseau „apă de bîut“ în odaia de culcare. Lui Dănuț ar fi urmat să i-o aducă Gheorghilă. Dar Sevastița îl servea din toată inima pe „conasu' Dănuț“.

Acest capitol însă, nu fusese intercalat în nici-un „roman trăit“, din acele povestite Rodicăi. Avea și Sevastița dreptul să cunoască, fragmentar măcar, capitole inedite pentru Rodica și pentru toți lectorii prezenți și viitori ai stăpînului său.

Florosul „Barbă-Albastră“ din cunoscuta poveste, avea o încăpere incuiată, în care soțla actuală, deținătoarea cheii, n'avea voie să intre. Natural, intra, făcînd loc soților viltoare.

Cercase și Rodica să intre în camera interzisă. Intr'o seară, raporturile dintre narator și auditoare fiind aceleași, Rodica, tocmai cînd vibra finalul unei proaspete aventuri, exclamase:

— Ia spune-mi ce-a fost cu Monica?

— Ești o gîscă!

Rodica era atît de convinsă că nu era, încît după două nopți de meditare în singurătate, alături de camera Monicăi, venise la fereastra lui Dănuț să-l anunțe că nu mai vorbește cu el. Consimțămîntul tăcerii o jignise mai mult decît epitetul irreverențios. Dar și jignirile Rodicăi aveau darul să se repare dela

sine. Așa că după alte două nopți reparatorii, venise cu replica :
— Să-ți fie rușinea! Ești un măgar!

Numitul nu zvîrle totdeauna și numele său nu-l irită. Dănuț acceptase epitetul—convins că-l merită,— Rodica îl obligase să retracteze „gîscă”, sigură că nu-i. Și ca să i-o dovedească, de atunci, niciodată nu mai confundase lazul gîștelor cu lacul lebedelor.

* * *

O zi de August, aromată și toropită ca o femeie goală întinsă pe plajă la soare, cu ochii negri ai umbrelor subt părul întunecat al livezilor. Prea leneș ca să lubească, trupul tolnit se cocea. Zările erau argintii ca brațele, mai albe cînd mîinile înodate la ceafă, fac pernă capului lăsat pe spate.

Herburile țîrîlau ; gălnele cotcodăceau gutural.

Hulubii! Hulubii! Dulcele gemăt al hulubilor între cer și pămînt, ca sinii între umeri și pîntece.

Dănuț fuma la el în oada, cu storurile lăsate. Scrumul cădea cînd îl era să cadă, oriunde : pe pat, pe covor, pe pieptul lui Dănuț. În penumbră, fumul albăstriu suspenda fine hamace, rotunjite parcă de un trup întins în ele, apoi se destrămau lent.

— „Visul” reprezentat pe o carte postală ilustrată!—constată Dănuț și căscă.

Cînd te-ai deprins cu ea, plictiseala devine un fel de distracție comodă, cum e somnul pentru cei care nu-și pot plăti alte distracții.

Dănuț își deschelase pijama din pricina amiezei grele. Meditațiile fugau de căldură, îndreptîndu-se spre limonade, oranjade, mazagranuri, harbuji dela ghețările, înghețate de fructe reci ca o clanță în ger; băi în rîuri de munte, din care răsari roș și înviorat ca dintr'o sanie cu zurgălăi; dușuri urzicătoare care te fac să oftezi femește și să nechezi; țurțuri de gheață de pe uluce, pe care-l fumezi, îl sugi și-l ronțai ; pivnițe cu masca de umbră pe față, pîndind după ușă, pe ale căror prime trepte stă oala cu simîtină acoperită cu foi de brustar și cofița cu fragi rămași dela dejun, și 'n fundul cărora, într'ășa răcoare că-ți vine să strănuți, ștergi cu degetul colbul unei sticle de vin îngropate, sau mininci un morcov ales din grămada cepurilor cărămizii cu codiță verde...

În pivniță, Sevastița era ca o legumă păstrată pe nisipul din fund.

Zimbi. Nu era de loc scîrbit, nici umilit de pietroasa Sevastița. Dimpotrivă, scurtele întîlniri cu ea, îl lăsau parcă impresia nouă că a păscut iară verde. Nu schimbau nici un cuvînt. După o vîguroasă tăcere, Sevastița pleca oftînd cu tot pieptul ei de o atletică feminitate. Și zdup-zdupul pașilor ei pe treptele pivniței, sau pe dușamelele odăii, răsuna alegru ca o ba-

tae de inimă după victorioasă fugă. Ce sunet franc și sănătos avea trupul lovit de-al Sevastiței! Nimic lubric, nimic echivoc, nimic întristător. Parcă trecuse un copac prin odăe sau prin pivniță!

Nu pricepea deloc de ce plugea atât de jalnic literatura în fața Sevastițelor!

Cînd muștii dintr'un măr cam acrișor, dar rumen bine și lucios la față, desprîns de pe o creangă benevolă, îți vine să plîngi de mila mărului, sau să te crezi antropofag? Nu! Dimpotrivă, simți că fraternizezi cu livada. Ea îți dă mere, tu i le muști; ea te așteaptă, tu o găsești. De ce vedea literatura altăceva în Sevastițe decît mere acrișoare de livadă? Mîncă-le sau mușcă-le pe rînd: dau poftă de mîncare și veselie gurii. Desprinde-le și scutură-le: dau farmec plîmbării și voloșie brațelor.

Și dacă literatura se uită urît ca popii, răspunde-i: „Mortăciune, livezile-s făcute pentru oameni teferi. Dacă ți-e frică și nu cutezi, cumpără-ți fructele din piață cu kilogramul, zăvorăște-ți ușile, ferecă-ți obloanele, acoperă-ți lcoanele, și 'n întuneric, mîncă și suspină, mestecă și bocește-te. Obrazul tău nu-i vrednic să ridă în livezi!”

Pentru întâia oară dela începutul vacanței, simțise nevoia să-și pulseze trupul într'un poem. Nici vers, nici proză.

Ca un joc de mușchi, cînd ești gol în fața tinereții sau a oglinzii:

Sînt fratele motanilor!
Pe-acoperișuri nalte, prin ierburî, prin copaci,
Pe garduri, sau pe turla
Cu ochi lucioși pîdesc.
Ascult cum sună sîngele, și vînt, ca vîntul sînt
La pîndă: salt, cădere sau scurtă tresărire.

Am blană moale, coadă și ochi de soare.
Ghem sau șarpe, umbră sau jaratec,
Trupul mi-e lung, miaun prelung
Spre dragostea care m'așteaptă
Ghem sau șarpe, umbră sau jaratec.

Vioarele, vîntul și carnea
Mi-au dat suspinul și stridența.
Gem: scîncetul copililor din leagăn.
Gem: gemătul femellor din brațe.
Gem: plînsul cocorilor din cer.
Gem: osla pămîntului cînd hățurile-s lureș în mina lui Satan.

Ciolane iuți și ghiare
 În spumele de puf,
 Cornițe sau urechi
 Vedenle sau fiară...
 Pe-acoperișuri albe de lună—diamant—
 Ascultă pasul umbrel cu și mai lungă umbră,
 Cum sue, se întinde, undoaie, salt. . și cade...
 Ciolane iuți și ghiare
 În spumele de puf,
 Cornițe sau urechi
 Vedenle sau fiară..

Sint fratele motanilor!"

Scrisese acest poem cu cîteva zile mai înainte, nu în caetele capatate dela Monica, ci pe o carte poștală. Scris în etac, poemul rămase acolo în saltarul măsuței de noapte. Evident, nu-l arătase Rodicăi, deși îl rugase de nenumărate ori să l arate o poezie de-a lul. Singura literatură destinată Rodicăi erau romanele verbale pentru ea ticluite. În ziua cînd îl scrisese, prompt ca o partidă de tenis ciștigat „sec“, se infierbîntase. Injghebase un plan. Întîlnise un titlu frumos ca un zeu păgîn :

„Gol“

Proectase un ciclu de poeme trupești. Părăsit de suflet, îl rămînea trupul. Să-l cite fără sfială. „Gol“ avea două semnificații: fără suflet, întăia; cu trupul gol, a doua.

Băuse cafele, fumase țigări, se plimbasese prin etac: fapt nou. Cilpe de sărbătoare în etacul romanelor senzaționale și al Rodicăi. Aterizase deodată soarele și aerul. Ziua trecuse repede. Odată cu noaptea venise și Rodica... A douazi se deșteptase pe la douăsprezece. Se îmbrăcase, mîncase, venise în etac, se culcase, fumase, cascase. Titlul „Gol“ răsuna a pustiu ca un cascat de pensionar. Renunțase, fără de nici-o supărare. Sicilit puțin, totuși, de el însuși, ca de cineva care îi-ar oferi un ananas proaspăt de pildă; sau stridi, și după ce le-al accepta încintat, îi-ar răspunde că nu are. Glomă de prost gust!

...Aprînse o nouă țigară, lăsînd-o pe cealaltă să fumeze neștînsă alături de scrumelniță.

Cineva bătu la ușă.

— Intră... Ce vrei, Gheorghîță?

— O vînit o fetișcană. Zici ci-i di la „Sălcii“. Faci pi cucoana da-i de-a noastrî!

— Cum?

— O vînit o fată di la „Sălcii“.

— Unde-i?

— În docar.

— Ce vrea?

— Are un belet da' nu-l slăbești din mini!—zîmbi Gheorghilță.

-- Dela „Sălcii“.. un bilet,—medită Dănuț cu glas tare.
Pe cine caută?

— Pi mata, conașule.

— Spune că nu-s acasă... Adică spune-i să dea biletul.

— Nu vre, conașule. Îi îndrăciti rău!

— Spone-i să vie.

Ce mai vroia cu el?... Poate că-i cerea înapoi niște cărți împrumutate. Uf! Lichidarea...

— Ce vrei, fetițo?

„Fetița“ era una din subretele Ioanei, Impecabil îmbrăcată.

— V'a trimis doamna o scrisoare... V'așteaptă amîndouă doamnele.— adăugă ea privindu-l lung. Aveți și un pachet.

— Care doamne?

— Doamna Ioana și duduia Adia.

— Adia?!

— Duduia care-a venit cu conașu' Pașa.

— Pașa?!

Subreta ridică din umeri.

— Pachetul e dela duduia Adia.

Desfăcu dintăiu pachetul.

— Ce-i asta?

Un caet, mai îngust decît obișnuitele caete, legat în piele de un castaniu închis, cu sculpturi ca un fragment de strană vevodală. Cînd apăsai scoarțele de piele, degetele se afundau. Nu văzuse niciodată o legătură atît de frumoasă, nici atîta îngrijire în cele mai mici amănunte. Cine-ar avea curajul să scrie într'un astfel de caet?

— Asta-i pentru mine?

— De ce nu citești scrisoarea!

Desfăcu plicul

„Sălcii“

„Iubite prietino,

Sper că nu ești bolnav. Și totuși numai o boală ar putea justifica atîtea absențe nemotivate. Sau ți-ai uitat prietina și după-amiezile petrecute la Sălcii în tovărășia ei? Sînt realmînte alarmată! Și doresc ca veștile bune să nu mi le aducă o scrisoare, ci dumneata însuși, căci scrisorile, oricît de frumoase ar fi, nu pot înlocui prezența persoanelor simpatice.

Haide! Un pic de energie! Zmulge-te lecturilor sau scrisului (căci a trebuit să aflu dela alții că modestul meu prietin este poet și nu mă îndoesc că versurile sale sînt la înălțimea lecturilor) gătește-te cu cele mai frumoase haine, sue-te în docar sau încalecă pe împetuosul Zdup și vin-o la noi.

La „noi“: ai observat?

În absența dumitale—les absents ont toujours tort—„eu“ am devenit „noi“, și nu e vorba de o episcopală persoană întâia, ci de un veritabil plural. Dacă „eu“ nu e suficient de atrăgător pentru a scoate din singurătate pe un sibarit, „noi“ e atât de irezistibil încât ar scoate din miști și pe un sfânt.

Adia—n'al uitat-o pe Adina!—e la Sălcii. Ea îți trimite acest caet adus dela Florența, pe care, mărturisesc, am vroit să ți-l fur. Dar poeziilor îi se cuvîin toate cele, chiar și femeile, pe cînd femeilor nu îi se cuvîine nimic, nici caetele destinate poeziilor.

Vezi ce rea sînt, bunule prietin! Vreau să fur tot din mîinle Adiei. Păzește-o! E așa de mică!

Pe cînd îți scriu, s'a aplecat peste umărul meu, și apropierea ochilor ei verzi mă face să mă cred la Veneția, cu laguna alături și gondola pe ea.

Lipsește numai gondollerul cu păr buclat și brațe de fier!

A dumitale devotată prietină
Ioana Pallă“

Dănuț zîmbea. Un zîmbet pe care nu l-l văzuse niciodată Ioana Pallă, și pe care nici nu l-l bănuia.

Adăugase și Adina numai două vorbe ghemuite sub fastuoasa slovă a Ioanei.

„Te aștept, Dănuț

Adina“

Zîmbetul lui Dănuț se crispă: o milă acră.

— Te rog așteaptă afară răspunsul.

Prezența acestel subrete imperative îl ofensa. Îi vorbise ca unei servitoare, celace fu comentat cu satisfacție de zîmbetul lui Gheorghijă.

„Doamnei Ioana Pallă

Sălcii

Iubită prietină,

Intr'adevăr, poeziilor îi se cuvîine tot, chiar, sau, mai ales femeile. Dar poezii sînt mai generoși decît femeile, poate fiindcă le lipsește simțul practic; sau poate fiindcă în această privință nu-s deloc femei. De acela, iubită prietină, fiindcă m'al onorat cu această denumire—adevărat dar cînd vine dela dumneata,—la rîndul meu, volu căuta să mă arăt vrednic de celace-mi atribui. Îți dăruiesc deci celace vroial să „furi“: termenul acesta, brutal și injurios cînd ar porni dela mine, capătă o înaltă distincțiune estetică, atunci cînd e rostit de dumneata. Primesște și păstrează în frumoasele dumitale mîini, caetul florentin. Mîinle dumitale sînt vrednice de el; el e vrednic de ele.

Cum însă trebuie să justific nu numai absențele de până acuma, dar chiar și absența de astăzi, precum și pe cele viitoare, volu încredința caetului florentin —care vă aparține de azi încolo— această delicată sarcină.

Primește, te rog, iubită prietină, asigurarea trainicei solidarității care ne leagă în trecut, prezent și viitor

Dan Deleanu*

Și fără sfială, cu o mină sigură, transcrise pe întâia foaie a caetului florentin:

„Gol“

Sînt fratele motanilor !
Pe-acoperișuri nalte, prin ierburî, prin copaci,
Pe garduri sau pe turla
Cu ochi lăcioși pîndesc.
Ascult cum sună sîngele, și vînt, ca vîntul sînt
La pîndă : salt, cădere, sau scurtă tresărire...“

* * *

— Altceva-i în livadă, ziua, și altceva-i noaptea, în odaia ei..

Mai de multă vreme, Puiu formulase această comparație, din care, numai întăul termen era verificat, al doilea, avînd caracterul unui deziderat.

Puiu însă, avea o minte logică. Ironia Oliguței, necruțătoare, îl ferea de naravul afirmațiunilor deșarte, și în vorbă și în glîd. Așa că în această comparație, referitoare la Rodica, Puiu nu pornea dela o experiență ca să ajongă la o închipuire.

„altceva-i noaptea, în odaia ei“ nu însemna, după cum și mai sus s'a văzut, că Puiu vizitase odaia Rodicăi în timpul nopții, în așa condițiuni, încît această vizită să-i fi putut servi pentru exacta valorificare a jocurilor din livadă, mai mult sau mai puțin de tenis. Dar nici nu însemna că Puiu se bizuia pe simple imaginațiuni pentru a devalorifica o agreabilă realitate.

Puiu primise în odaia lui, oarecare vizite ale universalei Sevastița. Așa că acel „altceva-i noaptea, în odaia ei“, însemna numai că în comparația de mai sus, Rodica servise ca prim termen, diurn, în livadă, iar Sevastița ca termen secund și nocturn în odaie. Cum însă—și asta izbutise Puiu să constate—binevoitoarea Sevastița nu putea înlocui pe rebarbativa Rodica, decît în judecăți abstracte—căci oricum, Sevastița față de Rodica era ca bostanul față de cantalop—Puiu se hotărîse să cerce în odaia Rodicăi celace gustase în odaia lui cu termenul suplinitor din judecata abstractă.

Asemeni conspiratorilor din vremea Renașterii, care-și ascundeau pumnalele și spada sub umbra vastel pelerine, asemeni

trubadarilor, care purtau ghitara totsubt pelerină,—purta și Puiu pelerină, dar nu spre a ascunde perfidă armă sau dulce instrument, ci pur și simplu spre a nu i se vedea cămeșa de noapte. Căci Puiu avea un fel de slăbiciune pentru această suprapunere de negru flotant peste alb colant, în plimbările nocturne.

Papucii, încălțăminte comodă de pus și de scos, tăcută pe deasupra, întregeau echipamentul corsarului în floare dela Medeleni. Capul gol, neapărat, căci părările pot fi uitate, capul în astfel de împrejurări ale nopții, avind neajunsul de-a fi partea cea mai neglijabilă a trupului, supusă deci uitării.

În vederea acestei nopți luase dela Dănuț, cu consimțimintul acestuia, o jumătate de sticlă de colonie, pe care o întrebuițase deodată, alcoolizindu-și trupul, pelerina și cămeșa, celace-l făcuse de îndată să devie un fel de reclamă originală a mărcii de colonie întrebuițată de Dănuț; bună marcă, dealtfel, dar reclama exagerează totdeauna, cu scopuri binecuvîntate, desigur. Pe lângă această agrementare trupească, cine știe ce reminiscențe ale copilăriei petrecute în satul de munte—laolaltă cu fețele și flăcăii, pe cînd se numea Miha—il făcuse să culeagă flori de busuioc, pe care le strinsese în minile hărăzite dezmișdărilor.

Un singur lucru nesocotise Puiu în prevederile lui, următorul: cînd ai cincisprezece ani, cînd mininci bine și te zbioțuși și mai bine o zi întregă, somnul nu te mai încolăcește, cochetînd galeș, ci te bușește dintr'odată, mai voinic decît cei mai voinici.

Astfel că așteptînd stînsul luminilor și adormirea celorlalți, Puiu, mai expeditiv decît ei, adormise cu capul rezemat în pumn, pe marginea ferestrei la care pîndea așezat pe scaun.

Se deșteptă convîns că cineva i-a tras un pumn în frunte. Natural, pervazul ferestrei nu era moale, și nici fruntea lui Puiu mai prejos. Totuși, pervazul ferestrei, spre deosebire de fruntea lui Puiu, fu cruțat de cucui.

— Dracu' să te ia!

Bîjbîl prin întuneric, aprinse un chibrit, căută ceasul: unu și un sfert!

O clipă, somnul și Rodica, din două odăi și de pe două paturi, rivalizară. Biruința trecu de partea Rodicăi, nu fiindcă în acea clipă dominată de înțepătura unui recent cucui, Rodica ar fi fost mai ademenitoare, dar fiindcă Puiu nu admitea să nu se fie de cuvînt. Din aventura dorită, Rodica devenise o da'orie de conștiință.

În aceste condiții, calm și botos, Puiu încălecă fereastra și sări în livadă.

Binevoise luna să lipsească. Bine făcuse! În absența lunii, o rădăcină proeminentă puse o piedică lui Puiu, răsturnîndu-l.

— S'o ia dracul!

Și rădăcina și luna.

Se scutură de țărână, își șterse palmele cu poalele pelerinei și trecu îndoit de spate, pe subt fereastra Monicăi.

Fereastra de-alături era deschisă: și în absența Olguței ferestrele se conformau dorințelor ei, prin intermediul Sevastiței.

Punând virful piciorului pe eșitura zidului, și apucând cu mînile colțul de jos al ferestrelor, se zmunci. Ținându-și respirația își viri numai capul în odaie. Privi. Nu se vedea nimic decît relieful de întuneric. Ascultă: nu auzea nimic decît livada. Nu sforăia Rodica? Era convins că Rodica sforăia. Dar nu auzea nimic. Poate că nu sforăia!

Vroia să procedeze cu prudență. O știa pe Rodica promptă la țipete, exclamații și risete clar în timpul zilei. Dacă l-ar fi simțit deodată lângă ea, ar fi fost în stare să umple casa cu vociferările ei:

— Vall Hoții! Mă omoară! Săriți!

Ce gîscă, Rodica asta! Și nici nu sforăia măcar! Oamenii care sforăie, sînt parcă mai puțin desprînși din viață, participă încă la ea prin gălăgia somnului lor. Cînd îl trezești brusc, cu gura deschisă în care sforăiala s'a oprit, întrebă:

— Ha?

Dar un om cufundat în somn tăcut, dacă-l deștepti brusc, lesne țipă:

— Ali!

Sau

— Ce-i? Ce?

Ce era de făcut? S'o deștepte de la fereastră.

— Rodica!—șopti Paiu întinzînd gîtul ca un gînsac, impresie la care contribuia și albul cămeșii de noapte.

— ...

— Rodica, eu is!

— ...

— Școală Rodica! N'auzi, Rodica!. Gîscă! vorbi Paiu pentru el.

Și cu temeritatea celui exasperat, încălecă fereastra și intră. Pipăi un pat de la picior la cap: nimeni! Il pipăi pe-al doilea: la fel.

Era așa de ulmit încît fu convins că Rodica—gîscă—a căzut din pat prin somn. O căută. N'o găsi.

— Ei, comedia dracului!

La una ca asta nu se aștepta! Unde putea fi Rodica?..

O așteptă zîmbind.

Așteptă căscînd.

Așteptă încrunțîndu-se, înfurlîndu-se, nedumerit: unde putea fi Rodica?

Cercetă patul: era așa cum îl așternuse Sevastița, în perfectă ordine. Pernele nu erau strîmbe, nici cu mol adîncituri, pledul era îndoit precis ca o carte de vizită la colț.

Unde putea fi Rodica ?...

— Aaa !

De asta se retrăgea Mircea devreme în odaia lui, în fiecare seară !

— Ce porc !

Lasă că le-arată el !

Încălecă fereastra, sări în livadă și o luă la goană. Intră în ogradă, trecu repede aprobat de cozile cinilor. Amical, Pata-pun făcu un „drepți“ fără comandă. Pulu nu-l băgă în seamă. Era cuprins de o adevărată furie maritală. Să-l tragă pe sfoară o giscă, o Rodică ! Și cu cine ? Cu bucherul de Mircea ! Auzi nerușinare !

— Ce ?

Asta ce mai era ?

Iși scoase papucii, și desculț, cu papucii în mână, se apropie de fereastra etacului lui Dănuț. Lumina era stinsă, dar se auzeau șoapte cu reliefuri răgușite uneori și bufnelile de samovar ale Rodicăi.

— Aha !.. El, comedia dracului !

La asta nu se gândise ! Vrasăzică domnu' Dan era...

— Bravo !

Nu auzea vorbele, adică șoaptele, dar Pulu cunoștea pe dinafară repertoriul de sunete al Rodicăi. Din când în când distingea cite un :

— Marș !—urmat de hohote de ris înăbușit.

Apoi iar începeau șoaptele fără contur verbal pentru urechile lui Pulu. Totuși ritmul lor îl dovedea că deși „porcii“ nu ceteau „Les aventures du Roi Pausolle“, vorbeau ceva asemănător, și prin întuneric pe deasupra.

Să le strige : „V'am văzut“ ?... Să le arunce o piatră în odae ?... Să tușească îngroșându-și vocea ?...

Să țipe : „Ajutor ! Hoții“ ?...

Ar fi sărit la batae domnu' Dan ! Și ce ? Ar fi dat și el. Nu se temea !.. Da, dar dacă ar fi auzit Olguța !?

Da, se cunoștea că nu era acasă Olguța ! Iși făceau de cap cu toții !

Da, să vie Olguța și-or să vadă ei ! O să vadă el domnu' Dan !

Da, parcă Olguța se mai gândea la el ! Așa era Olguța ! li lăsase pe toți și plecase la lași !

Da, parcă bețivul și bărbosul de doctor Prahă era mai dehai decît Pulu ! Un păcătos ! Un nespălat ! Și ce dacă era doctor !

Dădea din cap, tot mai crunt, înghițind uscat. În clipa aceasta, fără de Olguța, se simțea orfan.

Îl ultase Olguța ! Nici nu-l păsa de el ! De două săptămîni încheiate nu mai venise la Medeleni.

Nici nu scria. Nici nu dădea vre-un alt semn de viață. O lăsase la Medeleni pe gisca asta de Rodică, și plecase.

Da, așa era Olguța!

Și gisca asta de Rodica se lăfăia în odaia Olguței, porunca ca la ea acasă! De ce? Fiindcă o lăsase Olguța în locul ei. Auzi! Să-și inchipue gisca de Rodica una ca asta! Să creadă ea c'o poate înlocui pe Olguța!

Îi era o ciudă!

Își puse papucii și porni spre odaia lui.

Ce să-i facă? Să i pue praf de scărpinat în așternut? Să-i pue o broască sub pernă? Să-i toarne cerneală roșie în sticlucă cu apă de dinți? Să-i aducă la dejun „Les aventures du Roi Pausolle“, spunându-i că le-a uitat pe banca dela tenis? Să-i fure rochia și pantalonii când își lua dușul în livadă?...

Pulu oftă. Pe măsură ce mergea se întrista mai tare. În dreptul odăii Olguței se opri cu inima grea. Sări din nou în odaie. N'o mai căuta pe Rodica. O căuta pe Olguța și nicăieri n'o găsea. Pe măsuta de noapte, era o fotografie de-a Olguței în brațele unui viziteu bătrîn, unul Moș Gheorghe: auzise și Pulu de el.

Se așează pe margina patului Olguței suspinînd amar. De atita vreme nu mai auzise glasul Olguței, glumele Olguței, poruncile Olguței: era fără stăpin, părăsit, lăsat de izbeliște... Ce tristă era tăcerea din odaia Olguței!

Și gisca asta de Rodica tocmai în odaia Olguței se instalează! Lasă!...

Cu o furie metodică, îi luă pernele și le viri sub pat. Aceiași drum îl luară pledul și cerșaful. Pe patul gol, Pulu așează două scaune, un geamandan greu și alte diverse greutăți și forme, dintre care unele specific nocturne.

Apoi încălecă fereastră, se farișă pe lingă zid și intră în odaia lui. Îi pierise somnul. Se simțea singur ca niciodată și era prea tirziu ca s'o deștepte pe Monica: protectoarea lui. Nesomnul și osteneala tristeții îl făceau să se miște greu, cu lehamete. Aprinse lumina:

„Dragă Olguța...”

— Dragă Olguța,—repetă în șoaptă Pulu, cu sinceritatea absolută a îndrăgostitului cînd scrie întăia scrisoare de dragoste

„...De cînd ai plecat toate merg foarte prost. Nu știu ce-i de făcut dar nu-i bine deloc! Tu nici nu scrii măcar și-i foarte rău fără tine. Mai bine nu era vacanță decît așa! De ce nu scrii nimica să știu și nbi ce faci? Eu nu fac nimica.

Dragă Olguța...”

— Dragă Olguța...

Ochii i se umplură de lacrimi. Creionul îi căzu pe masă, capul pe mină.

Umbra de pe părete era ca din „Cuore“ de Edmond de Amicis.

Plin de suspine și de lacrimi, își trecu minile peste față. Nu mai putea fără Olguța. Simțea că dacă nu vine imediat Olguța... atunci... atunci...

Apacă din nou creionul:

„Dragă Olguța,

Niciodată nu ți-am spus minciuni. Am să-ți spun și acuma tot adevărul, am să dau tot pe față.

Ce înseamnă asta! De când ai plecat tu Rodica-și face de cap! Să nu crezi că spun minciuni! Mă jur dacă nu mă crezi. Ce-s eu? Servitorul Rodicăi? Mă trimete să-l culeg fructe, să-l aduc batisatele din casă când îl la tenis, ca să rămie singură cu Mircea, mi-a stricat bicicleta (i-a strimbat direcția de un copac) mi-a pierdut centura de piele albă. Și cite și mai cite!

Nu mai pot suferi! Am tăcut eu destul! Acuma am să-ți spun tot.

Știi ce face Rodica noaptea? Ai să crezi că spun minciuni! Sare pe geam și se duce în odaia lui Dan... Când erai tu aici nu făcea așa. Nu i-am spus nimica lui tante Alice fiindcă nu te-am întrebat pe tine. Dar spune și tu dacă asta nu-l o adevărată...”

— Porcărie!—exclamă Puiu, oprindu-se la vreme să nu scrie termenul pe care Olguța nu-l tolera.

„...ticăloșie?

Trebue să vii îndată la Medeleni. Altfel, cine știe ce se poate întâmpla! Dacă nu vii, eu spun tot lui tante Alice și Monicăi. Prea își face de cap Rodica!

Îți sărut mina și te rog să vii iute.

Puiu*

Adouazi, Puiu, sculat dela patru dimineață, încălecă pe Titu-Binghi—calul mărunțel, pe care i-l dăruise Olguța—și porni spre gară în galop, ca să nu scape trenul de Iași, scrisoarea fu minantă, care trebuia s'o aducă pe Olguța la Medeleni.

* * *

Trecuseră patru zile dela expedierea scrisorii lui Puiu. Olguța nu da nici-un semn de viață.

Două zile în șir, de dimineață până seara, Puiu, calare pe Titu-Binghi, străjuse pe șosea, dincolo de sat, cu speranța că el va fi cel dintău care va da ochii cu Olguța. Eșea pe poartă în galop victorios; la prînz, se întorcea în trap resemnat. După dejun, înfruntînd arșița, pornea tot în galop. Seara se întorcea la pas, cu dirlogil moi și spinarea jalnică.

A treia zi după-amiază, se împăcase într'un chip deajuns de original cu Rodica, reluând raporturile sportive și pe celelalte. Dealtfel, întâiul pas tot Rodica îl făcuse.

Rodica aflate însfirșit cine-i făcuse dezordinea impertinentă din odaie. La început se temuse de o venire intempestivă de-a Olguței: stilul arhitecturii de pe patul ei era parcă al Olguței. Se liniștise însă, nevăzînd-o pe Olguța la Medeleni. Pe deasupra, Puiu îl mărturisise, ricanînd.

- Ce-ai căutat noaptea la mine, Puiu!
- Da' tu ce căutai noaptea la Dan?
- Eu, minciunosule!
- Tu, minciunoaso!
- Nu ți-e rușine să invenți?
- Da' ție?
- Spune ce căutai la mine?
- Spune și tu ce căutai la Dan?
- Numai prostii îți închipuie! Ședeam de vorbă...
- Și eu aveam gust să „stau de vorbă” cu tine!
- Noaptea, în odaia mea!? Ha-ha!
- N'ai decît să vii în odaia mea!
- Să crezi tu!
- Eu sînt sigur cînd spun!—afirmase Puiu cu gest și mimică de-a Olguței.
- Obraznicule!
- Lasă-lasă! Am s'o întreb eu pe Monica dacă-i frumos ca o fată să sară noaptea pe geam și să se ducă în odaia băieților?
- Puiu!—se încruntase Rodica.
- Da! Am să-i spun. Mie nu mi-e frică de nimic!
- Puiu!—se răstise Rodica, bătînd din picior.
- Nu mă sperii! Am să te fac de ris!
- Spune, dacă-ți dă mîna! Are să te 'ntrebe ce căutai noaptea în odaia mea?
- Am să-i spun că tu m'ai poftit!
- Indrăznește!
- Am să-i spun și ce cărți ai tu în cufăr!
- Puiu!
- Da! Am să te fac de ris!
- Să te văd! Am să-i spun și eu Olguței cine ești!
- Rodica!
- Da-da! Am să-i spun cum te-am prins spionînd la duș!
- Tu?...
- Eu. Am să-i spun și ce glume ai învățat la școală!
- Parcă tu nu le știai?
- Eu sînt „domnișoară”. Nu-s plod ca tine!
- Eu, plod?
- Da, mucosule!
- Să-ți fie rușine! Ești o gîscă!

— Acuși îți rup urechile, măgarule !

— Încearcă numai !

Două palme substanțiale pocniseră simultan pe obrajii lui Puiu. În alte împrejurări desigur că Puiu ar fi răspuns după perceptul tallonic, nu după cel poetic. Dar de trei zile acumulate atâtea lacrimi, încît izbucniră ca dintr'un vas spart. Rodica îl consolase cu sila, la început. Puiu se zbătea în brațele ei, refuzînd batista. Consolarea se transformase în luptă. După o înversunată învălmășeală, Puiu o răsturnase pe Rodica.

Dar Rodica îl palmuise pe Puiu.

În limbaj școlar asta se chiamă „a fi chit“.

Nici-o pledică nu se mai opunea reluării raporturilor de dinainte. Pactul de neagresiune reciprocă, fu acceptat — cu condiții desigur — deoparte și de alta.

Orice s'ar spune, în astfel de împrejurări, larba verde e mai persuazivă decît masa diplomatică, la acesta din urmă ne-participînd decît capul.

*

Nor pentru acalmia dela Medeleni, automobilul venea în goană cînd nimeni nu-l aștepta. La volan, Olguța, șoferul alături, unic pasager, domnul Deleanu pîzind coșurile cu sticle și cu tot felul de bunătăți în cantități atît de mari, încît Olguța îi vestise dela Iași că..

— Să știi, papa, mama are să fie indignată de dezordine !

— Se consolează îndată! — replicase domnul Deleanu, optimist ca întotdeauna.

La Iași, domnul Deleanu cu cît întîrzia mai mult la club, cu atît sporea și varia mai neprevăzut cumpărăturile pentru casă. Pachetele erau o certă diversivune dela inevitabilele — altminteri — reproșuri pentru întîrzierile care împușinau somnul copiilor, prelungeau „neuman“ veghea servitorilor și alterau perfecțiunea bucatelor. Căci orice om — femelle mai ales — în fața cadourilor devine copil și copiii, cu mîntea prea mobilă, uită ușor necazurile subț impresia unei plăcute surprize.

Și de astădată, pe lângă bucuria domnului Deleanu „de-a aduce acasă“, pachetele aveau și scopuri strategice. Și Olguța și complicele ei, domnul Deleanu, știau că două săptămîni de tăcere nu puteau trece neînregistrate de nervii doamnei Deleanu, cu atît mai mult cu cît de două săptămîni, automobilul cu Olguța la volan, umplut cu membrii cei mai asidui ai „Clubului Burlacilor“, hoinărise prin țară, începînd cu mănăstirile Moldovei, până la Căllmănești, unde cîștigase un nou membru pentru „Clubul Burlacilor“ : pe Herr Direktor, care cu acest prilej, suspendase cura de Căciulata, înlocuind-o, patru zile dea rîndul, cu una de șampanie & Comp. Tot la Căllmănești, Olguța fușese

consacrată șampioană de tenis, primind, în această calitate, racheta, neînvinsă până atunci, a celui mai bun jucător de acolo, dimpreună cu o jerbă lirică, din partea aceluiași; aceasta din urmă atestând că șampionatul Olguței fusese dublu.

Doamna Deleanu nu știa nimic, dar trebuia să afle. Pachetele și coșurile ticsite din automobil erau menite să moduleze cit mai dulce recepționarea acestor vești.

Tot drumul, minuntarul kilometrič vibrase mai ales spre optzeci: viteză care îngreua aprinsul țigărilor—n'avea încotro nici domnul Deleanu—și care, totodată, exprima repezielunea norului îndreptat spre Medeleni.

— Vini dudua Olguța!—sări Gheorghilă de pe prispa bucătăriei, cu ochii la tromba de colb, lătrată de cinil satului.

Venise.

Sări delavolan, lăsându-l pe domnul Deleanu să se descurce singur cu pachetele și cu doamna Deleanu.

— Unde-i stăpînu-tău?

— Săru' mina...

Nici n'avu vreme să-i răspundă. Olguța alerga spre apartamentul lui Dănuț, așa cum sărise din automobil: cu scafandru de pînză în cap, cu mănușile în mîni și pardesiul cenușiu strîns la mijloc de o centură lată.

— Cine-i?

— Eu.

— Tu, Olguța! Ura! Intră.

Intră, descoperindu-și fața cu o mișcare violentă. Din nou răsări în ochii lui Dănuț, capul de tînăr voevod cu plete negre, ochi negri, ager și imperativ, cu trăsături neie ca loviturile de paloș, și colorit copilăresc în obraji plini.

O ultase parcă pe Olguța. De cite ori o vedea, avea un fel de neliniște, ca în fața unui veșnic temut și admirat adversar, și marea bucurie că-i sora lui.

— Mi-era dor de tine, Olguța!

— Îți mulțumesc. Vreau să-ți vorbesc.

Se apropie de Dănuț, cu fața serioasă.

— Ascultă, Rodica vine noaptea în odala ta?

Dănuț se roși.

Raportul „Olguța—Buftea” era din nou stabilit.

— ...Daa... cetim neori împreună...

— Cu Rodica?!—bufni Olguța tălos. Ce cetiți? „Visul Măicii Domnului”?

— Știi...

— Vine?

— Da.

— În flecare noapte?

— Da...

Olguța aruncă o scurtă privire scirbită odăli, și iar prinse privirea lui Dănuț.

— O iubești pe Rodica ?

— Val, Olguța ! Eu ? Pe Rodica ?! E greu să-ți explic...

Rodica ?!

— Atunci de ce-o primești la tine ?

— Dacă vine...

— Te iubește ?

— Da' de unde !

— Atunci să vă fie rușine ! Și ție mai mult decît ei !

— De ce, Olguța ?—se roși Dănuț mai tare.

— Să vă fie rușine !

Niciodată n'o văzuse mai pornită, mai revoltată, mai puțin stăpîină pe ea.

— Am s'o iau pe Monica și am să plec... Am să plec în străinătate cu Monica... Să vă fie rușine !

— Olguța...

— Tu n'ai dreptul să spui nimic ! Du-te la București și fă ce-ți place, dar nu aici, la noi acasă, sub ochii Monicăi ! Să-ți fie rușine !

— Olguța dragă, dar n'am nici-o vină ! Mi-a sărit în cap ! Tu n'o cunoști !

— Nu cunosc pe nimeni ! Am ochii legați ! Mi-e scîrbă ! Am să plec... Și eu sînt vinovată ! Eu am adus-o la Medeleni.. și eu am s'o dau afară !—zicînd Olguța, izbind cu degetul spre ușă.

— Olguța... să-ți explic, Olguța...

li trînti ușa 'n nas.

Dănuț înghiți în sec. Rămase pe loc, cu dubla impresie c'a fost laș și prost. Dealtfel, din copilărie, după toate ciocnirile cu Olguța rămînea cu același impresie : în copilărie, urmată de revanșe imaginare, situate în vîltor ; acuma, urmată de o simplă exclamație :

— De ce nu-s ca Olguța ! Ce fericit ași fi.

*

— Olguța ! Olguța !

Ultînd de scrisoare, de Rodica, de tenis și de tot, Pulu a-lerga spre Olguța.

— Unde-i Rodica ?

— Bine-ai venit, Olguța ! Nu mai pleci.

— Cuțulachi, unde-i Rodica ?

— La tenis. Cît ai stat, Olguța !...

— Cheam-o.

Rodica sosea din urmă, într'un picior, cu brațele deschise.

— Val, ce dor îmi era de tine, Olguța !

— Buftachi dragă, știi că trebuie să pleci la lași.

— Vai !

— Imediat.

— Vaaaal !

— Te cheamă mama ta. Am venit să te iau cu automobilul. Fă-ți repede bagajele că plecăm.

— Vai, Olguța!

— Hai, Buftachi! Nu-i vreme de pierdut!

— De ce mă cheamă! Ce l-a mai venit?

— Poiale, du-te înainte,— îi porunci Olguța.

Și luind-o deoparte pe Rodica, în șoaptă:

— Buftachi, vrea să te mărite. Da să taci!

— Eeee!

— Da. O partidă strălucită. Tânăr, frumos, bogat... mă rog, visul tău! Te-a văzut odată la teatru și s'a amoretat de tine. Scăpi de școală. Pleci în străinătate. Îți faci o vilă la Sinala, alta la Constanța, alta la Slănic.. Sper că mă inviți și pe mine?

— Vai, Olguța! Tu nu știi cât te iubesc?

— Ba bine că nu! Hai, repede bagajele.

— Cum îl cheamă?

— Nu știu!

— Da de unde ai aflat?

— Secret!

— Are musteți?

— Ai să vezi!

— Vai, ce discretă ești, Olguța!

— Te rog să fii și tu la fel!

— Vai, mai e vorbă!

— Hai, repede bagajele. Ascultă, mama n'are nevoie să știe că pleci. Nu-i spunem nimic. Ii explic eu după ce mă întorc!

Rodica porni în goană.

— Ascultă, Cuțulachi, dacă află cineva un cuvânt din cele ce mi-ai scris..

— Nu, Olguța, crede-mă!—sări Pulu, înainte ca Olguța să isprăvească, cu sufletul în ochi.

— Bine. Du-te, ia-o pe Sevastița și duceti unul cite unul, fără să vadă nimeni, ai auzit, bagajele Rodicăi în automobil... Nu pe dinfață, strigă Olguța după Pulu.

*

În sofragerie, doamna Deleanu, împreună cu domnul Deleanu, desfăceau pachetele cu ștofe, scoarțe, ulcele, pinzeturi, dantele, colecționarea dealungul escapadei de două săptămîni.

— Asta-i dela Agapia!—explica domnul Deleanu proveniența borcanelor cu dulceață de zmeură și de nuc.

Doamna Deleanu află că soțul și cu fiica fuseseră la Agapia.

— Valul de pinză —tii! Ce pinză!— l-am luat dela Călmănești. O bunătate! Ia te uită: matasă curată!

Și așa mai departe, itinerarul celor două săptămîni, era spovedit prin exclamații admirative pentru cumpărăturile aferente.

Profira așeza masa pentru ceai.

— Hai, că-i tirziu!—o îndemnă doamna Deleanu. Poftește copilul... Da' unde-i Olguța? Tț-tț-tț! Nici buna-ziua nu mi-a spus! Ce copil mal am și eu!—oftă doamna Deleanu.

— Iaca s'o chem.

Pe rînd sosiră Mircea, Monica, Dănuț, Pulu...

— A venit și Olguța?—întrebă Monica, văzîndu-l pe domnul Deleanu.

— Duduia Olguța!—tresări Mircea.

— Tț! Da' unde-i Olguța?—întrebă a doua oară doamna Deleanu, încruntîndu-se.

— O plecat, coniță!—anunță Profira cu placiditate, intrînd.

— A plecat?!—se mirară toți, în cor, afară de Pulu.

— Hă-hăă! Di cînd o plecat!—întări Sevastița care intrase cu samovarul. O luat-o și pl dudula Rodica.

— Unde-a plecat?

— La Iași, coniță.

— ...! N'are decît să rămie acolo! vorbi tare doamna Deleanu, în consternarea tuturor.

Singurul care bufni de ris copilărește, fu domnul Deleanu, cu șervetul la gură. Irezistibil, căci doamna Deleanu, după un suprem efort de încruntare, îl limită, urmată de zîmbetul tuturor copiilor.

În prezența ca și în absența Olguței, din copilărie se întimpla la fel.

Olguța opri automobilul la poarta casei Deleanu, spre mirarea Rodicăi, care, în tot timpul drumului vertiginos, nu putuse scoate nici-o vorbă de frica accidentului mereu posibil, și a exclamațiilor ei, mereu vigilente.

Olguța se dădu jos, își scoase masca și se apropie de Rodica.

— Ascultă, Rodica, eu rămîn acasă.

— Vai! Hai cu mine.

— Nu. Ascultă bine ce-am să-ți spun,—vorbi Olguța, cu ochii în ochii Rodicăi. Mama ta are să te întrebe de ce-al venit...

— Ea m'a chemat.

— Nu.

— Vai, m'ai amăgit?

— Da. Al să răspunzi mamei tale că te-al sfădit cu mine pentru totdeauna, și c'al venit acasă fiindcă ți s'a părut că nu-i demn să mai rămii la Medeleni,—ritmă Olguța cu degetul, propoziție cu propoziție, accent cu accent.

— Ce spui, Olguța? Lasă glumele!

— Atunci inventă tu răspunsul pentru mama ta! Dacă preferi, spune-i că ți s'a făcut dor de ea!

— Vai, Olguța!—se alarmă Rodica,—nu m'a chemat să mă mărlite?

- Nu.
- Val !.. Atunci de ce m' ai adus ?
- Fiindcă ți-a venit vremea să te măriti!.. Și la Iași,—adăugă Olgața, făcînd semn șoferului să pornească,—ai de unde să alegi! Automobilul porni brusc, ca un pumn.

*

Dănuț ședea la fereastră, cu țigara aprinsă și lampa stinsă. Avea nevoie de întineric și tăcere fiindcă se întîmpla ceva nou în sufletul său: privea două toamne, cum privești șuvița de păr a unei fete, demult păstrată, alături de însuși părul din care-a fost desprinsă, abea despletit, după o lungă despărțire. O toamnă cu aurul stins, cea de anul trecut, o toamnă abea aprinsă, pe care-o văzuse deodată, plimbîndu-se pentru întăia oară decînd venise la Medeleni, prin livadă, fără rachetă de tenis, fără gînduri străine, singur.

De ce se plimbase ? Nu știa nici el. Poate venirea toamnei îl chemase. Poate fiindcă era trist... Ciudat ! Nu era trist fiindcă n'o mai știa pe Rodica la Medeleni. Nu simțea nici lipsa ei, după cum nu simțise nici nevoia ei. În perspectiva Olgaței și a Monicăi, o vedea pe Rodica mai vulgară, suflet de rînd în trup de rînd, cu totul lipsită de acea dominatoare sau pacificatoare feminitate, care te face să te 'ncline și să sărui firesc mina unei femei, în preajma ei simțindu-te „tu“, fără să te tutuești în vorbă, gînd și faptă. Intimitatea cu Rodica era înjositoare. N'avea comun cu Rodica decît simetria sexuală. Și dacă ar fi întîlnit-o mai tîrziu în viață, s'ar fi simțit umilit de fragmentul de trecut care-l făcea complici, dîndu-i Rodică dreptul să-l tîntulască, să fie familiară cu el, sau să-l privească de sus, cum te privesc în genere femeile de rînd, care te-au cunoscut sub aspectul animalic datorit mai ales intimității lor, fiind singurul limbaj posibil cu ele. Așa-i și cu prieteniile legate la beție, într'o circumstanță trivială, cu vin bun. După cîteva pahare, entuziast, fraternizezi cu orșicine. Adouazi, vre-unu din acești camarazi de vin, întîlnindu-te în viața normală, îți face cu ochiul, te bate peste burtă, sau te pofteste—dacă nu-l poftesti tu însuși—la el acasă. Te simți degradat. Fără de vin și de beție, prietinul de astă-noapte, îți pare tot atît de neverosimil ca și frecventarea circummei în care l-ai cunoscut. Dacă ești slab, îl îndori—expiațiune,—dacă ești tare, îl întorci spatele, cu riscul de-a auzi o injurătură în stilul celor amical schimbate, în noaptea cînd l-ai cunoscut. Totuși, plecarea Rodicăi era o plecare, și plecările oricui, după o convlețuire de vacanță, mai ales, sînt triste. Ce incomodă era legătura aceasta pe care și-o simțea cu toți oamenii ! Distrat și indiferent în aparență, și poate realmînte, cîtă vreme trăia cu ei alături, devenea compătimitor în clipa cînd se despărțea de ei. Pe toți îl iubea în momentul plecării, poate tocmai fiindcă nu-l luase suficient în seamă pînă atunci. Cel mai stu-

pizi, cei mai vulgari, cei mai insuportabili, în clipa despărțirii încarnau pentru el majestatea melancolică a plecării. Pe toți ar fi vroit să-i consoleze, să se arate blînd cu ei, să le arate că înțelege tristețea lor, pe care cei mai mulți, desigur că nici n'o aveau. Uneori, gîndul că Tonel pleacă dela „Lazăr“ ducîndu-se la milițările, că la anul nu-l va mai avea coleg,—il făcea să regrete toate bruschețile, deseori arătate lui Tonel, să regrete că n'a fost mai blajin, mai prietinos, mai darnic—deși fusese suficient,—mai atent cu el. Dacă n'ar fi fost prea leneș, și dacă între gînd și faptă, n'ar fi veghlat, permanentă, o prăpastie, desigur că l-ar fi trimis lui Tonel un mandat postal și o scrisoare afectuoasă cu unui prieten tuberculos.

Astfel și cu Rodica. Ii părea rău după ea, fiindcă plecînd, încetase de-a fi Rodica, devenind Plecareea. Dacă n'ar fi avut o bogată experiență a întristărilor care-l stăpîneau după toate plecările, ar fi putut crede că o iubește pe Rodica. Noroc că plecase Olguța! Ea ar fi crezut, desigur, că deprimarea lui, în timp ce toți ceilalți ascultau zîmbind povestirea escapadei Olguței și a tatălui său, e datorită Rodicăi și nu plecării.

În tot cazul, simțise nevoia singurătății. Se sculase dela ceai, înaltea celorlalți, și plecase în livadă. Acolo întîlnise toamna, deodată, ca o cerească despletire subț ochi. O adiere de vînt îi aruncase frunzulițe galbene în față. Privise mirat, cerul, livada, zarea asfințitului... Da! Venise toamna fără s'o presimță, fără s'o aștepte ca în anii trecuți, ca anul trecut mai ales.

Sigur, venise toamna.

Toamna!

Cuvîntul care-l cădea pe inimă, umplîndu-l cu grave sonorități, bronzînd cadențele inimii. Se deschideau iară, de aur, porțile prin care se duc vacanțele copilăriei.

Dezmierdase trunchiul unui nuc. Culesese o nucă. Verdele amar al nucilor! Toată melancolia lui Eminescu e în frunzele de nuc. Subt nucii, în preajma toamnei îți vine să oftezi, dar surizi. Foșnetele erău mai nscate. Glasuri în cer! Soarele galben își strîngea luminile și se ducea ca acel nenorocit japonez, atît de sigur pe străzile orașelor europene, cu marfa lor naivă și exotică, pe care nimeni nu le-o cumpăra.

Venise toamna, cu semnul plecărilor.

Venise!

Și ca o pasăre care și-a regăsit vechiul cuib, tocmai în clipa cînd trebuie să-l părăsească pe celălalt, pentru a intra în cîrdul plecărilor de toamnă,—Dănuș își regăsisse sufletul de anul trecut, așa cum îl lăsase, plin de „Alunele Veveriței“, * acuma cînd vacanța era în declin.

...De asta ședea singur la fereastră, cu lumina stinsă.

* „Alunele Veveriței“ e titlul unui caet de însemnări metaforice, scris de Dănuș în vacanța anului trecut și dăruit Monicăi, despre al cărui conținut se vorbește în partea doua a acestui roman.

Uneori răsuna ropotul căderilor de fructe, grăbind parcă izgonirea anotimpului sfișiat.

Două toamne se oglindeau în sufletul lui: una, tîpsie de aur acoperită cu fructe, alta, goală tîpsie de aur.

Ce făcuse de atunci? Nimic! Adinele, loanele, Rodicele... Cînd se gîndea la ele, cînește, cu nările și le amîntea. Și aceiași urlet îi umplea trupul.

Nu!

Iși regăsise sufletul.

Calm, ca un răsărit de lună din valurile mării prosternate, deasupra adîncurilor sufletului regăsit, chipul Monicăi îl privea...

„Dragă Monica,

Nu îndrăznesc să calc pragul odăii tale. Nici nu vreau să-ți scriu sau să-ți vorbesc frumos.

La începutul vacanței, chiar în ziua sosirii mele la Medeleni, ți-am cerut un stat. Te-am întreat dacă e bine să trăiesc, sau să rămîn copil, cu vechiul suflet pe care mi-l știai. M'ai sfătuit să trăiesc, și mi-ai dat două caete. Ți le trimit îndărăt. Sînt albe. Sînt singurile lucruri albe, pe care ți le mai pot trimite, și care mai pot intra în odaia ta.

Dănuț

Îl chemă pe Gheorghiuță, îl dădu biletul și caetele, trimițîndu-l cu ele în odaia Monicăi. Tristeța și mîndria îl învălură ca o haină aspră. Era singurul act onest pe care-l făcuse dela începutul vacanței.

Așteptă.

Auzînd pașii lui Gheorghiuță, sări de pe scaun, deschise ușa:

— Ei?

Gheorghiuță îl întinse două caete și un bilet.

„Dragă Dănuț,

Eu nu păzesc porțile rafului. Odaia mea e totdeauna deschisă pentru tine.

Iți mulțumesc pentru că mi-ai arătat caetele așa cum sînt, dar păstrează-le. Dacă nu ți-au folosit la Medeleni, poate-ți vor folosi la București.

Noapte bună, Dănuț.

Monica

Vrol să fugă în odaia Monicăi și să-i sărute minile: atît!
Dar nu îndrăzni: „noapte bună, Dănuț“...

Era atît de mare depărtarea dintre el și Monica, dintre odaia Monicăi și odaia lui, încît se așeză pe margina patului, ostenit.

Ionel Teodoreanu

La mare și la munte

Note de drum

Pe-o arșiță ce cade de sus ca o pedeapsă, părăsim Mangalia—unde luaserăm dejunul sub niște arcade de lemn, servind mai mult noi înșine ca ospăț celor mai nesuferite dintre gize — o părăsim, apucind calea ce merge către Sud, înspre Caliacra și Balcic. Trei automobile ce tărăsc după ele cite o lungă coadă de colb răscolit, gonesc pe un drum cafeniu de țară, străbătind vertical această Dobroge aridă și neospitalieră, unde petecul de umbră e mai rar ca un diamant. Unde sînt peisagiile umede și împădurite din alte regiuni ale țării?! Pe aici e uscăciune, îți vine să zici deșert, de n'ar fi, cit ține zarea, și-rele de stoguri, care mărturisesc că fertilitatea nu lipsește chiar în gradul care ne-ar părea. Totuși impresia de dezolare stăru-ește înainte și priveliștea ar fi ucigătoare, de nu s'ar tîvi la orizont pămîntul c'o dungă de albastru—siniliu,—marea care ne întovărășește în cursa noastră, la o distanță care o lasă aproape mereu vizibilă.

Marea! Fără să ne poată ajunge cu briza ei răcoroasă, ne inseninează totuși sufletul cu culoarea ei liniștitoare!

O privisem vreme îndelungă, din diferite puncte ale coastei. Dela Constanța, dela Techir-Ghiol, în sfîrșit de pe digul Mangaliei, de unde e parcă și mai frumoasă, înfățișînd ochilor un albastru sincer, intens și necorcit de veleități de verde

sau de reflecte metalice. Albastrul așa cum l-a făcut Dumnezeu, cînd a vrut să-l deosebească bine de orice altă culoare !

Acum marea e mai departe, dar așteptăm momentul cînd ne vom apropia iarăși de dînsa, la un deget de valurile ei mai avansate...

Călătorim încă o oră-două în aceleași condiții de arșiță sălbatecă, prea puțin îndulcită de vîntul mașinii. La un moment dunga albastră se scufundă subt orizont și nu se mai vede nici cîiri decît întinderea pustie a pămîntului, pînă la un loc interesantă prin acele gheburi curioase, prin acele movile, care după unii ar fi morminte seculare, după alții vechi posturi de observație.

În partea mării dispărute se rotunjește un ochiu de apă, albastru-spălăcit. Este un lac vestit prin tezaurul său de raci,—și anunță Șabla, cea dintăiu așezare dela Mangalia în jos. După puțin intrăm în această localitate, în care tenacitatea bulgărească va avea pe viitor să lupte cu coloniștii sosiți din Macedonia. Un sat respingător prin întreaga lui înfățișare : case de culoarea noroiului—adevărata temniți cu ferăstruici liliputane suite lingă acoperiș—ogrăzi fără urmă de grădină și înconjurată de ziduri făcute din bolovani necimentați. În sfîrșit scăpăm din cuprinsul acestei așezări asiatice și eșiți din nou în cîmpul fără case, avem impresia binefăcătoare a unui liman... Dela Șabla apucăm oblic spre mare. Terenul se pavează incomod și obositor cu sfărămături de stîncă, înfipte solid în pămînt. Automobilele se opresc și trebuie să străbatem cu piciorul o lungă pantă pietroasă, subt săgețile unui soare ce nu se dă bătut. Niciodată n'a fost mai așteptată apariția mării, care în sfîrșit sosește prietinoasă, înconjurîndu-ne, căci mare e și la stînga, mare e și la dreapta, fiindcă pămîntul pe care avansăm este o limbă înaintată în nemărginirea apelor, e capul Caliacra însuși. Un far care domină prăpastia malului, se nalță ca un drapel de cucerire în lupta dintre elemente...

De-acum linia călătoriei noastre se încovoae ca și marea, urmînd curba golfului de argint. Și numele este bine dat, căci albastrul închis de mai înainte, în această adîncă scobitură se preface într'o imensă oglindă luminoasă...

După o scurtă oprire în Caverna—care posedă mai mult confort de cît Șabla, însă nici o notă personală, fie chiar una

respingătoare—o pornim întins cătră Balcic. El ne va despăgubi boerește de toate neplăcerile suferite. Până acolo, aceiași cărare prăfuită, la nivelul cimpiei monotone. Inșă soarele e mai puțin fierbinte, iar lumina lui capătă clipă cu clipă tonurile roșiatice ale declinului. Marea ne este dosită de un ușor parapet cu pretenții crescînde de colină. La un moment dat obstacolul se taie, lăsîndu-ne să privim minunata privesite a capului Caliacrei, care văzut din depărtare, pe fondul lui de safir, pare un pămînt al făgăduinții, din care totuși n'am știut—două ceasuri mai devreme—cum să plecăm mai repede...

După o cotire înspre stînga, mașinele frînează pentru a nu se prăbuși în valea abruptă unde scoboară drumul prefăcut în șosea. Ahea acum ne dăm seama cît de sus ajunseseam de-asupra nivelului mării. Incep să se ivească locuințe. Sînt cele d'întăiu case ale Balcicului, care descinde pe trepte pitorești până jos, la mare.

În interior, Balcicul este o țesetură de uliți întortochiate, orientale. Are înșă cîteva edificii frumoase, cățarate îndrăzneț pe coastă, și mai ales te strămută îndată în feerica lume a poveștilor, cele cîteva minarete ce se'nalță elegante în văzduh. Fără să mai pomenesc de ceiace dacă n'ar fi, nici Balcicul n'ar mai fi aceia ce este,—podelele ușor clătinate ale mării azurii, care întinzîndu-se în adîncurile depărtării, taie cu o brazdă perfect rectilinie albastrul mai decolorat al cerului.

Dacă marea e frumoasă s'o privești din Balcic, nu mai puțin Balcicul cîștigă sută în sută să-l privești de pe mare. Dela această distanță neregularitățile lui dispar, locurile sale vi-rane se împlinesc, edificiile se aliniază într'o splendidă serie de etaje ce se ridică dela suprafața apei, până în virful coastei. Ne grăbim până nu se întunecă să facem o raită cu bărcile și să contemplăm amfiteatrul orașului dela o depărtare de țarm. Soarele își făcea cele din urmă împachetări de raze, apunînd,—din nefericire nu în mare pentru a o asocia și pe aceasta la apoteoza asfințirii, ci de partea uscatului. Din mare va răsări înșă luna, dar care, fiind desăvîrșit rotundă în seara aceasta, va mai întirzia puțin. Sîntem nevoiți să renunțăm a-i saluta apariția de pe apă sau măcar de-a fi prezenți pe țarm, trebuind a ne ocupa scaunele la un banchet în grădina publică a orașului. O vom privi mai tîrziu, cînd va revărsa de sus cascade abundente de lumină, împinzînd nemărginirea mării, de aur și

de vrajă. Deocamdată ne zorim a ne întoarce la mal, folosindu-ne de distanța ce încă mai rămîne, pentru a ne umple privirea și sufletul de priveliștea măreață, care scade pe măsură ce ne apropiem...

În sunet de muzică militară suim treptele de piatră, care conduc pe terasele grădinii publice,—despre care se spune c'ar fi fost pe vremuri parcul unui beiu cu multe cadine.

În fund, într'un fel de galerie deschisă, se deșiră o masă imbelșugată. Ne isbesc printre alte tipsii încărcate, acelea pe care se înalță movile roșii de culoarea tomatelor, dar care nu sînt de cit farfurii cu raci de Șabla, aduși grămezi în cinstea noastră. Oaspeții se năpustesc cu atîta poftă asupra acestei mîncări suculente, că multă vreme nu se aude mai nimica din gălăgia meselor cu lume multă.

Începuseră tocmai discursurile, cînd cineva mă invită să privesc spre stînga, printr'un luminiș al crîngului. Feerie! Luna se vedea rotundă în depărtare, domnind peste o mare care scoate văpăi. Ai fi zis un decor de teatru, o pînză superbă de maestru! Căci acesta e paradoxul: o pictură e atunci desăvîșită cînd o confunzi cu însăși natura, iar un peisagiu al naturii atunci cînd îți vine să zici că e pictat! Paradox aparent firește, cînd stai și te gîndești că o condiție a operei de artă e să nu fie artificială, și un adaos de valoare al frumusețelor naturii e să pară aranjate de-o mină de artist!

Adouazi, de dimineață, coborîm iarăși la țarm, cercețînd cîteva colțuri mai repute și vizitînd între altele vila ce și-o construște regina Romîniei, după indicațiile Ei. În afară de cîteva note orientale (printre care un turn în formă de minaret), e același stil ca și la Bran sau Cotroceni, un amestec original de elemente romînești și bizantine,—un stil care ar putea să reprezinte un început de epocă în arhitectura și mobilierul nostru, deoarece cu toate elementele împrumutate, ansamblul este nou și personal.

La mal de tot, aproape de frămîntarea valurilor dedesubtul unui arbor secular, oblic ca turnul dela Pisa, regina și-a instalat un jeț de piatră,—parc'ar fi tronul din care împărțeau judecata, în mijlocul naturii, voevozii și stăpînii de demult... Acum e locul de visare al unei domnițe-artiste, din care poate

că și judecă citeodată, fără sancțiunile de odinioară, lucrurile și oamenii în mijlocul cărora i-a fost dat să viețuiască...

Sfirșind cu cercetarea ungherelor mai frumoase îmi așintesc iarăși privirea asupra mării infinite, Aceiași întindere fără de hotare, aceleași serii de valuri care se îmbrîncesc până la țărîm, aceiași poveste monotona care repetă aceleași episoade și care dela o vreme nu-mi mai spune nimic...

Retras pentru o scurtă izolare în odăița unde fusesem găzduit, mi se înfățișează nechemate în minte icoane dintr'o excursie în Carpați. Piscuri înalte ce trec dincolo de nouri, lăsîndu-i umiliți pe coastă; păduri nesfirșite de brazi, care încunună munții și străjuesc potecile; torente cristaline ce izbucnesc din stîncă și huesc prin văgăuni; la ora asfințitului, cînd brazii se înveșmîntă într'o ceață albăstrie și soarele abia mai stăruiește pe un tăpșan, clopot dela schituri și tălângi dela cirezile ce pasc. E frumoasă marea,—dar n'are a face cu muntele!

Caut o rațiune acestei preferințe și cu cit îmi limpezesc gîndurile mai bine, îmi pare că găsesc mai multe. Este adevărat că marea e superioară prin puritatea colorii, față de oricare peisagiu al uscatului și totodată procură fiorul infinitului într'o măsură mai mare ca muntele cel mai uriaș. Dar abstracție făcînd de asta, cite lucruri are muntele! Și să las la o parte faptul observat de atîta lume că marea este—cu mici nuanțe—aceiași, pe cînd priveliștea de munte prezintă neîncetate variațiuni. (Marea ar fi ca un autor care nu se poate înoi, imitîndu-se într'una; muntele, autorul care variază dela operă la operă).

O rațiune pentru care muntele, fără să înfățișeze infinitatea mării, oferă adesea o grandoare mai impresionantă, este cred aceia că el se înalță *în sus*. Vom păstra multă vreme în sufletul nostru—oricît ne vom rectifica cunoștințele noastre cosmografice—distanța de valoare dintre „sus” și „jos”, între cer și pămînt. Muntele are aerul să sfideze legile pămîntului, escaladînd treptele văzduhului, rezervate unor lumi superioare. Faptul că străpunge norii—care se acață adesea de virful brazilor, ca niște smei de hîrtie căzuți în copaci—faptul acela dă virfului de munte un și mai mare prestigiu, știut fiind că pentru aparență norii sînt o etapă a cerului...

Marea, deși trece dincolo de marginea vederii, e culcată,

orizontală. Și ceiace-ar veni oarecum să confirme reflectia d'ina-
inte, e faptul că marea cea mai impresionantă e tocmai cea
„furioasă”, adică cu valuri care se ridică răzvrătite, „ca munții”,
„în sus”.

O altă rațiune : marea aduce mai mult cu aluatul din
care se plămădește realitatea, decît c'o realitate efectuată. Mun-
tele, dimpotrivă, apare ca ceva închegat, definitiv. Din cauza
naturii ei fluide și necondensate, cel mai vechiu filozof al an-
tichității a socotit apa mării drept substanța haotică din care
s'a zămislit universul. In orice caz infinitatea ei implică lipsa de
formă,—imperfecțiunea. Muntele este însă o măreție încadrată
de o formă. Marea e o *devenire*, muntele lucru *neclintit*, și'n-
totdeauna oamenii și-au imaginat desăvîșirile ideale ca lucruri
ce nu mai au nimica de schimbat.

In fine mai pot să adaug și alte considerații care favori-
zează muntele.

Dinsul se înfățișează cu farmecul unui vechiu martor istoric,
care a văzut atîtea, a contemplat din înălțimile sale atîtea și
atîtea evenimente. Marea nu-ți poate lăsa aceeași impresie, fi-
indcă deși există și ea de veacuri,—totuși din cauza mobilității
sale necurmăte, ne dă sentimentul că e pururea nouă. In
sfîrșit muntele este prietinel nostru, unde omul găsește adăpost
de zile grele,—marea poate fi cel mult o cale către un liman,
dar niciodată loc de odihnă și de siguranță ; munții au păstrat
pentru a revărsa pe urmă tot ce-a fost mai nobil și mai pro-
priu în sufletul popoarelor,—marea a corcit mai întotdeauna
toate semințiile pămîntului... Despre un munte poți să spui că
este al nostru,—marea nu este a nimănu...

Mă gîndesc totuși că vor fi persoane care socot marea mai
fermecătoare decît munții și se simt mai ademeniți în preajma
ei. Atunci cum rămîn motivările mele?—Ceiace sînt în reali-
tate mai toate motivările raționale : Silinți onorabile de-a aso-
cia simțimintelor tale individuale justificări de ordin universal și
obiectiv, de-a da impresiei fugitive un suport statornic și ne-
clătinat. Cum s'ar zice : a pune și aicea lingă mobilitatea mării
ceva din încremenirea muntelui...

I. Petrovici

Neamul românesc

Asupra studiului etnologic al d-lui O. G. Lecca

Cercetările cu privire la numeroasele popoare din care s'a născut neamul românesc au la noi un trecut destul de îndepărtat. Ele pot arăta suficient drumul sinuos pe care trebuie să-l parcurgă adevărul înainte de a se arăta minții omenești și în același timp puterea zdrobitoare cu care tradiția înăbușă licăririle izolate. Dacă începutul s'a făcut prin teoriile dogmatice și exclusive, care negau până și ființa unei baze etnice anteromane, emanciparea treptată dela aceste păreri sentimentale n'a constat decât din integrarea unui număr tot mai mare de popoare autohtone și „barbare“ în complexul din care trebuia să se desvolte România și din uitarea progresivă a acelei colonii împărătești „adusă cu sine de Traian din Italia“.

O sinteză a tuturor rezultatelor aflate în timpul din urmă era așteptată; ea a fost încercată, într'o formă accesibilă unor cercuri mai largi, în două numere anterioare ale „Vieții Românești“. Ca orice început, studiul d-lui Lecca are merite și lipsuri inerente. Deși întregul studiu duce la o concluzie plauzibilă, că neamul românesc e un conglomerat și că existența unei limbi și a unui popor românesc nu implică pe cea a unei *raze*, trebuie să constatăm că informația istorică și lingvistică pe care se întemeiază este uneori eronată și anacronică.

În rîndurile următoare vom încerca să relevăm câteva din faptele mai importante prezentate ca sigure—cu toate că realitatea le infirmă—de către d. Lecca, trecînd asupra celor de importanță mai mică.

*

În sinteza etnologică a d-lui Lecca persistă încă acea părere cu răsunete adînci însă cu orizont limitat că origina poporului românesc trebuie să se caute numai în romanizarea Daciei.

În acest mod, e drept, întreaga chestie este simplificată simțitor; dar se îndepărtează prea mult (și prea arbitrar) de celace se poate dovedi cu argumente sigure, că romanizarea Daciei nu e decît un termen final al unui proces început în Răsărit cu trei secole înainte, acela al romanizării peninsulei balcanice. Pe teritoriul acesta romanizat, ajuns să fie delimitat cu precizie de *Jireček* (cu rectificări, pentru Dacia mediteranea, făcute de d. Philippide), s'au dezvoltat două popoare romanice cu două limbi deosebite, una pe coasta Adriaticei, astăzi dispărută (dalmata) și alta în restul provinciilor romane dunărene, care e limba românească. Prin urmare nu pe teritoriul restrîns al Olteniei, Banatului și Transilvaniei s'a format poporul și limba romînă, cum repetă și d. Lecca (artic. I, p. 203) părerea arhaică încetăținită la noi de Hășdeu, Xenopol și Onciul, iar în alte părți de Hanfalvy, 1 C. de la Berge, 2 etc.

Consecințele ce decurg din recunoașterea unei atît de întinse baze romanizate sînt numeroase. În primul rînd nu se poate admite afirmația d-sale exclusivă (I, p. 201) că numai „Dacii alcătuiesc elementul de bază, iar romanizarea lor, începută acum opt-sprezece veacuri, a dat naștere poporului romîn“. Dacă se ia în considerație întreg teritoriul pe care s'a format romanitatea orientală, atunci Dacia nu formează decît o unitate din substratul Romînilor din stînga Dunării, după cum celelalte neamuri trace, amestecate și ele cu altele, au același rol pentru romanitatea—in cea mai mare parte dispărută—de la sudul Dunării. Și dacă avem în vedere că poporul autohton din provinciile romanizate ale Pannoniei era înrudit (după afirmația scriitorilor greci) cu neamurile illyre, 3 trebuie să considerăm ca element de bază un complex illyro-traco-roman, iar nu singur acel daco-roman, în atîtea rînduri afirmat de d. Lecca (I, p. 203, etc.). Că și aceste neamuri, la rîndul lor, erau rezultatul unor amestecuri anterioare se poate dovedi uneori cu elementele pe care trecutul ni le-a lăsat ca prea multă economie. Astfel, de ex., s'a întîmplat cu Agatirșii sau Trausii, 4 despre care d. Lecca scrie (I, p. 201) următoarele: „Acești urmași ai Cimerienilor, după cum credem, nu sînt decît Dacii de mai tîrziu. Era poporul tracic băștinaș, aflat dincoace de Dunăre din străvechii timpuri“. Lăsînd la o parte faptul că nimic nu ne atestă filiația Cimerienilor—Agatirși—Dacii pe care o crede d. Lecca, vom considera numai afirmația că ei constituiau un „popor tracic băștinaș“ din stînga Dunării. Dintre cele două nume păstrate de la acest popor: *Ἀγείραροι* și cel al unui rege *Σαργυριδης*

1 *Ethnographie von Ungarn* (deutsch v. Schwicker), p. 342.

2 *Essai sur le règne de Trajan*, Paris, 1877, p. 55.

3 În lucrarea sa *Originea Romînilor*, I, Iași, 1925, § 164 d. A. Philippide a constatat că aceleași nume care apar la Pannoni au corespondente între numele illyre.

4 D. Lecca îi numește consecvenți, *Transii*.

atestat la Herodot, IV, c. 78), primul se poate alătura cu numele sarmatic *Aga-* și finalul cu numele scythic păstrat iarăși de Herodot (IV, c. 76): Ἰσχυροσσοί; al doilea nume, îl are și un rege scyth (Herodot, IV, c. 76), iar mai multe nume scythe au același terminație πειθής. La aceste mărturii se mai pot alătura afirmațiile unor scriitori vechi, ¹ precum și cea a lui Hecychios care scrie că Trausii sînt de neam scythic (Τραυσοὶ ἔθνος Σκυθικόν). Cu toate acestea, Herodot afirmă că obiceiurile lor semănau cu ale Tracilor. Aceasta ar însemna că în timpul lui Herodot, poporul iranic al Agatirșilor rămas în Transilvania din acel flux către Vest al Scythilor, anterior secolului IV a. Chr., ² în bună parte se tracizase, fără a constitui însă poporul „băștinaș“, atribuit pe nedrept vișii trace.—Deasemenea tot un amestec era și elementul roman adus în peninsula balcanică și apoi în Dacia, unde s'au adunat coloniști „din toată lumea romană“, din Galla, Asia și chiar din Egipt. Și aceștia, numai pentru că vorbeau limba Romei, sînt socotiți de obicei ca formînd același popor.

Explicabil prin întinderea mare a teritoriului romanizat devine și amestecul altor elemente care fără îndoială au luat parte într-o măsură mai mică—cu unele urme care se văd totuși până azi—la formarea poporului nostru. Astfel sînt, între altele, neamurile celte care se găsesc în timpuri anterioare romanizării la cele două extreme ale domeniului romanic oriental (d. Lecca n'a semnalat ca probabilă decît o influență alpină străveche în Munții Apuseni și unele triburi celte răslețe) și acele numeroase colonii grecești, multe de origine milesiană, care dădeau Scythiei mici spre ărmul Pontului Euxin un colorit etnic particular.

Limitînd cercul studiului său numai la teritoriul Daciei, d. Lecca afirmă (I, p. 202) iarăși fără nici un argument: „avem tot dreptul să bănuim că triburi necunoscute de limbă slavă (sau germană sau celtă) trăiau mai de mult răspîndite pe pămîntul ei. În orice caz trebuie să admitem că Dacia era în parte heterogenă din punct de vedere etnic și mai ales lingvistic“.—Nu înțelegem de ce aceste imperative categorice revin atît de des, cînd ele se reduc la simple „bănueli“. Dacă se poate proba existența unor populații celte în Pannonia inferior și Moesia inferior (Scordisci, Taurisci;—Britolagi, Peucini), dela care au rămas nume de localități ca Singidunum (=Singi-dava, pe teritoriul dac), Noviodunum, Duristorum etc. ori numele râului Ararus, de un popor ori trib german nu poate fi vorba înainte de Bastarni și Skiri. Și tot așa nici urme de comunități slave nu se pot dovedi cu siguranță, pentru că numele de localități atribuite și azi de

¹ v. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München, 1837, p. 274 și glosarul lui Max Vasmer, *Die Iranier in Südrussland*, Leipzig, 1923.

² Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, Tome I-er, Paris, 1923, p. 175.

slaviști acelor comunități, se pot explica tot atât de bine ca provenite din limba autohtonilor.¹

Dacă d. Lecca admite triburi slave în Dacia înainte de colonizarea romană, celace foarte improbabil, ar trebui cu atât mai mult să recunoască rezultatele comunității slavo-romine din timpurile de mai târziu, când prezența Slavilor nu se mai poate contesta. D-sa declară însă „că nu știm aproape nimic despre această conviețuire, dar ne putem da sama că n'a fost nici atât de îndelungată, nici n'a influențat așa de puternic neamul românesc” (II, p. 62). Mulțimea faptelor care mărturisesc această comunitate, atât de ușor de urmărit în onomastică, toponimie (de exemplu, chiar în documente apar localități cu numiri duble: *Suhodol* și *Valea seacă*, etc), în vocabular și folklor, arată ideea juns ce trebuie să credem asupra ei. Că valul Sclavinilor avea ca limită Oitul, cum crede și d. Lecca (II, p. 63 : „e probabil că nu ajungeau până la Oit”) după teoriile poetice ale lui Hasdeu, nu ne arată însă, într'adevăr, nici un izvor istoric. Ea se întemelază numai pe interpretarea greșită după două manuscrise ale Istoriei Goților de Iordanes, în care, în loc de „a civitate noviet—nense”, adică cetatea Noviodunum (Isaccea), s'a introdus un „Sclavinorum” marginal, încît a rezultat „novi et Sclavinorumunense”, identificat de Hasdeu *ex animi sententia* cu Slăvenii din Romani. Ediția definitivă a textului (Mommesen) nu mai conține această interpretare și nu se mai poate afirma după cele ce s'au scris și la noi,² că localitatea „Slavinum rumunense” ar fi „importantă pentru istoria noastră” (I, p. 205 nota; II, p. 63).

Origina Arominilor tratată în câteva cuvinte (I, p. 208) este puțin clară, deoarece susținându-se o „comunitate de origină” s'ar putea crede că ar fi toți veniți din Dacia Traiană, deși d. Lecca în același loc admite că numai în parte ar fi descendenții coloniștilor trecuți de Aurelian în Dacia dela sudul Dunării. Și apoi „masa romanică” despre care se vorbește, a flințat numai în cele două Dacii?

În repetate rînduri (I, p. 194 ; II, p. 64) d. Lecca numește poporul bulgar (dela Volga) finic ori fino-turc, fără a caracteriza în același mod de exemplu pe Huni, cu care erau de aproape

1 V. contradicția din „Manualul de antichități slave” al d-lui Niederle, pe care am semnalat-o în *Viața Românească*, Decembrie, 1933, p. 372. — Este interesant că același radical pe care îl arată formele datate *Tsiern* (sec. II p. Chr : anul 157), *Λιέρν* (la Ptolemeu, III, 8, 10 din sec. III), *Zern* (la Ulpian, *De cens. Dig.*, L, XV, 1, 8, 9, dela începutul sec. III) și *Tiern* (în Tob. Peutling., VII, 4, din sec. III sau IV) apare în numele *Zernetz* din Engadin (cf. J. Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck, 1877, p. 263-4), acolo unde n'au existat niciodată Slavi.

2 Cf. Iorga, *Istoria poporului românesc*, Buc., 1922, I, p. 96 și D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, Buc., 1912.

înrușiți. Ca și aceștia, și părerile sînt unanime în această privință, Bulgaril erau turco-tatari. ¹ Deasemenea, fără să aducă unele dovezi contrare, d. Lecca socotește că „stăpînirea bulgară în stînga Dunării, de care se vorbește mai tirziu (sec. X) e numai cu numele“. Totodată d-sa adaugă : „N'avem nici o dovadă, nici înainte, nici în timpul «împărăției vlaho-bulgare» despre o asemenea stăpînire“, susținînd că e o simplă confuzie a istoricilor fiindcă „subt numele *Bulgari* s'au înțeles de străini *Romîni*“. Se știe însă că șeful Bulgarilor, Crum, la începutul veacului IX supusese pe Avarii care se găseau încă la 873 în Pannonia inferlor. Iar cînd în Analele dela Fulda se pomenește numele lor în această vreme, în legătură cu Moravii dela Tisa, astfel că erau vecini cu Francii, e aproape sigur că au fost slav-bulgari.

Mal sus am arătat că centrul de formare a poporului român e altul decît cel admis de d. Lecca. Din această cauză, nici harta care arată extensiunea Romînilor în timpurile medievale (I, p. 207) nu corespunde cu realitatea. Ea nu poate fi primită nici pentru timpurile de mai tirziu, căci limitele indicate pentru secolul XIII sînt fără îndolală prea restrînse față de cele ce dau informațiile scriitorilor și documentele.

*

Aceleași trăsături constatate mai sus caracterizează și o parte din faptele de natură lingvistică insumate de d. Lecca în sinteza sa etnologică. Astfel pentru d-sa albaneza e o limbă tracă : „Limba Dacllor trebuie clasată printre cele tracice : de această obirșie până astăzi n'a rămas decît cea albaneză“ (I, p. 202). Să considerăm această afirmație drept grăbită ? Ori d. Lecca este partizanul teoriei lui C. Pauli care credea același lucru, deși cei mai mulți linguiști ² socotesc că albaneza e de origină illyră ?

De asemenea d. Lecca afirmă că „trei pătrimi din graiul românesc“ își au origina în latina vulgară vorbită în tot cuprînsul împărăției (I, p. 204). În afară de faptul că nu avem încă un dicționar *complet* al limbii noastre—pe cît de complet ar putea fi un asemenea catalog al graiului într'o veșnică prefacere, cu nenumărate posibilități de creație, împrumuturi și dispariții—dicționar la care să recurgem în cazurile cînd vrem să stabilim o statistică cu oarecare precizie, din materialul redus

¹ Niederle, *op. cit.*, p. 177—178 ; S. Mladenov, *Vestiges de la langue des Protobulgares touraniens d'Asparuch en bulgare moderne*, în *Révue des études slaves*, T. I, Paris, 1921, p. 38—53 ; E. Berneker, *Arch. f. sl. Phil.*, Bd. XXXVIII (1923), p. 262—3.

² v. P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache*, Göttingen, 1896, pp. 261 sqq, 422 ; G. Meyer, *Gröber's Grundriss*, I, etc.

pe care-l cuprind lucrările existente, se poate vedea cât de exagerat este numărul atribuit elementului latin de d. Lecca. Și dacă mai adăugăm constatarea că în glosarele dialectale față de o infimă cantitate de elemente latine se relevă o enormă terminologie străină, a cărei origină rămâne în mare parte să fie stabilită, ne dăm sama cât de departe sîntem încă de o statistică valabilă.

Față de această dărnicie în privința elementului latin, care ar fi întrecut așteptările unui Laurian ori Massim, este de mirat afirmația făcută asupra influenței osmanice: „rămășiți.. avem doar în limbă, oarecare cuvinte“ (II, p. 71). Aceste „rămășiți.. oarecare“ constituiesc însă o importantă parte a vocabularului nostru, socotită de Cihac drept o cincime din numărul redus de elemente înregistrate în Dicționarul lui. Distincțiunile cerute de d. Lecca pentru aceste elemente, că „origina unora din ele ar trebui căutată și la celelalte popoare... ca Tatarii și mai ales Cumanii“ s'au încercat, după cum se știe, mai demult și s'a ajuns chiar la unele concluzii generale, destul de cunoscute.¹

O repugnanță asemănătoare se poate constata și față de elementul slav. D-sa admite, ca și Hasdeu, că o „mare parte din cuvintele slavonești au intrat în limbă pe cale literară, impuse fiind prin actele stăpînirii și prin biserică“ (II, p. 64). Aceasta se poate admite însă numai pentru cuvinte din sfera privitoare la viața publică și bisericească. Și multe din elementele introduse pe cale literară nu au putut subsista în limba vorbită, cum sînt de exemplu numeroasele elemente slave din cărțile vechi românești astăzi necunoscute vre-unui dialect.

Pentru a explica nomenclatura noastră topică de origină slavă, d. Lecca presupune că însăși limba autohtonilor ar fi fost influențată de Slavi sau că unele triburi dace ar fi vorbit „dialecte împrumutate dela popoarele vecine“ (I, p. 202). Dacă am avea dela autohtonii Daciei nume topică provenite din radicale slave, ar trebui ca ele să prezinte unele schimbări fonologice pe care le-a suferit și elementul latin introdus mai târziu. Oricît de puțin sistematice și incomplete sînt lucrările de toponimie pentru țările românești de sub foasta stăpînire ungară, totuși din ce-lace s'a publicat până acum nu se constată nici unul din fenomenele caracteristice pentru elementele anterioare influenței slave, cum sînt transformarea sunetului *l* intervocalic în *r*, a lui *a* accentuat urmat de *n* în *î* ori a fonemelor *t*, *d*, *s* urmate de *i* în *î*, *z*, *ș*.

E posibil, după cum s'a afirmat mai înainte și cum admite și d. Lecca în studiul său, că unele elemente slave au venit în limba noastră prin intermediul celei ungurești; și afirmația aceasta poate fi îndreptățită, fiindcă asemenea treceri au avut loc și în sens invers, anume elemente maghiare au fost primite prin

1 v. *Romania*, XXX, (1901), pp. 540-564.

intermediul unei limbi slave din grupul oriental sau vestic. Nici drept astfel de elemente slave trecute prin maghiară nu se pot accepta însă cuvintele pe care d. Lecca le crede de origine direct ungurească: *oșel, pahar, ponos și viteaz*. Căci toate au corespondente atât ca fonetism cit și ca sens în cele mai multe limbi slave și unele chiar în albaneză, limbă a unui popor care n'a avut niciodată raporturi directe cu Maghiarii.

Informația studiului în privința raporturilor dintre limbile slave este după cit se vede nesuficientă, fiindcă se reduce la lucrarea *Strat și substrat* a lui Hasdeu, în care acesta voia să probeze una din multele lui idei generale, construite cu fapte puține însă cu foarte multă abilitate.¹ Și ea nu trece nici dincoace de începuturile sudiiilor noastre dialectale, deoarece vedem încă susținându-se pentru limba daco-română vechea prejudecată a unității (II, p. 83: „lipsa de dialecte“), când chiar numai la observația cea mai puțin atentă deosebiri fonetice, de vocabular și unele de morfologie se întrevăd dela o regiune la alta. Aparența de unitate a graiului în toate ținuturile daco-românești nu e datorită vorbirilor locale ci limbii comune propagată dela câteva centre culturale și politice.

D. Lecca afirmă (II, p. 83) că această presupusă lipsă de dialecte concordă și cu omogenitatea mare a populației: „Celece caracterizează mai presus de toate neamul românesc, în tot cuprinsul țării, este omogenitatea lui neobișnuită. Dintr'un capăt al României la celalt, această unitate socială și de limbă s'a menținut, cu toate veacurile de despărțire politică. Pentru d-sa aceste fapte constituie „o dovadă că așezările străine de mai târziu, deosebite după ținuturi n'au atins decât în măsură mică fondul strămoșesc“. Dar există într'adevăr, pretutindeni, această omogenitate? Un ochi experimentat ca al d-lui de Martonne nu o admite decât pentru ținuturile apropiate de munți: „Numai în vecinătatea Carpaților, blocul român apare mai omogen; cu cât te depărtezi de munte, cu atât elementele străine se multiplică“. ² Prin urmare, contrar de celece crede d. Lecca, există numeroase dialecte pe teritoriul dela Nordul Dunării ³ și omogenitatea populației dispăre în mod progresiv cu cât crește depărtarea dela ambele cîine ale Carpaților (făcînd abstracțiile de ținuturile în care Sașii ori Săcuii locuiesc în mase compacte).

¹ v. *Archiv f. slav. Philologie*, 1894, p. 310 și Wedkiewicz, *Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien*, hgg. von W. Meyer-Lübke, I, Bd., Heidelberg, 1914, p. 266 care accentuează că prelinsele particularități lingvistice polono-cehe în dialectul slav dela care limba română a luat cele mai vechi elemente slave, susținute de Hasdeu, „gehören zum Gebiete phantasischer Einfälle“.

² *Bul. Soc. Geogr.*, XL (1921), p. 174.

³ v. Anuarele și monografiile d-lui Weigand precum și importantul său *Linguistischer Atlas des daco-rumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909 (cu observațiile d-lor M. Roques, *Romania*, XXVIII, 309-312 și H. Jarnik, *Revue de dialectologie romane*, V, 195-222).

La aceleași concluzii duc și caracterele antropologice ale populației rominești. D. Lecca scrie (II, p. 80) că aceste caractere fizice sînt în general următoarele: „Cranul mesaticfal cu destule excepții dolico și brachicefale. Înălțimea mijlocie 1.65—1.66, care corespunde mijlociei europene. Părul în genere închis, dar în multe regiuni deopotrivă și deschis”.—Aceste caracteristice nu pot fi însă generale. Căci în concordanță cu observația făcută de d. Em. de Martonne și citată mai sus, vedem că sînt concluziile d-lui Pittard pe care le-a utilizat și d. Lecca. Astfel și pentru d. Pittard „în Carpații transilvani și în Bacovina, Romînii au indicele cefalic mai ridicat (*Himmel, Weisbach*)”. „Poate că în seria noastră—spune d-sa—Romînii din cîmpie, mai ales cei de pe malurile Dunării, sînt mai ales dolichocefali? Rezultate ale amestecurilor cu populațiunile bulgare sau bulgarizate—ori sirbești? Sau mai adeseori mesaticefali, rezultate ale corciturilor? Și tot d. Pittard declară următoarele: „Deosebind Romînii din munți de cei din cîmpie, constat că cei dinții sînt mai brachicefali ca cei de-al doilea. Dacă presupunerile istorice corespund realității, tipul fizic al Romînilor adevărați ar trebui să fie caracterizat, între altele, prin brachicefalie”.¹

*

Terminînd seria acestor obiectii mai însemnate, credem că nu sînt fără consecințe și celelalte, pe care le-am lăsat nerelevante (de ex. că nu sînt pomeniți Alanii (Ias) aduși în Moldova în sec. XII—XIII de Tatarii ori că Nogaii au venit în Buglak nu după 1784 cum ni se spune, ci la 1669, etc. etc.) Recunoscînd totodată meritele acestei prime încercări—merite care nu sînt puține, cu toată tendința de singularizare—și admițînd concluziile ei generale, care, după cum am mai spus ni se par adevărate, avem convingerea că unitățile însemnate de d. Lecca în sinteză au fost în realitate mult mai numeroase. O informație istorică mai întinsă și mai puțin grăbită, ar descoperi cercetătorului o parte din ele; iar altele unități vor rămînea pentru totdeauna niște enigme, ca și trecutul medieval al elementului romînesc care cu o forță asimilatoare minunată, a făcut să poarte numele capitalei vechiului Imperiu roman și a transformat în popor neolatîn chiar fracții din nesfirșitele avalanșe asiatice, amintite uneori ca un vis urît și de istoria obiectivă.

I. Șiadbei

1) *Bul. Soc. Geogr.*, XXXVIII. (1916—18), p. 254.

Priveliște în sat

*La crîșma ghemuită subt un dîmb
În fiecare noapte stă afară
Un felinar aprins, cu gîtul strîmb,
Și țese 'n întuneric pînză rară.*

*Opaîțele turburi de prin sat,
Clipind, înoată prin tăcerea grea
În urma ulițelor ce-au plecat
Spre felinarul singur ca o stea.*

*La crîșma cu descîntece 'n rachiu,
Ca 'n orice sară, vin pe rînd țărani
Cu suflete ca cerul cenușiu,
Să-și spulbere păcatele și anii..*

Cum au intrat și timpul s'a oprit
În scorbura cu zgomot zăbreilit ;
Povara vremii vechi purtată 'n spate,
Pe care-o umbră de lumină bate,
Se sparge 'n vorbe sarbede și seci ;
Și dedesubtul cioburilor reci,
În slobod vuet suflete se-adună
Ca nouri treziți de o furtună...

Din întuneric și nemărginire
Svîrl repezi fulgere și le ascund
Prin ochii fără de privire
Iluminînd trecutul pînă 'n fund...

...Pe lîngă focuri și amurguri roșii,
La margini verzi de codri de stejar
Pe unde gîndurile n'au hotar,
Se odihnesc în pîlcuri mari strămoșii ;

Și pîn' s'or frige n' țigle lungi berbecii,
Subt streșinile de sprîncene moi
Se 'ncruciașază 'n sînge spre toți vecii
Și scapără tăiușuri de război...

În crîșma cu părășii surzi de lut,
Ascult țărăni săbii din trecut ;

Iar felinarul veșnic dela poartă
Le caută cărările și anii
Cu slabe mreje de lumină moartă...

Țintirim

Incremenite valuri de pământ,
Mormintele se odihnesc în noapte ;
Tăcerea morților veghează n cruci
Corăbii care nu mai sînt.

Crengi aspre rup din întuneric șoapte :

„Pe ori și unde pașii grei ți-i duci,
„Dorm veacurile-amestecate
„Cu plîsete de clopot ostenit
„Si țărna inimilor spulberate
„De prin sicrie care-au putrezit..

—In liniștea cu suliți de îngheț
Tresare umbra unui mort răzleț,
Apoi aleargă umăr lîngă umăr,

De pretutindeni umbre fără număr,
Și scapără 'n vârtejuri prin văzduh
Să macine tăcerea de granit ;

E ceasul cînd spre cer s'a răzvrătit
Lumina zugrumată 'n orice duh ;

Dar se trezesc prohoadele cîntate
Din veac în veac, de glasuri lungi și moi,
Și 'ncep să bată sufletele 'n cue
Cu muchea rugăciunilor răcite 'n sloi
De stele,
Și iar în temniși jilave le 'ncue...

La poarta țintirimului s'aude
Norodul viu de suflete cum bate
Să i se pregătească-aceleași drumuri
Cu lespezi reci și cruci îngîndurate,—

„Căci veșnicia e deșartă încă
„Și noaptea țintirimului, adîncă,
„De nu pot veacurile cu toți morții
„Să zăvorască aripile porții...”

Deodată șoaptele tăcerii au murit
Și frunzele învolburate rid:

Un roșu chip cu cearcăn de lumină,
Ca un actor zbîrcit de fard și hîd,
Imită printre buruene luna plină...

G. Bărgăuanu

Psihanaliza judiciară

CAP. I.—Interpretarea textelor și interpretarea psihologiei agentului

Nu este vorba în paginile ce urmează de o imposibilă aplicație în Drept a sistemului filozofic al lui S. Freud în care Libido are un rol central, ci mai mult de o aplicație la interogatoriul judecătoresc a mijloacelor *tehnice* de sondare a sufletului uman pe care școala psihanalitică le-a găsit. Nu ne interesează deci, discuția, dacă este exagerată sau nu importanța dată instinctului de reproducere, deși falma lui Freud are întâmplător la bază această picanță polemică. Școala psihanalitică— al cărui incontestabil șef e profesorul dela facultatea de medicină din Viena— are o importanță cu mult mai mare prin metodele nouă pe care le aplică în analiza conștientului și subconștientului. Aceasta este adevărata sa glorie, partea rodnică, neîmpodobită cu trîmbiți și surle, și probabil singura care va rămînea. O aplicație a acestor metode de investigație psihologică, cu interes mai mult practic este psihanaliza judiciară. Ţelul ei este să civilizeze interogatoriile judecătorești, atît de brutale și de inumane, punînd la înde-mîna tuturor un manual de reguli și exemple, cu ajutorul cărora ciomagul și bicepsul să fie înlocuite cu subtilitatea și inteligența omului din veacul XX.

*

Pentru o bună distribuire a justiției, două condiții sînt indispensabile: interpretarea exactă a textului ce trebuie aplicat și interpretarea faptei și sufletului acuzatului. O bună interpretare a textelor și o rea interpretare a subiectului asupra căruia cad

consecințele textului, aceasta este — în general — situația justiției actuale.

Pentru o mai echitabilă interpretare a textelor, o strălucită falangă de juriști ca Saleilles, Gény, Jossierand au dus o luptă acerbă și au învins inerția și anchiloza, defecte specifice servitorilor zeiței Themis. Vechile cadre ale codului Napoleon au fost sfărâmate și litera infailibilă a fost găsită plină de greșeli și în contradicție cu aspirațiile și nevoile contemporane. Codul are astăzi situația pe care trebuie s'o albă oricînd un cod, situația unui mijloc pentru atingerea unui scop ideal: justiția. „Par le code, mais au-delà du code” este deviza spiritului nou în drept. Dar, în afară de text trebuie să înținem seamă și de acuzat pentru a avea o sentință în conformitate cu spiritul codului și cu cerințele dreptății. Psihanaliza judiciară răspunde acestei nevoi. Ea este o nouă disciplină științifică, îngăduind investigațiuni utile în mecanismul sufletesc al delicvenților pentru a preciza vina și a face astfel dozajul pedepsei.

Enrico Ferri a făcut demult observația că, cu cît gradul de civilizație este mai înalt, cu atît crimele sîngeroase, violențele și brutalitățile dispar, fiind înlocuite cu crima rafinată, cu furtul quasi-legal, cu excocheria savantă și uimi'oare. Asasinul se subțiază și în locul toporului rustic se întrebuițează—depildă—otrava Borgilor, dulce și fină, cu consecințe lente și extrem de îndepărtate. În locul banditului, avem pe cavalerul de industrie, gentleman cu cea mai aleasă politețe și pe excrocul cu scilpuri geniale în darea „loviturilor”. Dar în vreme ce crimele se civilizează, mijloacele de descoperire a lor rămîn tot rudimentare. Psihanaliza judiciară poate fi o metodă fecundă în minile unui magistrat pentru aflarea adevărului cu ocazia comiterii unei crime, a unui delict, sau cu ocazia luării unui interogator într'un proces civil.

Cînd memoria ezită, cînd cuvintele—mai ales cele proprii—sînt schimonosite, cînd avem erori de scris sau de lectură, toate devierile mecanismului sufletesc sînt pentru un psihanalist ipoteze și indicații sigure care conduc la o mai bună cunoaștere a celui analizat. Psihanaliza nu este așa dar, numai o metodă de vindecare a boalelor nervoase, cum mai ales a imaginat-o cunoscutul profesor dela facultatea de medicină din Viena, ci și o bună metodă de investigație judecătorească. Se știe importanța enormă a psihologiei în cercetările judecătorești. Un bun magistrat—în chestiile penale cu deosebire—este un bun psiholog din instinct prin îndelungată reflexie, sau laborioase cercetări. Găsirea unei noi metode științifice—psihanaliza judiciară—echivalează deci, cu invenția unei noi arme pe care s'o put la îndămina împărtitorului de dreptate în lupta zilnică pe care o duce împotriva răufăcătorilor ce pun în pericol edificiul social.

Cercetarea delicventului pentru mărturisirea faptelor sale se face și astăzi în mod cu totul barbar. Bătăla și schingiuirea

care se practica de inchiiziia medievală sînt și acum uneori în cluște, spre cea mai mare ocară a inteligenței anchetatorului. Violența care apărea ca mijlocul sigur de a determina pe criminal ca să facă mărturisiri complete este pentru psihanalist de o inutilitate evidentă. Investigații conduse de cea mai științifică rigurozitate pun la îndămîia tuturor mijloace ingenioase și subtile în sondarea sufletului uman.

Ceiace trebuie făcut în primul rînd la luarea unui interogator este notarea exactă a declarațiilor inculpatului. Stenografierea ar fi cerința ideală, presupunînd cazul că orice judecător ar fi obligat să învețe stenografia, sau fiecare tribunal ar fi prevăzut cu cîțiva stenografi. Din cercetarea atentă și minuțioasă a declarațiilor se pot trage concluzii extrem de prețioase. Oricît de prudent ar fi cel cărăia i se ia interogatorul judecătoresc, oricîte precauțiuni ar lua, adevăratele preocupări ale sale apar în detalii insignifiante în aparență, dar de o incontestabilă semnificație pentru un psihanalist. Ceiace criminalul vrea să ascundă este ca o rană internă, care se exteriorizează prin febră, amețeli, anemie, etc.. Un medic va pune diagnosticul după aceste simptome neliniștitoare. Cu ajutorul psihanalizei judiciare vom încerca să arătăm simptomele după care un judecător va pune diagnosticul unui delicvent. Nu este nevoie de operație chirurgicală pentru a descoperi natura maladiei interne. Tot astfel nu este nevoie de bătae și violențe pentru a face pe acuzat să-și mărturisească vina. Unul, două sau mai multe interogatorii atent urmărite, analiza lor la microscopul metodei celei noi pe care o preconizăm în interogatorul judecătoresc, și va fi suficient pentru a găsi adevărul pe care inculpatul zădarnic caută să-l ascundă. Gîndul ținut în umbră este un element perturbator al mecanismului său psihologic. Intre ceiace ascunde și între ceiace vrea să spună se petrece o luptă. Rezultatul este o deviere și o turburare sufletească reflectată prin comiterea unui lapsus, prin uitare sau prin diformarea cuvîntelor. Cercetarea lor formează materialul psihanalizei judiciare.

CAP. II — Fundamentele psihanalizei judiciare

Metodele întrebunțate până acum în interogatoriile judecătorești constau în sfortșarea de a face pe delicvent să mărturisească singur vina.

Trebuiau deci, găsite posibilități de a-l pune în contraziere cu sine însuși și în fața probelor să spună în mod forțat, dar *conștient*, ceiace a făcut. Pentru a ajunge la acest rezultat se dădea inculpatul pe mîinle subalternilor, care după corecțiunile de rigoare îl determinau să mărturisească faptele, de multe ori imaginare, pentru a scăpa de „arta“ anchetatorilor. Psihanaliza judecătorească rupe cu acest trecut odios.

Fundamentele care îi îndreptătesc stabilirea ei ca disciplină juridică aparțin sînt următoarele: 1. existența *subconștientului* ce se exteriorizează prin detalii caracteristice interpretabile într'un anumit sens; 2. existența fenomenului numit *refulare*; 3. actele sufletești unde conștientul nu a luat parte sînt supuse unui determinism riguros, hazardul fiind inexistent în viața sufletească. La ultimul punct nu vom relua vechea discuție a determinismului, a existenței sau inexistenței liberului arbitru, deși Ferri obișnua să spună cu dispreț că „il cosiddetto libero arbitrio“, ar fi „una pura illusione metafisica“ (I nuovi orizzonti, pg. 5). Admitem chiar, că disprețul ilustrului pozitivist este nejustificat, de oarece există o infinitate de fapte—de obicei, cele de mai mică importanță—care primesc o motivare conștientă. Dar pe lângă fapte cu motivare conștientă sînt altele ca: erorile de scris și de lectură, lapsus-urile, etc., care n'au o motivare decît în subconștient. Studiul acestor fapte, scăpate de sub controlul conștiinței, formează obiectul interogatorului psihanalitic. În rezumat, psihanaliza judecătorească se bazează pe *interpretarea subconștientului*, pe cînd celelalte metode se bazează mai mult pe conștient.

Psihanaliză înseamnă analiza conținutului sufletesc al omului; e sinonimă cu expresia de analiză psihologică, dar are ceva cu totul nou ca metodă și marchează o etapă în cercetările asupra fenomenelor sufletești: de aceea și nevoia de a găsi un alt termen.

După cum în feluritele țesături organice se petrec acțiuni și reacțiuni de care conștientul nu are decît în mod nelămurit date și informații (prin tonusul vital și în cazuri excepționale, atunci cînd sînt deranjamente), tot astfel și în Psihea noastră nu avem cunoștința decît de un număr restrîns de fapte. Cea mai mare parte își urmează cursul lor neștiut și numai din cînd în cînd apar la iveală asemenea subpămîntene pinze de apă, care numai rareori țîșnește sub formă de izvoare. Procesul psihic desenează cele mai capricioase arabescuri, exteriorizîndu-se în acte de-o obscuritate patentă, care pun în nedumerire pe spectatorul obișnuit. Fr. Wittels a analizat un caz dintre cele mai tragice din cîte cunoaște istoria freudismului. Un tînar a leșinat de emoție pe cînd asista la „Cadavrul viu“ al lui Tolstol. Leșinul s'a repetat la „Aida“ lui Verdi și la drama „Bunica“ a lui Grillparzer. Suferea apoi, de înăbușală, spaimă, nu putea suferi agenții de poliție, n'avea curajul de a trece podurile și adeseori simțea impulsia de a se arunca pe fereastră. După mari eforturi, Wittels a putut deslega enigma pe care bolnavul o ascundea cu cea mai mare grijă: întreținuse relații vinovate cu sora sa, care fiind bolnavă de nervi a căzut într'o noapte în catalepsie. Cîteva ore, cit a durat accesul, a avut o frică grozavă amestecată și cu rușinea, că s'ar putea întîmpla, ca părintii s'o găsească în patul său. A avut însă noroc că s'a deșteptat mai

Înainte de a băga cineva de seamă. Peste câțiva ani când sora i-a murit, tinărul a fost convins după anumite simptome pe care avusese ocazia să le observe altădată, că a căzut iarăși în catalepsie, însă ceva mai îndelungată. N'a spus nimic și a lăsat s'o îngroape de vie.

În viața noastră sufletească domnește încă legea talionului: ochiu pentru ochiu și dinte pentru dinte. Nimic nu se ascunde fără o pedeapsă cumplită, aceasta este concluzia de o înaltă și autentică moralitate a psihanalizei. Tinărul era în conștiința sa, asasinul sorei îngropate numai în stare cataleptică. Trebuie deci și el să moară pentru a-și explica greșala. E deci un „cadavru viu“; Aida care a fost îngropată de vie îl amintește tot de sora lui, iar piesa lui Grillparzer tratează despre un frate care își ucide sora. Avea fobia podurilor, fiindcă fac legătura între două maluri, sau simbolice, între viața de-aici și viața de-apoi, iar frica de agenții de poliție îl indică convingerea că a asasinat-o cu voință. Spalma actuală era un ecou al spalmei din noaptea când sora lui căzuse în catalepsie, iar nepotința de a respira e analogă cu îngroparea de viu, care își împlindecă respirația. Procesul psihologic care a ajuns la simptomele enunțate n'a putut fi împiedecat de pacient, atît este de adevărat, că noi nu facem decît să ratificăm hotărârile subconștientului.

Încă o dovadă sezisabilă de existența subconștientului sînt cazurile patologice de dedublare a personalității. În orice tratat de psihologie se descriu bolnavi, care o jumătate de zi au o anumită personalitate, comportîndu-se în consecință, iar în cealaltă jumătate își schimbă total felul de a fi. (Cazul Felidei Azam e clasic). Pentru a se scobori în Ifern, Dante a avut nevoie de conducerea lui Virgil („tu duca, tu maestro, tu signore!“); pentru a se scobori în regiunea obscură a subconștientului criminalului, judecătorul instructor are metoda psihanalitică.

Impotriva reprezentărilor subconștientului, criminalul duce o luptă înverșunată și imaginile care nu sînt primite în pragul conștiinței se numesc *refulate*. Avem deci trinitatea inseparabilă: subconștientul, refularea și rezistența. Concepția lui Freud asupra acestor trei elemente, cași asupra vieții sufletești în genere, este o concepție esențialmente dinamică. Nimic nu e stabil, nimic viabil nu e definitiv, înșepenirea în forme rigide fiind o anticloare asupra morții. Doctrina lui Heraclit care privea cu surprizătoare melancolie fluvul etern al vieții și continua devenire, primește noi confirmări în intuiționismul bergsonian, ca și în constatările freudismului. În sufletul omului se abat tendințe contrarii și avem un antagonism permanent între forțele interne. Régis și Harnard numesc *psihodinamism* această concepție.

Celace caută individul este în primul rînd plăcerea. Dar în adaptarea la realitate, principiul hedonic primește corecțiunile necesare. Experiențele făcute asupra realului sînt reținute și memorate pentru folosirea lor cu altă ocazie. Copilul prin lovitrea

de zid, de exemplu, capătă noțiunea de duritate și prin neplăcerea pe care i-o provoacă va evita-o altădată. Tot dintr'o experiență asupra realului cunoaștem că în viața socială sînt anumite chestiuni considerate tabu, se aprobă sau se dezaprobă anumite atitudini. Cei care se conformează regărilor prestabilite vor primi lauda și favorurile colective. Cei care le înfruntă vor suferi coercițiunile de rigoare. Astfel se aduc impedimente plăcerii pur individuale, silind-o să se pună în unison cu cea obștească. Dar dorințele, exprimate sau nu, nu dispar prin simpla lor neîndestulare, ci din colțul unde au fost izgonite își continuă acțiunea. O acumulare a acestor dorințe de același gen și de specii diferite (impresii vizuale, olfactive, tactile, amintiri) formează un complex psihic. Unul dintre cele mai importante este, fără îndoială, complexul Oedip, după numele legendei grecești, în care fiul își omoară tatăl și se însoară cu mama sa. În acest complex toată iubirea bătatului este fixată asupra mamei sale și se teme, urăște, sau în cel mai bun caz respectă pe tată. Din această constatare se trag concluzii importante pentru analiza nevrozelor.

La complexurile psihice se adaugă afectivitatea, energie motrice, care conduce viața sufletească. Între complexuri poate fi uneori unire, alteori repulsii și va învinge acela căruia afectivitatea—dinamul vieții psihice—îi va da mai multă forță. De pildă, între complexul conservării speciei și între complexul social este o luptă surdă. Deși primul are o forță mai mare, este silit să se restrîngă, să-și canalizeze energia pe alte căi, sublimînd-o în opere de solidaritate socială: organizare, muncă, artă, știință, etc..

Înlăuntru aceluiasi complex deosebim două aspecte, unul pozitiv și altul negativ. E o ambivalență, o bipolaritate a sentimentelor. Iubirea implică în sine ură, admirația dispreț, și trecerea dela una la alta se face uneori brusc. Revelația, drumul Damascului, etc., sînt expresii ce arată că în raportul de forțe s'a făcut o deplasare care a adus cu sine schimbarea atitudinii. Simpatiile și antipatiile care nu-și au propriu zis o explicație rațională sînt determinate de complexurile subconștiente. Ele lucrează fără aviz și noi nu avem cunoștință decît de concluziile lor care se impun—cel puțin momentan—fără voia noastră. Numai tîrziu ele vor fi verificate, admise sau respinse de elementele raționale din conștiință.

Subconștientul este adevărata realitate a vieții psihice și cunoașterea lui ne dă cheia cu care deschidem multe compartimente secrete. Între eul conștient care își dă seama de realitatea externă și se conformează cu ea și între subconștientul polimorf sînt raporturi dela domnitor la supuși. Puterea celui dintăiu își are izvorul în marea masă care se lasă cu voe sau fără voe să fie condusă. Suveranul model este acela care își exercită drepturile și datorile sale fără bră și fără părtinire, dînd posibilitatea ca toate energiile să se dezvolte în mod proporțio-

nal cu puterea lor. In cazul unei tiranii prelungite și crude sau în cazul unei slăbiciuni prea vizibile răscoala supușilor e fatală. O refulare prea puternică sau o slăbire a zăgazurilor ce se opun tendințelor brutale din subconștient aduc cu ele nevrozele, turburările mintale la nevropați sau diferite deranjamente pasagere la omul normal.

Freud distinge pe lângă conștient încă două domenii: inconștientul și preconștientul. Alți psihologi le numesc pe amândouă sub termenul generic de inconștient sau subconștient. In cadrul actual al cercetărilor psihologice credem că cea mai exactă diviziune ar fi una quadruplă: 1 conștientul, 2 preconștientul, 3 subconștientul și 4 inconștientul.

In inconștient sînt adunate experiențele și trăsăturile fundamentale ale rasei. Instinctul de conservare individuală, de conservare a speciei, impulsivitatea atavice și toată memoria speciei, aici sînt depozitate. In subconștient avem experiențele, concluziile personale și toate complexurile emoționale. La un loc dau tonul și caracteristicile specifice individului. Pe cînd inconștientul e colectiv și amorf, subconștientul e personal și destul de coordonat în linii generale.

Subconștientul ține samă numai de cerințele sale individuale și vine în conflict cu realitatea externă fizică sau socială. (In cerințele subconștiente Libido, instinctul de reproducere, joacă rolul principal. Adler, discipolul lui Freud, crede că nu Libido e axul central, ci instinctul eului (ein Ichtrieb) care vine în conflict cu viața socială. E un fel de nietzscheianism în voința către putere pe care o acordă individului. Pentru Jung elanul vital are două curente: 1. introversivne (cătră eu) și 2. extroversivne (cătră viața exterioară). Cînd un curent capătă o putere exagerată ajungînd până la excluderea celuilalt, avem nevrozele, teză contrară pansexualismului freudist).

Pentru a apăra subconștientul de ciocnirea cu realitatea externă avem conștientul și preconștientul în care nu intră decît dorințe realizabile. La intrarea dintre subconștient și preconștient (conștientul nefiînd decît forma de-o clipă a preconștientului, asemîni amfizionului care se întreține rînd pe rînd cu invitații săi), există un gardian vigilent dăruit și instruit de educație și de amblanța socială. El îndeplinește două funcțiuni: 1. să cenzureze tendințele care vor să treacă în preconștient și de aici, cînd le vor veni rîndul să fie prezentate conștientului. Evident că nu orice nespălat poate fi prezentat amfizionului și mai ales amfizionanei; 2. să opună rezistență atunci cînd musafirul nepoftiți vor să treacă pragul cu forța. Cenzurarea și Rezistența împotriva unor anumite elemente nu este lipsită de urmări. (Saloanele deschise la puțin sînt cele mai invidiate și mai dușmănite).

Acumularea în prea mare cantitate a aspirațiilor refulate poate fi asemănată cu acumularea unor aburi într-un vas prea mic. Supapele prin care ies pentru ca vasul să nu facă explozie

sînt nevrozele în cazuri extreme, sau la omul normal; lapsusurile, uitarea, erorile, gesturi simptomatice, etc.. Sarcina judecătorului de instrucție și a anchetatorului este de a pătrunde în mod indirect în subconștient, unde cenzura a refuțat crima sau delictul pentru a apăra individul împotriva eventualei coerciții. Dar acest gardian este supus oboselilor, scăpărilor din vedere și neglijențelor inevitabile. Paznicii n'au excelat de altfel niciodată în îndeplinirea datoriei. Atribuția judecătorului psihanalist este tocmai surprinderea acestor momente. Deaceia o condiție esențială a interogatorului psihanalitic este crearea unei stări de detenție, cînd delicventul să se supravegheze mai puțin, cînd cenzura să se anihileze și șirul gândurilor să nu mai fie supus restricțiilor cum de obicei este în stare de veghe. Porfir Petrovici, genialul judecător de instrucție al lui Dostoievski, care minuește metoda psihanalitică la delicvenți, poate nu atît în detaliile ei, cît în spiritul ei, caută atunci, cînd anchetează pe Rascolnicoff să-l facă să-și părăsească atenția care-i era concentrată asupra eului său interior și să-i distragă atenția spre alte lucruri. Îl vorbește cu persistență enervantă despre chestii indiferente. Rascolnicoff care era un coleric, sfirșește prin a se enerva și a-și ieși din sărite comițînd gesturi și spunînd lucruri foarte semnificative pentru celace căuta Porfir Petrovici.

Un alt delicvent la încercarea de a creia spiritul de detenție, poate să răspundă prin confianță, simțînd că i s'a lbat o piatră grea de pe inimă, atunci cînd nu-l întreabă direct despre crimă, lucru la care evident se aștepta. Dar prin îndepărtarea atenției încordate, gîndul izgonit în subconștient, va izbucni printr'unul din acele gesturi care ne conduc spre efervescenta interioară.

* * *

Oblecția cea mai serioasă care se poate aduce psihanalizei judiciare, ca disciplină independentă de psihanaliza medicală, ar fi că în ultimul caz, bolnavul are tot interesul ca să ajute pe medic să găsească motivele ascunse, care turbură sentimentul nervos, pe cînd delicventul va pune la contribuție toată reaua lui credință și toată șiretenia—uneori înăscută—pentru a se eschiva.

Mefianța față de analist n'o are însă numai delicventul, ci și bolnavul. Wittels vorbește pe larg de impaciența arătată de bolnavi, ca și de curioasa lor încăpăținare de a ascunde detaliile cele mai caracteristice. Plîngerea e unanimă la medici și cauza e că bolnavul și-a făcut din boală un culcuș din care cu greu îl vine să iasă. Bolnavul se baricadează în sine și nu ține deloc ca gîndul și preocupările-i infame să fie cunoscute și de ceilalți. Același lucru și la delicvent. Repulsia de a mărturisi e numai temporară, fiindcă nu trebuie să se uite că omul este su-

pus legii numită de Platon și Nietzsche „eterna reîntoarcere”. Ce-a fost vrem să mai fie, să mai simțim încă odată dulceața sau durerea unor vremuri apuse, să repetăm emoțiile violente sau delicate prin care am trecut. Ce împinge pe criminal să viziteze locul unde a comis crima, dacă nu legea eternei reveniri? Polițiștii bătrini cunosc din experiență, că pentru a putea prinde mai ușor pe criminal trebuie să păzești locul crimei. O curiozitate care nu ține samă de nici o primejdie îl îndeamnă să reexamineze împrejurările în care a dat lovitura, să simtă încă odată senzațiile otrăvite ale omorului.

Reîntoarcerea pe urma pașilor făcuți e o necesitate fundamentală a omului. Omul matur regretă copilăria și bătrînul suspină după frumoasele timpuri dela Aranjuez, după vigoarea tinereții și a maturității pe veșnicie pierdute. O forță irezistibilă îndeamnă pe fiecare să peregrineze în Trecut. „Le retour éternel”, imperioasa lege a sufletului uman, l-a făcut să-și construiască dincolo o lume imaginară, o viață viitoare și tot ea probabil determină pe om să-și iubească copilul, sînge din sîngele lui, lungire a vieții lui, menită să se repete în etern. Pe lângă setea ineditului este deci și porunca reîntoarcerii. Progres și conservare, nou și vechiu, revoluție și stabilitate, sînt fețele aceluiasi suflet. Amintirea îndeplinește o funcție identică. Deaceia încercarea de a ceti în sufletul delicventului este mult ușurată. Pe lângă tendința de refulare, subsistă și voluptatea fatală a reîntoarcerii pe drumuri parcurse. Este exact că pentru a ajunge la a doua etapă trebuie să trecem pe sub forțele caudine ale celei dintăiu. Însă, răbdarea și abilitatea sînt cele două condiții indispensabile pentru ca un judecător de instrucție să minuiască metoda psihanalitică.

*

Așa dar toți bandiții se delectează cu cetirea isprăvilor lor în ziare. Omoritorii lui George Cair au fost găsiți întinși pe lărbă verde, cetînd Universul cu descripția abominabilei crime. Iar Rascolnicoff puțin timp după omorirea bătrînii scorpii, se întoarce și face o vizită amănunțită. Deși camera era goală, recunoaște după urma lăsată pe tapete, un ungher unde era locul dulaoului și al icoanelor. Întreabă pe vopsitori unde e pata de sînge și trece în coridor să tragă clopoșelul. „Era același clopoșel, același sunet de tînichea! Sună odată, a doua oară, ciuli urechile, *rechemîndu-și amintirile*. Impresia grozavă ce o simțise înainte, la ușa bătrînii, îl veni și acum în minte cu o claritate și o tărie mai pronunțată. La fiecare dată se înflora și își făcea o *plăcere tot mai mare*”.

Se știe apoi, că bandiții de rasă, care lucrează cu cel mai desăvîrșit sînge rece și care pregătesc crima până în amănuntele cele mai infime scapă din vedere cite un lucru cu o negli-

jență de necrezut și în contrast frapant cu pregătirea metodică a restului. Nu e neglijență, ci e un act simptomatic făcut de subconștient și care arată dorința de reîntoarcere. Criminalul-înăscut—de pildă—omoaară un om cum ar tăia un pui de găină sau ar sparge un ou, calculează și execută crima cu un calm slobstru. Dar nici o categorie de criminali nu e mai avidă ca ei de a se reîntoarce la locul crimei să vadă ce mai este. În același timp tot ei sînt acei care fac greșeli curioase: își uită barda, căciula sau pălăria, etc.. Ipoteza nervozității și a fricii este aproape exclusă, dată fiind îndrăzneala, calmul și cinismul cu care omoară. Singura explicație a acestor uitări este de a le considera ca acte simptomatice (v. Capitolul VII). Atunci cînd uiți ceva într'o casă arăți dorința de a reveni. E. Jones spune, că un medic poate măsura gradul de simpatie pe care îl au clienții pentru dînsul după numărul umbrelor, galoșilor, ziarelor, fularelor etc., pe care le poate strînge într'un timp de o lună. Citez în acest senz celace îmi povestea un prieten. „Mai zilele trecute am făcut o vizită unuia dintre cele mai bune prietene de facultate, d-ra X. Mi-a vorbit cu oarecare entuziasm despre o carte pe care la plecare mi-a și dat-o. Cînd am ajuns acasă constat cu ulmire că a dispărut cartea. Am presupus că am pierdut-o din neglijență pe stradă, deși faptul mi se părea prea puțin verosimil din toate punctele de vedere. Cîteva zile mi-am pus în gînd să cumpăr cartea, dar nitam cu regularitate matematică. Noroc însă, că m'am întîlnit cu posesoarea cărții, care mi-a spus că am uitat-o pe fereastră la vestiar. Acest gest arată—lucru de altminteri foarte exact—că țineam să repet vizita pentru a lua cartea uitată“. Deci, dorința de reîntoarcere într'un loc se manifestă prin uitarea unor obiecte acolo, care să te oblighe să te duci să le iei. Regularitatea cu care infractorul își lasă cîte ceva, care îi aparține, dovedește că simte nevoia de a reveni, lucru care e întărit—după cum am spus—și de constatarea poliției că cea mai sigură și mai ușoară ocazie de a prinde pe făptuitor este supravegherea locului crimei, care exercită o „misterioasă“ atracție asupra lui. („Misterul“ încetează dacă îl punem în legătură cu *automatismul psihologic*).

Dacă ținem samă deci, de tendința fundamentală spre repetire a celace a fost, comună tuturor oamenilor, interogatorul psihanalitic are dreptul să ia ființă. Cenzura obișnuită îl va opri dela confesiune, îl va supraveghea la început, dar va fi curînd slăbită de nevoia retrăririi a celace a fost, retrărire care mai are avantajul în plus de a elimina și o toxină, care altfel va trebui să fie înghițită prin refulare. Nu va fi o confesiune propriu zisă, conștientă, ci una inconștientă. În vorbele sale se va observa chiar că are lucruri pe care le ocolește. În felul cum ocolește punctul nevralgic se exteriorizează influența conștientului încă treaz, iar slăbirea cenzurii prin comiterea de lapsus-uri

semnificative, acte simptomatice, etc., pe care le vom examina în capitolele următoare.

CAP. III.—Despre metode în interogatorul judecătoresc.

Se cunosc până acum două metode în interpretarea elementelor unei afaceri judiciare pentru tragerea concluziilor: 1. metoda faptelor materiale și 2. metoda interpretării psihologice.

Prima metodă constă în adunarea unui cit mai bogat material documentar. Cu cit materialitatea este mai evidentă și mai palpabilă cu atât concluziile vor fi mai inebranabile. Această metodă are două defecte: a) nu totdeauna se pot găsi dovezi materiale și b) faptele materiale nu sînt în toate cazurile concludente. Întîmplarea își are aici un rol care conduce la erori grosolane. Un exemplu edificator îl oferă episodul misticul lui Micolai din „Crimă și pedeapsă“ a lui Dostolewski, care se denunță pentru o crimă pe care n'o săvîrșise, aducînd dovezi convingătoare. Insuși Porfir Petrovici, abilul judecător de instrucție, a rămas uluit. Inteligența sa care mîncă la perfecție metoda psihologică și metoda psihanalitică (înaintea lui Freud), l-a prezervat de comiterea unei dureroase erori judiciare. De altmînter romanele marelui scriitor rus oferă un material documentar criminologic de primul ordin. Ferri—dacă nu ne înșelăm—a fost primul din școala nouă penală, întemeiată pe baze științifice, care a recunoscut intuiția genială în trasarea tipurilor de criminali a lui Feodor Dostolewski. Trebuie adăugat că nu e numai intuiția genială, ci și o vastă experiență căpătată în închisorile Siberiei. Se știe că autorul „Fraților Karamazoff“ a fost condamnat la moarte ca revoluționar. Cu puțin timp înainte de execuție i s'a schimbat pedeapsa cu deportarea în Siberia. „Amintirile din casa morților“, ca și romanele ulterioare cuprînd o vastă colecție de tipuri de criminali, găsiți în concordanță cu ultimele cercetări ale criminologiei științifice. Verosimilitatea psihologiei delincvenților e datorită nu numai timpului petrecut în Siberia, ci oareșicum și autoanalizei. Se spune — lucrul nu e pe deplin stabilit—că marele romanțier într'un acces de epilepsie a violat o fetiță. (Coșmarul lubric al lui Svidrigaloff din noaptea care a precedat sinuciderea e probabil o reminiscență). Împlîns de remușcări și-a mărturisit crima lui Turghenief, pentru al cărui caracter de altfel avea un mare dispreț. La sfîrșitul șovodaniei a mai adăugat că acum îl disprețuește și mai mult. Rusul occidentalizat Turghenief rămăsese înmărmurit...

Romanele lui Dostolewski oferă, așa dar, un material documentar de primul rang pentru psihologia delincvenților. Una din părțile slabe pe care o are metoda faptelor materiale în cercetarea judecătorească e arătată cu elocvență în episodul amintit. Toate probele conchideau la vinovăția lui Micolai și un moment,

însuși Porfir Petrovici a crezut în vinovăția sa. Dar judecătorul de instrucție în care Dostolewski a pus atîta inteligență, subtilitate, simț al datoriei și umană compasiune pentru vinovați, vedea bine că probele materiale erau în conflict cu probele psihologice strînse de el. Această a doua metodă constă în interpretarea sufletului delictventului, punînd însă accentul mai mult pe celace delictventul spune și face în mod lămurit și conștient, decît în interpretarea acțiunilor inconștiente. Porfir Petrovici a anticipat însă și asupra metodei psihanalitice, atunci cînd interpretează leșinul lui Rascolnicoff, cuvintele spuse în delir, etc.

Dostolewski a avut ca nimeni altul înaintea lui Freud, intuiția felului cum se exteriorizează subconștientul. Vom vedea în capitolul V, că uitarea unui nume este în legătură cu preocupările intime primordiale. Iată însă, un pasaj din care rezultă că Dostolewski știa aceasta: „uite, dragă Rodia,—spune Rasumichin, preținul lui Rascolnicoff—de cînd ai căzut bolnav s'a petrecut pe aici un lucru de care tu habar n'ai. Din ziua de cînd ai plecat dela mine în chipul cum ai plecat, m'am supărat foc. Mă hotărîi să te găsesc negreșit să te spînzur. Am umblat și am întreat pe toată lumea de adresa ta. Uitasesem unde stai, pe simplul motiv că niciodată nu am știut acest lucru. Mă dusei la vechea ta gazdă din „Cinci colțuri“, la casa Carlamoff, care, fie zis în treacăt, nici nu se cheamă *Carlamoff*, ci casa e a unui oarecare *Buch*. În fine așa te încurci cîteodată în aceste nume proprii“. (Crimă și pedeapsă, I, pag. 214).

Din ce cauză se încurcă Rasumichin în aceste două cuvinte care n'au nici o asemănare? Explicația este ușoară, cînd cunoaștem—in urma studiilor psihanalitice—că uitarea și erorile sînt determinate de complexurile psihice. Rasumichin în căutarea prietnului său avea obsesia numelui „*Rascolnicoff*“. Subt influența lui a transformat pe elipticul *Buch* în lungul *Carlamoff*, care are o vădită asonanță cu numele lui Rodion Romanovici Rascolnicoff.

Un alt caz de uitare îl găsim la pagina 412, volumul I. Pulheria Alexandrovna (mama lui Rascolnicoff) vine împreună cu fiica sa Avdotia Romanovna la Petersburg. Amîndouă fac neuitata vizită în mansarda în care Rodia își clocise crima. Pe cînd se aflau cu toții acolo, sosește și Sonia, prostituata sfîntă, ca să-l invite la parastasul lui Marmeladoff. La plecare, mama sa n'a putut s'o salute și și-a luat rămas bun numai dela Rasumichin. Sora sa s'a înclinat înșă, cu amabilitate în fața prostituatelor, iubită și respectată de Rodion. Pe coridor, deși își dăduseră mîna pentru plecare, Rascolnicoff uită aceasta și-i spune: —„Dono, adio! Dar dă mi mîna!“ Dunia răspunse:—„Dar îți-am mai dat-o, ai uitat“.

Uitarea ad-hoc era o formă subt care se arăta recunoștința lui și dorința de a-l mai strînge încă odată mîna. Detalii de genul acesta abundă în „Crimă și pedeapsă“ și în toate romanele

lui Dostoievski, celace dovedește că psihanaliza și interogatoriul psihanalitic au fost practicate cu intermitență, și astăzi nu se face decît o coordonare și o sistematizare a unor adevăruri întrevăzute de mai multă vreme.

De notat este, că cele trei metode de investigație judecătorească (metoda faptelor materiale, metoda psihologică și metoda psihanalitică) nu se exclud, ci se completează. Dela caz la caz se poate vedea care dintre ele este mai folositoare, sau dacă nu cumva ar fi bine ca toate trei să fie puse la contribuție.

CAP. IV.—Importanța unui lapsus al acuzatului. Explicarea unui lapsus al „delicventului“ politic I. G. Duca

Comiterea unui lapsus într-o conversație sau într'un discurs este destul de frecventă. Variația lor este iarăși surprinzătoare: găsim interversiuni de cuvinte, anticipări, substituiri (cele mai obișnuite) etc.. Pentru a explica un lapsus, Meringer, care împreună cu C. Mayer au dat la iveală în 1895 un studiu aprofundat despre *Lapsus-uri și erori de lectură*, a emis ipoteza că sunetele limbajului au o valoare psihică diferită. Silabele într'un cuvînt au deci o valoare inegală și pronunțarea unei silabe puternice anticipază asupra altora, sau are o puternică rezonanță ulterioară care turbură pronunțarea normală.

Dar pe lângă această inegalitate trebuie dat o deosebită importanță în comiterea unui lapsus, așa numitelor imagini flo-tante, care sînt în apropiere de cercul luminos al conștiinței. Influența lor se resimte făcînd să devieze curgerea normală a vorbirii, împestrînd-o cu cuvinte, sau jumătăți de cuvinte, fără niciun înțeles pentru ascultătorul obișnuit. Pentru cel inițiat însă în tainele psihanalizei, neînțelesul devine evidentă, descoperindu-i-se printr'un lapsus adîncurile și secretele vorbitorului.

Un președinte al Camerei deputaților din Austria a deschis odată ședința cu următoarele cuvinte: „Domnilor, constatînd prezența numărului reglementar de deputați, declar ședința *închisă*“. Sărmanul președinte! Dacă a avut deputați tot aiți de civilizați și cu inteligența în gîtlej sau biceps ca acei din anumite parlamente balcanice, evident că cea mai vie dorință îl era nu să deschisă adunarea, ci s'o închidă ca să scape de chinurile unui inelegant și amuzical infern. Lapsus-ul poate fi interpretat și altfel: cine știe ce zimbet cu paradiziace promisiuni aștepta pe bătrînul președinte la terminarea unei plăcitoare ședințe. Nerăbdarea de a sfîrși s'a relevat atunci înainte de a începe. Lapsus-ul deschide perspective înfîinite...

În Noembrie 1906 deputatul Lattmann din partidul național german a avut un lapsus care l-a răfat tot discursul. Infe-llicele deputat vrea să arate că partidul său, departe de a fi de o perpetuă și desgustătoare servilitate față de monarh știe să

albă și atitudinii dirze. Conducătorii săi—printre care se prenumăra oratorul—n'au știut să spinării de gumilastic, după cum îi atacă adversarii, ci sînt oameni cu caracter de stincă. Dar să dăm cuvîntul deputatului în chestiune:

Deputatul Lattmann (part. naț. german:) În această chestie a adresei, trebuie să ne plasăm pe terenul ordinii de zi a lucrărilor noastre. Astfel, Reichstagul are dreptul de a face să parvie împăratului o adresă de acest gen. Credem că unitatea dorințelor și a idellor poporului german cere de asemenea ca să fim de acord asupra adevărurilor pe care vrem să le cunoască împăratul. Și dacă trebuie să le facem ținînd socoteală de sentimentele noastre monarhice, sîntem în drept să le facem cu *spinarea aplecată (rückgratlos)* (Iaritate zgomotoasă care durează mai multe minute). Domnilor, vrem să zic nu cu *spinarea aplecată (rückgratlos)*, ci fără menajamente (*rückhaltlos*) și sper că etc. etc“.

Realitatea și credințele intime au fost mai puternice decît celace vrea să spună și a comis fără să vrea semnificativul lapsus.

Cancelarul von Bülow era prin 1907 capul unei camarile iresponsabile ce conducea pe fostul Kaiser. Existența camarilei a fost involuntar mărturisită într'un discurs din Noembrie 1907. Cancelarul spunea: „în celace privește prezentul, noua îndrumare inaugurată de Wilhelm II, nu pot decît să repet celace am spus acum un an, că e inexact și injust de a vorbi de un cerc de consillieri *responsabili* care inspiră pe împărat (exclamații vit: *iresponsabili!*)... vrem să spun consillieri *iresponsabili*. Scuzați acest lapsus linguae“ (Iaritate).

Un semnificativ lapsus politic a comis d. I. G. Duca. În toamna anului 1925 a avut loc la Caracal o întrunire politică a partidului liberal unde d. Duca a fost declarat șef al organizației locale. Întrunirea a mai marcat și o schimbare de front a d-lui Istrate Micescu, față de propriul său partid. Strălucitul avocat s'a împăcat cu această ocazie cu partidul liberal în care se considera pus la index. D. I. G. Duca a rostit o cuvîntare relevînd scilpitoarele însușiri ale d-lui Istrate Micescu, și a comis un lapsus: în loc de „fiu *adoptiv*“ al județului oltean care îl alesese deputat și în care își făcuse „fief“-ul său electoral, l-a numit „fiu *natural* al Romanețului“.

Dușmanii d-lui Duca au înșinuat că doctorul în drept dela Paris n'ar mai putea să facă deosebirea dintre situația juridică a copilului adoptiv cu care se aseamănă situația d-lui Istrate Micescu în tandrețe cu Romanețul și situația copilului natural. Avem de-aface fără îndoială cu o răutate pur și simplu, fiindcă nu-ți trebuie știință juridică recentă pentru a face deosebirea dintre cele două noțiuni.

Dacă întrebuițăm metoda de investigație psihanalitică lucrul este limpede. D. Istrate Micescu a avut în familia partidului

lui liberal situația unui copil natural. Inteligența și priceperea sa juridică n'au fost utilizate după cum se cuvenea. Banchetul de la Caracal, organizat mai mult pentru dînsul care se răzeșise de partid, era un fel de ospăț în cinstea reîntoarcerii copilului rătăcit. Banchetul mai arăta și dorința părinților familiei politice liberale, de a ridica fiul natural la rangul de fiu adoptiv.

D. Duca avea să anunțe legitimarea fiului natural în familia liberală și era oareșicum nașul. Dar lucrurile acestea nu se puteau spune pe față. Nu se putea mărturisi exilarea quasine-motivată a unei distinse inteligențe. Cînd d. Duca vrea să spună că d. Istrate Miclescu a devenit fiul adoptiv al partidului liberal românețean, se gîndea că până acum a avut situația nefericită a copilului natural. Gîndul dezagreabil a fost refulat. Dar cînd a venit timpul să facă investitura solemnă, formula de „fiu adoptiv“ s'a transformat în „fiu natural“, trădînd astfel un gînd intim, nu numai al său, ci și al altora care luau parte la banchet. Iată deci, cum prin metoda psihanalitică ajungem să ghicim ceva din mecanismul sufletesc al unui „delicvent“ politic.

În lucrarea lui Meringer și Mayer asupra „Lapsos-urilor și erorilor de lectură“ se găsesc sezizante exemple lată cîteva. a) „Ru. vorbește de anumite procedee pe care le califică de «porcării!» (Schweinerelen). Căuînd însă să se exprime sîbt o formă atenuată spune: «dann sind aber Tatsachen zum Vorschein gekommen». Ori el vrea să zică «dann sind aber Tatsachen zum Vorschein gekommen» (atunci au ieșit însă fapte la iveală). Mayer și eu (Meringer) eram prezenți și Ru. confirmă că pronunțînd ultima frază se gîndea la cuvîntul «porcării!». Asemănarea care există între „Vorschein“ și „Schweinerelen“ explică suficient acțiunea celui din urmă asupra celui dintău și diformarea care l-a pricinuit-o.

b) Întreb pe R. v. S. cum îi mai este calului său bolnav. Dînsul răspunde: „ja, das draut.. dauert vielleicht noch einen Monat“ (asta o să mai dureze poate încă o lună). Cuvîntul „draut“ îmi pare inexplicabil, litera *r* a cuvîntului corect nepuțînd să producă un astfel de efect. Atrag atenția lui R. v. S. asupra acestui lucru, care îmi explică imediat că vorbind se gîndea: „e o tristă poveste“ (das ist eine traurige Geschichte). Se gîndise deci, la două răspunsuri care s'au unit într'unul singur prin intermediul a două cuvinte (*draut* provenind din fuziunea lui *dauert* cu *traurig*). (Freud : Psych., pag 64—65).

Este de remarcat deci, că un lapsos se comite de cele mai multe ori nu din cauza asemănarilor pur acustice dintre două cuvinte ci din pricina unui gînd ținut ascuns sau din pricina unei stări sufletești generale în contradicție cu celace spune. Analiza unui lapsos este de o evidentă importanță în găsirea adevărului ascuns de acuzat. Nu este nevoie ca înțelesul cuvîntului care trebuia pronunțat și între cel care s'a pronunțat să fie

o înrudire. Un lapsus nu e absolut necesar deci să se refere la crimă prin înțelesul ei direct. O pacientă a d-rului Freud a închiriat odată o cameră mobilată unui francez. Aceasta l-a amintit că la 14 ani a jucat un rol în piesa „Kurmärker und Picarde”. Afliindu-se la Viena în str. *Hasenauerstrasse* de unde trebuia să ia tramvalul, s'a gândit că dacă ar fi franceză din naștere ar fi pronunțat *Asenauerstrasse*, fără H, fiindcă Francezii nu pronunță pe h, la începutul unui cuvint. Mergînd apoi la tratament spune doctorului că este așa de răcită, încît nu mai poate respira pe nas. Dar în loc să zică corect „durch die Nase atmen”, sub influența lui *Asenauerstrasse* provocat de francez spune „durch die Ase natmen”. Evident că francezul interesa mult pe pacientă, care își arăta interesul refulat printr'o banală și prozaică conversație cu doctorul. Tot astfel într'un lapsus dintr'un interogator cu criminalul, lapsus fără legătură directă cu crima, judecătorul poate descifra ce-l interesează. Un caz de momentană amnezie urmat de lapsus e următorul: o pacientă a lui Freud nu-și poate aminti partea corpului murdărită de mîngierea unei mîni impertinente și voluptoase. Cîteva zile mai tîrziu era în vizită la o prietenă și se întreținea cu ea despre vilegiatură. La întrebarea unde se găsește casa sa din M. răspunde: pe *coapsa* muntelui, în loc să zică pe *coasta* muntelui.

Ușor se poate imagina un delincent care a făcut leziuni în coapsă cuiva și nu vrea să mărturisească. La întrebarea unde se află situată casa sa comite un lapsus: pe *coapsa* dealului X. Anchetatorul cu cunoștințe de psihanaliză va interpreta lapsusul în sensul unei vinovății a acuzatului.

Alt exemplu. Un tînăr se adresează unei domnișoare pe care o întîlnește pe stradă cu următoarele cuvinte: „Wenn Sie gestatten, Fräulein, möchte ich Sie gerne *begleitdigen*”. El vrea să spună: „dacă-mi permiteți, domnișoară, v'asăi compania cu plăcere”; dar el a comis un lapsus prin contracțiune, combinînd cuvîntul *begleiten* (a acompania) cu *beleidigen* (a ofensa, a fi lipsit de respect). Dorința sa era evident de a o însoți, dar se temea să n'o supere prin propunerea sa. Faptul că aceste două tendințe opuse au găsit expresia lor într'un singur cuvînt, și tocmai în lapsus-ul pe care l-am citat, dovedește că adevăratele intenții ale tînărului nu erau tocmai clare și trebuie să-i fi părut chiar lui ofensatoare pentru dînsa. Dar pe cînd încearcă să-i ascundă propria sa apreciere asupra propunerii, subconștientul îl joacă festa de a trăda intenția sa adevărată, celace îl atrage din partea d-șoarei convenționalul răspuns: „drept cine mă iei, ca să-mi aduci o asemenea ofensă (*beleid'gen*)”? (Comunicat de O. Rank, cit. în Freud: *Psych*, pag. 78).

Doctorul W. Stekel publică în „Berliner Tageblatt” din 4, I, 1904 aceste rînduri sub titlul *Mărturisiri inconștiente*: „exemplul ce urmează relevă un colț dezagreabil din regiunea i-

deilor mele din inconștient. Trebuie să spun numaidecât că în calitate de medic nu mă gândesc niciodată la interesul pecuniar, ci—ceiace este foarte natural—la interesul bolnavului. Mă găsesc la o bolnavă căreia îi dau îngrijirile mele menite să o ajute să se facă bine, după o boală foarte gravă de care abia scăpase. Petrecusem lângă dînsa zile și nopți excesiv de penibile. Sînt fericit c'o găsesc mai bine, îi descriu farmecul vilegiaturii pe care trebuie s'o facă la Abbazia adăugînd: „dacă, după cum sper, nu veți părăsi curînd patul“. Zicînd acestea, evident c'am exprimat dorința inconștientă de a avea să îngrijesc bolnava încă mult timp, dorința care e complect străină conștiinței mele în stare de veghe și care dacă s'ar prezenta ar fi reprimată cu indignare“ (Freud: Psych., pag. 78).

Alt exemplu (W. Stekel): „Soția mea vrea să angajeze o franceză pentru după-amiază și după ce s'a pus de acord asupra condițiilor, vrea să păstreze certificatele. Franceza o roagă să i le dea, pretextînd: „mai caut încă pentru după-amiază, pardon, pentru orele de dimineață“. Avea evident intenția de a se adresa alurea, cu speranța de a obține condiții mai bune, ceea ce dealtmînteri a făcut“ (Freud: Psych., pag. 79).

Alt exemplu. Un profesor spune în lecția sa inaugurală: „nu sînt dispus de a aprecia meritele eminentului meu predecesor“. Vrea să spună: „nu-mi recunosc autoritate suficientă...“: *geeignet* în loc de *geneigt*. (Freud: Psych., pag. 80).

Alt exemplu dat de dr. Th. Reik, „Un domn se întreține cu o doamnă în cursul unei serate la prietîni comuni. Se vorbea despre preparativele care se fac la Berlin în vederea sărbătorilor Crăciunului. Dînsul îi spune: „ați văzut expoziția casei Wertheim? E foarte bine decoltată“. D-nul admirase dela începutul seratei decolteul frumoasei doamne, dar nu îndrășnea să și exprime admirația; și iată că idela reprimată ajunge să străbată chiar dacă îl face să spună, despre o expoziție de mărfuri că era decoltată, deși era pur și simplu decorată“ (Freud: Psych., pag. 81).

Din studiul lapsus-urilor pe care le comite acozatul, se pot vedea deci, adevăratele gânduri care îl preocupă și pe care se străduiește să le ascundă.

CAP. V.—Uitarea

Uitarea momentană a unui nume, fenomen banal și căreia nu i se dă altă importanță decît acela a unei enervări de o clipă a fost supus unei ingenioase analize de dr. Freud și i s'a găsit rădăcini adînci în preocupările generale ale individului. Uitarea își are legile ei și ne poate pune în legătură cu preocupările intime ale delinventului. Cercetarea numelor proprii (Acestea sînt cele mai semnificative) dintr'un interogator este de-o însemnă-

tate primordială. Atenția trebuie îndreptată nu atât asupra unor nume în legătură directă cu vina și asupra căroră conștiință veghează, ci mai mult asupra numelor proprii incidentale. Diformarea lor într'un sens care indică o legătură cu numele victimei sau în relație cu victima este un indiciu concludent.

Adeseori încercăm zădărnice să ne reamintim un nume de care ne dăm bine sama că îl cunoaștem. În locul său se substituiesc alte nume a căror inexactitate e imediat recunoscută de memorie. Un erou dintr'o năvelă a lui D. D. Pătrășcanu se chinule o noapte întreagă pentru a afla cine a fost învingătorul lui Napoleon la Waterloo. Iar Panait Istrati în aventuroasa și splendidă lui viață părăsește o situație comodă în Damasc pentru că nu putea găsi pe nimeni în tot orașul care să-i spună numele autorului lui Hamlet. Între numele adevărat și numele substituit Freud găsește o relație cu preocupările intime refulate. Substituirea nu se face în mod cu totul întâmplător, ci după legi posibile de stabilit. Dealtminteri orice gest, orice cuvânt, orice mișcare are cauze previzibile și își găsesc totdeauna o explicație. Cuvîntul „hazard“ este definitiv izgonit din psihologia nouă.

Pentru a arăta luminos corelația dintre numele adevărat și numele substituit, Freud întrebuițează autoanaliza unui caz într'adevăr tipic. Verificarea unor substituiți similare se poate face de orișicine printr'o riguroasă autoanaliză. Cazul este următorul: în anul 1898 dr. Freud făcea în trăsură drumul dela Ragusa, în Dalmația, la o stație în Herțegovina cu un străin. Conversația ajunsese după un timp asupra Italiei. Freud l-a întrebat dacă a fost la Orvieto și dacă a vizitat catedrala cu celebrele fresce ale pictorului. Aici memoria a ezitat. În locul numelui lui *Signorelli* au venit în minte alte două nume de pictori: *Botticelli* și *Boltraffio*, imediat recunoscute ca incorecte. Care e cauza substituirii celor două nume și uitarea celui alalt, care-l era tot atât de familiar, ba poate și mai familiar decît Boltraffio, de care nu știa decît că face parte din școala milaneză? Autoanaliza i-a furnizat următoarele detalii explicative: a) „uitarea numelui se explică—spune dr. Freud (Psych, pag. 3)—cînd îmi amintesc subiectul care a precedat imediat conversația noastră asupra Italiei și apare atunci ca *efectul unei perturbări a noului subiect de cătră subiectul precedent*. Puțin timp înainte de a fi întrebat pe tovarășul meu de călătorie dacă fusese la Orvieto, am vorbit despre moravurile Turcilor care locuiesc în Bosnia și Herțegovina. Spusesem interlocutorului meu celace îmi povestise un confrate, care exercita medicina acolo, anume, că Turcii sînt plini de încredere în doctor și resemnați în fața soartei. Cînd ești obligat să anunți că starea unui bolnav dintre rudele lor este disperată, ei răspund: „Domnule (*Herr*), să nu mai vorbim. Știu că dacă ar fi fost în putința ta de a scăpa bolnavul, l-ai fi scăpat“.

Aici sînt două nume: *Bosnien* și *Herzegowina* și un a

trellea: *Herr* care se intercalează toate trei într'o serie de asociații între *Signorelli*, *Botticelli* și *Boltraffio*.

b) Admit că, dacă șirul ideilor care se raporta la obiceiurile Turcilor din Bosnia, etc., a putut să turbure ceiace urma imediat, aceasta a fost pentru că mi-am retras atenția înainte de a fi terminat. Imi amintesc mai ales că avusesem intenția de a povesti o altă anecdotă care era în memorie pe lângă cealaltă. Turcii acordă o însemnătate excepțională plăcerilor sexuale și când sint atinși de turburări sexuale, cad într'o disperare care contrastează curios cu resemnarea lor în fața morții. Unul dintre bolnavii confratelui meu i-a zis într'o zi: „știți bine, domnule, că atunci când nu mai este acela, viața nu mai are niciun sens“. M'am abținut totuși de a comunica această trăsătură caracteristică, preferind de a nu aborda acest subiect scabros într'o conversație cu un necunoscut. Am făcut mai mult: mi-am distrat atenția dela șirul ideilor care s'ar mai fi adăugat în spiritul meu la subiectul: „Moarte și Sexualitate“. Eram atunci sub impresiunea unui eveniment despre care auzisem câteva săptămîni mai înainte în timpul unei scurte șederi la *Trafol*: un bolnav, care îmi dăduse mult de lucru, se sinucisese, pentru că suferea de o turburare sexuală incurabilă. Știu perfect de bine că acest trist eveniment și toate detaliile care se adăugau nu erau la mine în stare de amintire conștientă în timpul călătoriei mele în Herțegovina. Dar afinitatea între *Trafol* și *Boltraffio* mă obligă să admit că, cu toată distracția intenționată a atenției mele, sufeream influența acestei reminiscențe“. Dr. Freud vroind să uite ceva, a refutat gîndul care îi era antipatic. S'a stabilit totuși o asociație între ceiace spune și idela refuțată.

În mod schematic procesul psihologic s'ar putea reda astfel:

A. Bosnien – Herzegowina – Herr – Trafol

4 1 1 3

B. Botticelli – Boltraffio – Signorelli

4 2 4 3 1 2

*

Un gînd intenționat ascuns face oricînd erupție. Pentru un judecător de instrucție, care are o bănuială, poate să și-o verifice cu ajutorul numelor diformate, al omisiunilor sau al substituirilor de nume. Datele sufletești cu ajutorul cărora poate reconstitui adevărul ascuns sint furnizate de cunoașterea pînă în cele mai mici detalii nu numai a împrejurărilor în care s'a făptuit delictul, ci și prin cunoașterea sufletului acuzatului în mod direct prin interogator sau indirect prin informații dela alții. Un

bun judecător va trebui să stăruiască—în împrejurări complicate—în luarea de informații asupra preocupărilor și construcției psihice a acuzatului. Din confruntarea materialului informativ cu declarațiile lui, gîndul refutat se poate vedea :

1. printr'o uitare a unui nume foarte familiar acuzatului, dar care e în legătură directă ori indirectă cu victima,

2. printr'o diformare a unui nume, diformare făcută în sensul unei afinități cu crima.

Ideia care este refuțată la cea mai mică ocazie răzbate și felul cum se exteriorizează e specific pentru temperatura morală și intelectuală a delicventului. La o natură cu educație creștină și cu o înaltă concepție etică, comprimarea îndelungată duce la o adevărată explozie, asemeni unei prea mari cantități de aburi închisă într'un volum prea mic. Rascolnicoff, după comiterea crimei, pentru a scăpa de tortura remușcărilor, face explozie, adică își mărturisește crima și își ușurează conștiința. De cele mai multe ori însă, criminalii—care se recrutează din naturile inferioare—sînt trădați numai de mișcări și fapte insignifiante.

Uitarea unui nume are uneori rolul unei apărări împotriva neplăcerilor pe care le-ar întîmpina dacă ar pronunța acel nume. Exemplul care urmează e datorit psihanalistului Ferenczi din Budapesta. „Intr'o reuniune cineva pronunță fraza : tout comprendre, c'est tout pardonner“. Remarc cu această ocazie că prima parte a frazei ajunge ; a voi să ierți, înseamnă a emite o prezumție, ertarea fiind treaba lui Dumnezeu și a servitorilor săi. Unul dintre asistenți găsește observația mea foarte bună ; simțindu-mă încurajat și voind fără îndolală a justifica buna opinie a criticului indulgent, declar că ași fi avut de curînd o idee încă și mai interesantă. Vreau să expun această idee, dar nu pot să mi-o amintesc. Mă retrag imediat și încep a scrie asociațiile libere care-mi vin în minte. Ele sînt : mai întălu numele prietenului care a asistat la nașterea ideii în chestie și strada unde s'a născut : pe urmă îmi vine în minte numele unui alt prieten *Max*, pe care avem obiceiul să-l numim *Maxi*. Aceasta îmi sugerează cuvîntul *maximă* și de data aceasta îmi amintesc că era vorba atunci, ca și acum, de modificarea unei maxime cunoscute. Dar lucru curios, această amintire face să nască în mintea mea, nu o maximă, ci celace urmează : „Dumnezeu a creat pe om după chipul și asemănarea sa“ și varianta acestei propoziții : „omul a creat pe Dumnezeu după chipul și asemănarea sa“. După acela, regăsesc în amintirea mea tocmai ce căutam : prietenul meu îmi spusese atunci în strada Andrassy : „nimic din celace este omenesc nu-mi este străin“, la care am răspuns, făcînd aluzie la experiențele psihanalitice : „ar trebui să mergi și mai departe și să mărturisești nimic bestial nu-ți este străin“.

După ce găsisem înșfîrșit gîndul ce vroiam, băgai de seamă că nu-mi era deloc posibil să-l împărtășesc societății în care mă aflam. Tinăra soție a prietenului, căroia îi reamintisem natura

animală a înconștientului, se găsea printre asistenți și știam foarte bine că nu este deloc pregătită ca să asculte lucruri așa de puțin înveselitoare. Uitarea mi-a cruțat o serie întreagă de chestii dezagreabile din partea sa și o discuție interminabilă. Aceasta a fost fără îndolală cauza amneziei mele temporare". (Freud: *Psich.*, pag. 22). Cuvintele uitate sau desfigurare sînt simptome ale unei idei refulate pentru care am avea neplăceri, în cazul cînd ar fi cunoscută.

E cu deosebire prețios de remarcant—după cum mărturisește autoanaliza lui Freud—că „numele uitat se referă la un subiect care atinge persoana mea de aproape și e capabilă de a provoca în mine sentimente puternice, adesea penibile". (*Psych.*, pag. 25). Nu se uită, nici nu se deformează cuvinte rari—atunci cînd avem o refulare—ci dintre cele mai simple și mai obișnuite. Ceva mai mult: se deformează și se uită nume care provoacă sentimente puternice și adesea penibile. Dacă cum spune școala psihanalitică elvețiană (Bleuler, Jung)—„pays par excellence de la psychanalyse" după A. Hesnard,—uitarea atinge un „complex profesional". Dr. Freud citează un caz de complex profesional, referitor la sine. Un pacient îi vorbește de o mică stație climaterică și afirmă că mai există și un al treilea han în afară de cele două cunoscute, dar al cărui nume nu și-l amintește. Freud contestă existența celui de-al treilea han, de vreme ce de șapte ani consecutivi a fost acolo și nu-și amintește nimic despre el. Pacientul găsește numele: *Der Hochwartner*, pe care e nevoit să-l recunoască exact. „Dar pentru ce am uitat numele? Cred că din cauza marelui asemănări cu numele unui confrate de specialitate ce locuiește în Viena. Se raporta deci, la un complex profesional" (*Psych.*, pag. 26). Un caz care poate fi de mare folos în psihanaliza judiciară este următorul: „unul dintre pacienții mei—scrie Freud: *Psych.*, pag. 25—mă roagă să-l indic o stațiune termală pe Riviera. Cunoșc o stațiune de acest gen foarte aproape de Genua, îmi amintesc chiar numele colegului german care practică acolo, dar sînt incapabil să numesc stația pe care cred totuși că o cunosc bine. Nu-mi rămîne decît să rog pe pacient să aștepte cîteva momente și să mă duc să aflu dela o persoană din familia mea.

— Cum se cheamă locul de lângă Genua, unde doctorul D. posedă un mic stabiliment în care tu și cutare doamnă ați fost atîta timp în tratament?

— Tocmai tu să uiți? Se cheamă *Nervi*.

Nervi e asemănător cu germanul *Nerven* (nervi) și nervii constituiesc obiectul ocupațiilor și al preocupărilor mele constante".

Iată, deci, un nume cunoscut, aflat în legătură cu preocupări constante, e susceptibil de uitare. În cazul unui interogator judecătoresc ne putem folosi de exemplu cam în felul următor: găsim un nume care din dosar reesă a fi familiar acuzatului, și care să fie în legătură—chiar numai o simplă asemă-

nare de sunete—cu numele ce vrea să-l ascundă. Ii punem apoi întrebarea, dacă își reamintește de acest nume, în legătură cu un fapt oarecare din viața lui. În cazul unei ezitări, a unei deformări, a unei uitări, evident că avem încă un indiciu, că celace i se impută nu-l este străin.

Un caz și mai frapant de grija pe care o are subconștientul de a evita neplăceri conștientului este dat de psihanalistul elvețian Jung (*Über der Psychologie der Dementia praecox*, pag. 59): „un domn Y iubea fără speranțe pe o doamnă care s'a măritat cu un domn X. Cu toate că Y cunoaște de multă vreme pe X și se găsește chiar în relații de afaceri cu el, îl uită în mod constant numele, încît e obligat, cînd vrea să scrie lui X, să afle numele dela alte persoane“.

Uitarea unui nume mai poate să fie cite odată o minie sublimată. Iată ce scrie d-ra J. de K. din Budapesta: „îmi făcusem o mică teorie. Observasem că oamenii dotați pentru pictură nu pricep nimic în muzică și invers. Acum citva timp, mă întrețineam despre aceasta cu cineva cărui îl spun: „până acum constatarea mea s'a verificat mereu cu excepția unui singur caz“. Dar cînd am vrut să citez numele acestei singure persoane care forma excepția la regula mea, n'am fost în stare să mi-l reamintesc, deși știam că purtătorul lui este unul din prietenii mei cei mai intimi. Auzind, citeva zile mai tîrziu, pronunțîndu-se din întâmplare acest nume, l-am recunoscut îndată, ca fiind al dărmătorului teoriei mele. Supărarea pe care, fără să-mi dau sama, o nutream față de el, se manifestase prin uitarea numelui său care-mi era totuși așa de familiar“ (Freud: *Psych.*, pag. 52).

Un alt exemplu de aversiune manifestat prin uitare. „Fiindcă alesesem ca probă suplimentară, filozofia, examinatorul meu mă interogă asupra doctrinei lui Epicur și mă întrebă numele filozofilor, care în secolele ulterioare s'au ocupat cu această doctrină. I-am spus numele lui Pierre Gassendi, de care auzisem vorbindu-se la cafenea, cu două zile mai înainte, ca unul din discipolii lui Epicur. La întrebarea mirată a examinatorului „de unde îl știi?“ i-am răspuns fără a ezita, că mă interesam de multă vreme de acest filozof. Minciuna mi-a adus mențiunea magna cum laude, dar din nefericire, mai tîrziu, și o tendință invincibilă de a uita numele lui Gassendi. Cred că, dacă nu pot astăzi, cu toate eforturile, ca să rețin numele, o datorez relei mele credințe. Ar fi fost mai bine pentru mine să nu-l fi cunoscut pe vremea examenului“. Freud mai adaugă: „pentru a înțelege intensitatea aversiunii pe care o avea la amintirea acestei perioade a examenelor sale, trebuie știut că dădea o mare valoare titlului său de „doctor“, așa că amintirea în chestie nu era făcută decît ca să diminueze în ochii săi această valoare“ (ibid., pag. 31).

Alt caz. Ed. Hitschmann („Zwei Fälle von Namenvergessen“, în *Internat. Zeitschr. f. Psychoanalyse*, I, 1913) spune: „M. N.

vrea să recomande cuiva librăria Gilhofer & Ranschburg, dar, deși îl este foarte cunoscută, nu-și amintește cu toate eforturile sale decât numele Ranschburg. Ușor nemulțumit vine acasă; dar lucrul sfârșește prin a-l chinul în așa grad, că se decide să scoale pe fratele său, care părea că doarme, pentru a-l întreba de numele asociatului lui Ranschburg. Fratele îi dă numele fără nici o dificultate. Numele de „Gilhofer” evocă imediat în mintea lui M. N. pe acela de „Galhof”, un loc unde făcuse de curînd, în tovărășia unei fermecătoare d-șoare, o plimbare dela care păstrează cea mai bună amintire. Tinăra fată îl făcuse un dar, un obiect care purta inscripția: „în amintirea frumoaselor ore petrecute la Galhof”. Cîteva zile înaintea uitării numelui „Gilhofer”, M. N. închizînd brusc sertarul în care pusese obiectul, l-a sfărîmat. Nu era desigur, decât un fapt accidental, dar M. N. familiarizat cu semnificația actelor simptomatice, nu se putea apăra de un sentiment de culpabilitate. Dela acest accident el se găsea într'o stare sufletească puținîndoelnică față de această d-șoară, pe care o iubea desigur, dar ale cărei avansuri în vederea căsătoriei se loveau la el de o rezistență ezitantă” (ibid., pag. 36).

Mai notăm că uitarea unui nume este și o formă a disprețului înconștient nutrit pentru cineva. Ionel Teodoreanu a arătat cu pătrunzătoare finețe această caracteristică (în „Medelenii” săi) la bătrînul boer moldovean, admirator al Oliguței amatoare de scriură; seniorul ieșan—în care ghicim pe Matei B. Cantacuzino—uita regulat numele parveniților dela club.

CAP. VI.—Erorile de lectură și de scris.

Un alt mijloc de descifrare a subconștientului este utilizarea erorilor de lectură și de scris. Proveniența erorilor este același ca și la un lapsus: o idee refuțată sau prevenirea unor neplăceri ulterioare.

De altfel există o strînsă corelație între mecanismul unui lapsus și între felul cum se comit erorile de lectură și de scris. Imaginile flotante din jurul conștinței prin forța lor dinamică modifică mersul normal al scrisului și al cetitului. Este apoi destul de carent faptul că, în cazul cînd o emoție face erupție în sufletul cuiva, expresia nu mai urmează drumul obișnuit, ci suferă diformări profunde. Un gînd interior pe care nimeni nu trebuie să-l afe e o pledică în limbajul obișnuit. Interpretarea deraerilor lingvistice este o altă cale de luminare a unor colțuri umbrite. Vom întrebuința iarăși metoda exemplilor, singura care poate oferi mai multe sugestii.

Vom da un exemplu din observațiile noastre personale.

O doamnă găsește întîmplător pe jos o foaie de calendar în dosul căreia era notat ceva de soțul său și căruia îl scăpase desigur din buzunar. Eram de față. Spre marea mea uimire ce-

tește cuvîntul „testament”. Se uită mai bine și observă însă, că era scris *Teatrul Tănase*, data pentru care trebuia să cumpere bilete și costul lor. Am cetit și eu. D-na s'a roșit puțin și a schimbat subit vorba.

Semnificația erorii de lectură este următoarea (celaceștiam mai înainte a făcut ca să mă pot dispensa de întrebări inoportune): d-na în chestie avusese dese certuri cu soțul său, pentru a-l face proprietatea unei case pe numele său personal, fiindcă se temea de un eventual divorț. Incercarea a fost zădarnică. Gîndurile refulate și prea puțin favorabile la adresa soțului său, s'au dat însă la iveală prin această eroare de lectură, care a pus-o în vădită perplexitate, după cum am observat-o cu deosebită atenție.

Un alt exemplu dat de Freud (Psich., pag. 121): „răsfoesc la cafenea un număr din *Leipziger Illustrierte*, pe care-l țin înaintea mea și cetesc dedesubtul unei fotografii ce acoperea o pagină întreagă următoarele: «o căsătorie în *Odisea* (in der *Odissee*)». Intrigat și mirat, apropii revista și corijez: «o căsătorie pe marea *Baltică* (*an der Ostsee*)». Cum am putut comite această absurdă eroare? Mă gîndesc imediat la o carte a lui Ruth: «Cercetări experimentale asupra fantomelor muzicale, etc.», care mă interesase mult în ultima vreme, de oarece atîngea probleme psihologice de care mă ocup. Autorul anunță apropiata publicare a unei cărți care va avea ca titlu: «Analiza și legile fundamentale ale fenomenelor relative la visuri». Tocmai publicasem «*Die Traumdeutung*» (Interpretarea visurilor) și nu e de mirare că aștept cu cea mai mare nerăbdare apariția cărții anunțate de Ruth. În tabla de materii a lucrării asupra «fantomelor muzicale» găsesc un paragraf relativ la demonstrarea inductivă și detaliată a faptului că miturile și legendele Greciei antice au sursa lor în fantelele somnului, în fantelele muzicale, în fenomene ce se alătură visurilor și în deliruri. Consult imediat textul ca să mă asigur, dacă autorul face să relaxă și scena unde *Odiseu* apare înaintea *Nausicei* dintr'un simplu vis de nuditate. Un prieten îmi atrăsese atenția asupra unui frumos pasaj din *Grüne Heinrich*, unde G. Keller descrie acest episod al *Odiseei* ca o obiectivare a visurilor făcute de navigator rătăcind departe de patria sa, și eu am adăugat din partea mea la această interpretare, raportul care există—după avizul meu—între această scenă și visul care are drept conținut o nuditate exibată (Ed. V, pag. 170). La Ruth n'am găsit nimic din această explicație. Este evident că sînt chestii de prioritate care mă preocupau în acest caz“.

Un alt caz întîmplat psihanalistului elvețian Bleuler ne arată că de multe ori conștiința culpabilității conduce la erori. „Într'o zi, pe cînd ceteam, am avut iluzia că văd numele meu imprimat cu două rînduri mai jos. Spre marea mea mirare, nu găsesc, odată ce-am ajuns la linia în chestie decît cuvîntul *Blut-*

körperchen (globule sanguine). Din altele erori de lectură ale cimpului vizual central sau periferic, analizate de mine, această eroare era cea mai grosolană. Alte ori, cînd credeam că văd numele meu, cuvîntul care servea de pretext la eroare, prezenta cu el o asemănare, care pînă la un oarecare punct putea să justifice eroarea, și în cea mai mare parte a cazurilor trebuia ca toate literele numelui să se găsească în apropierea cimpului meu vizual, pentruca eroarea să se producă. Dar în cazul de care vorbesc, relația greșită și iluzia se explică prin faptul că tocmai cetean sfîrșitul unei observații asupra unui stil prost, care domnește în anumite lucrări științifice și de care mă simțeam eu însumi într'o oarecare măsură *culpabil*" (Freud: *Psych.*, pag. 126). Războiul mondial care a adus atîtea turburări în viața economică și politică, a turburat și spiritele, aducînd serioase deranjări în funcționarea normală a mecanismului psihic nu numai la combatanții activi, ci și la cel din interior. Freud cetea pe manșeta unui ziar în timpul războiului *Der Friede von Görz* (Pacea dela Görz) în loc de *Die Feinde vor Görz* (Dușmanii înaintea orașului Görz) Explicația e și mai simplă, dacă se adaugă detaliul, că marele medic avea doi fii combatanți pe front. Ceiace determină genul eroarei este ocupația sa și felul intereselor mai acute și mai actuale. Un filolog aflat în polemică cu confracții săi, zice la un joc de șah *Sprachstrategie* în loc de *Schachstrategie*. Un alt caz din nenumăratele oferite cu ocazia războiului—il povestește doctorul M. Eitigon. Un locotenent, care era îngrijit pentru o nevroză căpătată în urma unui traumatism din războiu, cetea ultima strofă dintr'o poezie războinică a lui Walter Heymann unde acesta se întreba patetic pentrace alții să moară și el nu. (Soarta i-a făcut în scurtă vreme pe voia sa) Ofițerul aflat în spital cetea: „und ich soll übrig bleiben? *warum denn nicht?*“ (și eu trebuie să rămîn de prisos? Și de ce nu?), în loc de „und ich soll übrig bleiben? *warum denn ich?*“ (și eu trebuie să rămîn de prisos? Și de ce tocmai eu?) Dorința sa adevărată nu era să se ducă așa după cum afecta, ci să rămînă încă în spital. Și dr. Eitigon adaugă: „cazul locotenentului X mi-a dat ocazia de a face o analiză mai aprofundată a materialurilor psihice a nevrozelor traumatice din războiu și cu toate condițiile atît de puțin favorabile ale unui lazaret militar pentru felul nostru de lucru, cu atîta muncă și medici atît de puțini, am putut să mă sui ceva mai sus decît exploziile de granate, cauză atît de încriminată. Locotenentul X prezenta acele grave simptome de zdruncinare care conferă la toate cazurile pronunțate de nevroză din cauza războiului o asemănare foarte frapantă la prima vedere: spaimă, tendința de a plînge pentru motivele cele mai futille, accese de minie cu manifestări convulsive, tendință la vărsături (la cea mai mică excitare sau emoție).

Psihogenia acestui ultim simptom, care era pentru bolnavii

noștri un mijloc inconștient de a obține un concediu de boală suplimentară, era vizibil pentru toată lumea. Apariția unui comandant de spital, care venea din cînd în cînd să inspecteze bolnavii în coalescență al secțiunii, fraza unui amic întîlnit în stradă: „ai mină superbă, ești deja vindecat“, erau suficiente pentru a provoca un acces brusc de vărsători” (Freud : Psych., pag. 131).

Un alt caz de eroare de scris dat de dr. Stekel: „un exemplu aproape de necrezut s'a produs în redacția unui hebdomadar foarte răspîndit. Direcția acestui periodic a fost în mod public acuzată de venalitate. Trebuia deci, să se scrie un articol de combatere temeinică și de apărare, celace s'a făcut cu multă căldură și mult patos. Redactorul șef și, natural, autorul au recitit de mai multe ori articolul manuscris, apoi probele,—și toată lumea era mulțumită. Dar iată că la un moment dat se prezintă corectorul și atrage atenția asupra unei mici erori care scăpase atenției tuturor. Se spunea acolo „cetitorii noștri ne vor da dreptate că am apărut totdeauna binele general în modul cel mai *interesat*“. Nu mai e nevoie de spus că autorul vrusese să scrie : în modul cel mai *dezinteresat*. Dar gîndul adevărat și-a făcut loc ca o forță elementară prin fraza patetică“ (Freud : Psych., pag. 138). „Un american venit în Europa în urma unor discentilme cu soția sa, îi scrie pentru a-l exprima dorința de reconciliere și a o invita să vie să-l întîlnească la o dată determinată. «Ar fi bine dacă ai putea ca și mine să treci Atlanticul pe *Mauretania*». Nu se decide însă să expedieze pagina pe care figura această frază. Preferă să o recopieze, pentru că nu vrea ca soția sa să constate că scrisese mai întălu numele *Lusitania*, pentru a-l șterge apoi și a-l înlocui cu *Mauretania*. Acest *lapsus calami* este așa de evident, că nu mai este nevoie de explicații. Dar hazardul favorabil ne permite să adăugăm cîteva detalii : soția sa făcuse primul său voiaj în Europa înaintea războiului, după moartea uneia sale surori, și, dacă nu mă înșel, *Mauretania* este singurul pachetot supraviețuitor din seria căreia aparține și *Lusitania* torpilată în timpul războiului“ (Freud : Psych., pag. 139). D-na Kata Levy, cetitoare a ziarului *Pester Lloyd*, a relevat o mărturisire involuntară de același gen într'o informație telegrafică pe care acest jurnal a primit-o din Viena la 14 Octombrie 1918 : „fiind dată încrederea absolută care în tot timpul duratei războiului a domnit între noi și aliatul nostru german, pare incontestabil că cele două Puteri vor lua, oricare vor fi evenimentele, o decizie unanimă. Este inutil să mai insistăm asupra faptului că în faza actuală există între diplomațiile aliate o înțelegere activă și „plină de lacune“ (*lückenhaft*; în loc de *lückenlos*, fără lacune). Numai cîteva săptămîni mai tîrziu a fost posibil să se exprime liber, fără a se recurge la *lapsus calami* (sau *lapsus tipografic*), despre această încredere absolută“ (Freud : Psych., pag. 138).

Dr. Freud mai dă un exemplu în care e vorba de noi Ro-

minii. „Am cettit eu insumi în jurnalele vieneze un articol al cărui titlu: «Bucovina sub dominația *românească*» era cel puțin prematur, căci în epoca cînd a fost publicat articolul, România nu era încă în războiu cu noi. Fiind dat conținutul articolului ar fi trebuit să albă ca titlu «Bucovina sub dominația *rusească*», dar chiar cenzorul a găsit fără îndoială titlul imprimat așa de natural că l-a lăsat să treacă fără obiecție» (Psych., pag. 150).

Din analiza scrisorilor acuzatului de dinainte ca și după comiterea crimei s'ar putea scoate cred dovezi de vinovăția sa. Sau lucru și mai ușor atunci cînd acuzatul este știutor de carte, să-i punem să scrie sau să cetească și din verificarea erorilor să tragem concluziile logice.

CAP. VII.—Actele simptomatice

Actele simptomatice sînt mărturisiri involuntare a unor gînduri, a unor afecțiuni sau a unor repulsi ce scapă de sub controlul vigilent al eului conștient. Autorul unei acțiuni simptomatice își desvăluie o intenție a subconștientului într'un moment cînd cenzura nu-și exercită cu strictețe rolul său. Cele mai mici turburări funcționale ale vieții noastre psihice au înțelesul lor profund. Influența lumii subterane din noi se arată nu numai la marile cotituri ale vieții, în momentele critice, ci într'o considerabilă sumă de fapte accidentale, „bagatele cărora nu poți și nici nu trebuie să le dai vre-o importanță”, cum spune omul grav și comun.

Un examen atent al actului accidental și al complexurilor latente psihice, dă dimpotrivă o semnificație adîncă acestor acte nebăgate în samă.

Iată un caz pe care îl transcriu din carnetul meu intim: azi 26 Ianuar 1926 am fost la poștă ca să trimet o recomandată în străinătate. Taxele nouă care au intrat în vigoare dela 15 Ianuar sînt foarte mărite. Cînd mi s'a spus dela ghișeu că trebuie să iau mărci de 32 de lei dela chioșcul de-alături, făceam reflecția că cel mai mare speculant e statul, care profitînd de monopolul pe care și l-a asigurat și neștiind să-și organizeze serviciile decît biurocratic, spoliază pe cetățeni pentru a acoperi deficitul unui sistem nepractic și neintelligent. În acest timp am scos două hîrtii de douăzeci de lei ca să plătesc. Am luat mărcile, le-am lipit pe recomandată și mi-am continuat infuriat reflecțiile, mai ales că făcusem trista constatare că mi-am descomplexat banii pentru „Le freudisme” a lui J. Laumonier. Cartea trebuia s'o cumpăr imediat după ce terminam la poștă și costa—după cît mă informasem—90 de lei. De-acasă nu plecasem însă, decît cu șase hîrtii de douăzeci. Lipsa momentană a doi lei ($90 + 32 = 122$), mă obliga deci, să mai fac încă un drum

după masă, într'un timp cînd aveam atîta de lacru. În acest timp aud că mă strigă :

— Domnule, domnule, n'ați plătit mărcile! M'am întors înapoi și am văzut spre mirarea mea că plecasem cu banii într'o mină și recomandata timbrată într'alta. Confuz, și dîndu-mi sama de semnificația acestui act simptomatic, am întins banii, sarzînd galben. Gîndul că ași fi putut fi suspectat, că vreau să înșel pe o biată vinzătoare de timbre și perplexitatea în care mă aflu, m'a făcut să comit un al doilea act simptomatic: pe lingă că am uitat să iau restul de 8 lei, am mai lăsat pe bordura ghișeului un număr necelît din „Les nouvelles littérales“ și mînușile. Ceiace a ocazionat evident, o nouă strigare după un domn așa de curios, care întălu nu vrea să-și plătească timbrele și pe urmă uită să-și la și restul și jurnalul și mînușile.

Cele două acte simptomatice au înțelesul destul de străveziu: am păstrat banii în mină fără să vreau în mod conștient, dar subconștientul meu ținea probabil să nu dau banii pentru a putea cumpăra cartea pe care o rîvneam demult și pentru a nu mai face încă un drum după amlază, într'un timp cînd nu știam cum să-mi scot capul de-atîta lucru.

Al doilea gest reprezintă probabil reacția acelor elemente morale din subconștient, care stau alături și în veșnică luptă cu cele „infernale“. Dărîndu-i restul de bani, mînușile și jurnalul literar, vream să dovedesc că știu să-i respect munca ei modestă și cinstită și totdeodată să mă apăr de-o învinuire urită. O altă explicație a ultimului gest ar fi următoarea: uitînd nu numai restul ci și „Les nouvelles littérales“ împreună cu mînușile, îmi exteriorizam supărarea și reflecțiile anterioare, că sint furat ca în codru de niște bandiți care îți iau total. Explicația aceasta mi se pare prea puțin plauzibilă după autoanaliza făcută imediat ce-am terminat cu trimiterea recomandatei. Ultimul act reprezintă într'adevăr reacția părții morale sedimentată printr'o depunere lentă și de fiecare zi pe care ți-o face societatea contemporană, care nu este așa de demnă de disprețuit cum de o biceu o facem. Și aici ajungem la unul din punctele slabe ale freudismului: neglijarea elementelor morale pe care societatea ți le impune încetul cu încetul. Este inexact desigur, de a vedea în om, un inger, o făptură candidă cu intenții serafice și fapte creștinești. Dar nici dracul nu este așa de negru cum ni-l imaginăm noi. În penumbra subconștientului, alături de viermii dorințelor egoiste, există și porumbelul alb al credințelor bune, dărîut de educație și de ambianța socială. Și pe urmă nu trebuie să uităm frica de represiune, mama atîtor idealisme și dezinteresări. Interpretarea modernă a dreptului, care nu mai sancționează textul, ci mai mult fapta, indiferent dacă este sau nu în contradicție cu textul, e menită desigur—atunci cînd turburările războinice și sociale se vor mai rări—să moralizeze și să facă

dezinteresat pe oameni, dacă nu din convingere, cel puțin din interes.

Un alt caz relatat de dr. Hans Sachs: „am avut ocazia să asist la masa unei perechi în vîrstă cu care sînt înrudit. Dînsa are o boală de stomah și observă un regim riguros. Cînd s'a adus friptura, bărbatul a rugat pe soția sa—care nu trebuia să se atingă de acest fel de mîncare—să-i dea muștarul. Dînsa deschide bufetul, la un mic flacon care conținea picăturile pentru boala sa de stomac și îl pune în fața soțului. Intre flaconul cu picături și vasul cu muștar în formă de batoiaș nu era evident nicio asemănare susceptibilă de a explica confuziunea; totuși nu și-a dat sama de eroarea sa decît atunci cînd soțul i-a atras rîzînd atenția asupra celei făcuse. E inutil de a mai insista asupra semnificației acestui act simptomatic. Ea sare în ochi“ (Freud: Psych. pag. 223).

Actele simptomatice pe care flecare le facem aproape zilnic sînt determinate mai ales de lupta pe care eul nostru interior o duce în adaptarea sa la realitatea și mediul social. Intre celece dorim și celece trebuie să facem este totdeauna o diferență. Cu cît antagonismul este mai puternic cu atît actele simptomatice se înmulțesc. Comiterea unei crime sapă o prăpastie între celece simte și între celece trebuie să facă cineva, deaceia și actele simptomatice sînt mai numeroase la delicvenți. În cap. II am arătat semnificația unor asemenea acte.

CAP. VIII.—Asociațiile de idei.

În gîndurile omului—oricît de dezvoltată sau de minimă ar fi inteligența sa—există totdeauna un fir conducător. O idee aduce după sine o altă idee de care e legată într'un fel sau altul. Anarhia și haosul mintal nu se găsesc decît în delir sau în stări cu totul patologice. Și încă și în delir găsești leit-motivul care îți ajută să sondezi adîncurile sufletului. Pentru Porfir Petrovici din „Crimă și pedeapsă“,—acest prototip al judecătorului de instrucție—delirul lui Rascolnicoff cu leitmotivul perlelor și ascunderea ghetelor (pătate de singele bătrînei cămătărese) a fost încă un indiciu pentru descoperirea crimei. Relativa ordine a inteligenței umane face ca ideile să se asocieze unele cu altele după afinități. Un cuvînt sau o idee, care face parte dintr'un anumit complex psihic, va avea ca ecou alt cuvînt și altă idee din același complex.

Constatarea faptului conduce la interesante aplicații practice, „Bleuler și Jung s'au plasat din acest punct de vedere pentru a face comprehensibile reacțiunile care se produc în cursul unei experiențe zise de asociație, experiențe în timpul căreia persoana examinată răspunde la un cuvînt pronunțat înaintea sa printr'un alt cuvînt care îl vine în minte cu această ocazie

(excitație și reacție verbală), timpul scurs între excitație și reacție fiind măsurat". (Freud. Psych., pag. 294). Experiența este neșpus de instructivă. Ea este ca un fel de *termometru al judecătorului de instrucție*, care îl arată temperatura sufletească a unui delictent. Modul cum reacționează față de un cuvânt oarecare, arată ceva din starea sufletească în care se află. Experiența e bine să fie repetată. Cuvintele alese ca excitante pentru producerea reacției sînt preferabile să se refere indirect la crima sau delictul, pe care acuzatul se încapățînează să-l nege.

Asociația de idei este anormală numai la criminalii nebuni. Dar criminalul nebul trebuie trimis la ospiciu, iar nu în închisoare, sau într'o închisoare specială numită „manicomio criminale” până astăzi încă inexistentă la noi. La celelalte patru categorii de criminali, experiența poate fi încercată cu folos. (Se admite în general clasificarea bio-sociologică a lui Enrico Ferri: 1. delinquenti pazzi o semi-pazzi (delicvenți nebuni sau semi-nebuni), 2. delinquenti nati incorreggibili (delicvenți înăscuți și încorigibili), 3. delinquenti abituali (delicvenți prin obișnuință), 4. delinquenti per passione (delicvenți din pasiune), 5. delinquenti d'occasione (delicvenți de ocazie), cel mai puțin primejdios). (I nuovi orizzonti, pag 35).

Timpul dintre excitația și reacțiunea verbală poate fi mai mare la început, cît timp acuzatul nu este obișnuit cu procedeele acesta nou. Treptat, treptat se poate ajunge la întrebări urmate de răspunsuri imediate. O atitudine amicală și plină de blîndețe are mai mult efect decît una zgomotoasă și violentă. În primul caz comprimarea gîndului e mai mică decît în ultimul.

După experiențe repetate și la intervale de cîteva ore sau zile se ajunge ca răspunsurile delictentului să fie date instantaneu. Pentru ca o excitație și reacție verbală să fie concludentă, trebuie ca răspunsul să fie dat *fără amestecul reflexiei conștiente*. Iată un exemplu semnificativ: cuvîntul inductor: *leagăn*, răspunsul: *născut-mort*, dat de o pacientă a psihanalistului A. Hesnard.

Experiențele pe care le-am făcut personal au fost mai totdeauna încoronate cu succes. Așa de exemplu, în ziua de 10 Ianuar 1926 se găsea în camera mea, între alții, și elevul V. L. C. din clasa I a liceului Cantemir Vodă din București. I-am spus să-mi comunice fără să se gîndească un răspuns la cuvîntul pe care l-l volu spune. Afecțiunea pe care o nutrește pentru mama sa îmi era cunoscută, deaceia n'am fost surprins cînd la cuvîntul *sobă* (lîngă care era și care-l îmbrățișa cu căldura ei dulce) a răspuns *mamă*.

Altădată, la cuvîntul *ceas* aflat pe masă a răspuns *ferestra*. De notat că privirea nu-l era îndreptată spre ferestră. Explicația constă în neliniștea amestecată cu oarecare oroare, cu care își aștepta nervoasa profesoară de pian. Ferestra din ca-

mera unde se află planul dă în stradă și se poate ști venirea profesoarei mai înainte de a intra în curte.

Un alt mijloc tehnic pentru psihanaliza judiciară ar fi asociația liberă de idei. Pentru descoperirea complexurilor refulate în subconștient, care se găsesc nu numai la bolnav, ci și la omul normal, Freud a renunțat la metoda hipnotică, prea periculoasă, uneori inexactă și accesibilă la puțini, înlocuind-o cu metoda asociațiilor libere de idei.

În ce constă această metodă?

Se așează delicventul comod în fotoliu sau în chaise-longue, într'o cameră liniștită și cu pereții goi pentru ca atenția să nu fie distrată, ci concentrată în interiorul său sufletesc. Psihanalitul se așează la spatele lui și-i spune să-i comunice tot ce-i trece prin minte. Punctul de plecare pentru a-l da curaj poate fi o banalitate de toate zilele. Din când în când, psihanalitul-judecător de instrucție, poate interveni în gândurile care se înlănțuie, prin întrebări abile pentru a-l aduce pe drumul care-l bănuiește a fi cel adevărat. Criteriul care arată apropierea de complexurile refulate este în primul rînd emoția pe care o arată delicventul. Apoi, lapsus-urile, ezitarea, plînsul sau risul nervos etc.

*

Pentru analiza „eului“ introspecțiunea nu poate ajunge decît la unele elemente ale preconștientului, dar niciodată nu va fi capabilă să ajungă în subconștient. De acela se cerea o altă metodă. Hipnoza încercată de Charcot și Binet e după cum am spus incompletă. În mod direct nu există posibilitate de pătrundere. Dar pentru analiza altora și a noastră e posibil ca prin asociația liberă de idei să deducem subconștientul—după o frumoasă și exactă metaforă a doctorilor Laforgue și Allendy—din variațiile conștientului, după cum calculele astronomului Le Verrier au dedus existența planetei Neptun din perturbațiile observate la Uranus. Asociația liberă de idei este o cale sigură de a întrezări ce se petrece în culisele sufletului omenesc, de a cunoaște micile lupte intestinale, toate tragediile sau comedile înăbușite care pregătesc marea Dramă, dar care se răzbună în caz cînd sînt nesocotite, prin căderea „piesei“ (lapsus, uitare, erori, acțiuni simptomatice), sau contribuiesc la o reprezentare strălucită, atunci cînd paterile, ambițiile și aptitudinile lor sînt puse la contribuție. Pe mica scenă a cercului luminos al conștinței, actorii nu vin din necunoscut, ci cu roluri pregătite. Cu cit pregătirea este mai perfectă, mai meticuloasă, cu atît piesa va fi jucată cu mai multă însuflețire. Marele regizor—conștința în stare de veghe—distribue rolurile, alegînd și punînd pe fiecare actor într'un rol care-l convine și în pielea căruia trebuie să intre. Tot

marele regizor are grijă să pule la contribuție, la rîndul său, pe toți actorii care îi are la dispoziție. Neglijarea unora din ei duce la montarea „cabalelor”. Și aici este una din tainele atîtor vieți zdrobite.. Conștiința luminată a fiecărui om are un patrimoniu moștenit, pe care trebuie să-l fructifice, să-l organizeze și să-l pună în mișcare: instincte, afinități, repulsi, etc. Cunoașterea dispozițiilor temperamentale e piatra unghiulară a unei vieți. După cunoașterea de sine—vechilui dicton socratic înscris pe templul de la Delfi reapare cu un prestigiu imens—prima datorie către propria-ți individualitate este utilizarea și armonizarea resurselor primite.

Din nefericire, aici intervin forțele sociale care acopăr tendințele primare, fără niciun discernămint, obligîndu-le să se retragă în adîncuri și operînd o dedublare a personalității. „Eul” individual se refugiază în tainițele sufletului, și „eul” social ocupă orgollos un loc care nu i se cuvine. La naturile amorfe triumful e definitiv. La cei cu personalitatea mai vie se angajează o luptă între cele două „euri”; uneori e luptă de guerilla; alteori găsim întîlniri zguduitoare și patetice; de cele mai multe ori își știe numai un comic de cea mai pură esență. Pirandello a exploatat cu multă artă dedublarea și multiplicarea „eurilor”, arătînd dezorientarea și haosul provocate de amestecul și lupta tendințelor contradictorii. Problema este veche dar vremurile noi i-au dat o acuitate neobișnuită prin disoluția aproape generală a valorilor morale și religioase. În epoca contemporană, prin diversitatea și inegalitatea tabelor de valori propuse pentru înlocuirea celor vechi, s'a agravat conflictul etern dintre „eul” individual și cel social. În locul dualismului mai mult sau mai puțin echilibrat avem o dureroasă diversitate de idealuri în conflict cu viața interioară individuală, creînd astfel confuzie, haos și dezorientare. Pirandellismul, floarea a veacului, și-a înfipt puternic rădăcinile aici. Neliniștea, spaima, zădarnice torturi intime sau dezabuzarea, cinismul rece și ratarea sînt caracteristicile dedublărilor și multiplicărilor sufletești. Limanul salvator este totdeauna în cunoașterea exactă a patrimoniului său veritabil, în găsirea mijloacelor care vor duce la înlăturarea piedicilor din afară, în echilibrarea forțelor și a tendințelor interne și externe aflate în conflict și mai ales în trăirea elementelor proprii, iar nu împrumutate.

Cu ocazia comiterii unei crime se interpune un element străin în angrenajul psihic. Refularea, fără turburări periculoase, nu e posibilă decît pentru scurtă vreme. Interpretînd verbiajul incoherent oferit de o asociație liberă de idei, descoperim complexurile latente și ascunse ale individului. Dintre toate mijloacele tehnice ale psihanalizei judiciare, acesta pare a fi cel mai bun, deoarece omul are o pornire înăscută de a da la iveală ceea ce a ascuns, după cum ochiul trebuie să elimine grăuntele de praf care îl jenează, sub pedeapsa, în cazul contrar, a unei iritații dezagreabile și periculoase. Mărturisirea unei greșeli, spo-

vedania pe care orice religie o are, corespunde necesității de a elimina refularea, primejdiosul microb psihic. Nevoia de comunicare nu implică remușcare, sentiment cunoscut numai de criminalii superiori și absolut ignorat de criminalul-născut sau criminalul-nebun. Refularea și demascarea refulării există însă la toate categoriile de criminali.

Lipsa terapeuticei religioase e probabil una din cauzele intensificării și răspîndirii nevrozelor, deaceia psihanalistul e menit să înlocuiască în lumea modernă pe preot și să devină directorul de conștiințe al semenilor săi. Tendința irezistibilă a mărturisirii pentru înărirea și purificarea conștientului și subconștientului are rolul pe care în domeniul fiziologic îl au fagocitele. Bazați pe aceasta, asociația liberă de idei apare ca mijlocul cel mai sigur pentru a face pe delicvent să se lase în voia pornirii sale naturale de îndepărtare a elementelor refulate, de unde se pot extrage dovezi ce militează în sensul vinovăției sale.

Petre Marcu

Despărțire

O fluturare de batistă
Ca o aripă ruptă 'n zbor,
La geamul trenului sonor,
Pe-o sară tristă tare, tristă...

Subt cerul mat ca de cenușă
Ce ne 'nhidea pe amîndoi,
Te-am mai văzut o clipă 'n ușă,
Și nu mai știu nimic apoi...

Ca niște ramure uscate
Căzură brațele pe trup,
Și între degete crispate
Tot cerul ași fi vrut să-l rup...

*Ce singur am rămas afară !
Simțeam cum gîndul te petrece:
Un porumbel plecat din gară
Prin ceața umedă și rece.*

*Tîrziu... prin orele veghiate
Tot auzeam ca un refren,
Un țăcănit barbar de roate,
Și-un fluerat prelung de tren.*

*Batiste albe fluturate
Subt cerul mat și nouros,
Ca niște aripe tăiate,
De la același albatros.*

Melancolie

Domnului Demostene Botez:

*Un cîntec de armonică
Întîrziat pe drum,
Pe-o noapte de parfum
Senină și platonică,
Pe geamu 'ntredeschis
Din toată lumea strînse,
Aduce note stînse,
Melancolii, și vis...*

Poate ntr'un colț de stradă
Sau cîrciumă murdară,
O inimă nomadă
Și-o dragoste amară,
Cu degete-obosite
A deșteptat subt clape
Acest oftat de ape
Și muzici învechite...

Ori poate un cizmar
Pe scăunașul mic,
Tăcut și solitar
Cu ochiul în nimic,
Adînc inconștient,
Melancolii eterne,
Cu mîni de pergament
In cîntecu-i, le cerne...

Și noaptea pîn' tîrziu,
Pe-orașul dormitînd,
Ca ntr'un imens pustiu
S'aude ncel... cîntînd...

Caterina Onea

Scrisori bucureștene

Sfârșit de vacanță.— Toamnă rurală și toamnă urbană.—
Cum redevii bucureștean

Intineric fără constelații: umed și opac.

Ultimul tren al vacanțelor, splintecind cîmpurile mute.

După trei luni de absență, te întorci cu același sentiment de copil, cînd ți se părea că toamna, în vestmînt negru și fatal, fluturat pe botul locomotivelor, te conduce ca o ursitoare rea spre mizeria internatelor și rinjetul pedagogilor.

Toți tovarășii de compartiment sînt tăcuți și triști. Retrăesc oare toți panica examenelor de corijare? Au mototolit zărele. Au uitat țigara stînsă între degete. Privesc absent flacăra uleioasă a lămpilor. Oftează și-și răsucesc mădulele torturate. Au înfățișarea dezolată a emigranților care se întorc în patrie, săraci și umiliți, fiindcă n'au descoperit comoara ultimilor regi Azteci.

Ai lăsat în urmă toamna rurală. Imbelșugată și melancolică. Scîrțîit de cară, bîzîitul batozelor, duduitul morilor, podgorii cu clorchine de chihlibar, mustul dospînd în zăcătoare, ecoul împușcăturilor de pîndari. Acolo sfîrșea un an. Acuși vor adormi toți, după ce-și vor număra bobocii și ghiftul pătulele, să hiberneze pînă vor șuvoi troenile topite. La capătul drumului, cum vei descinde în gara de nord, te întîmplă toamna urbană, nerăbdătoare și abia pregătindu-se de muncă: domni rași discutînd aprins cota bursei, pertractanții fuzunilor, firme nouă, programe de teatru, taxi-uri proaspăt văpsite: febrilitate de furnicar peste care o divinitate șugubață a presărat piper negru.

Înțelegi că dobitoacele pe care le-ai părăsit, nu sînt atît de stupide precum le-ai socotit: n'au avocați, nici deputați, nici ban-

cheri, nici specialiști să împartă firul de păr în patru. Eri încă, erai decis să revii simplu, cumințit, supus docil legilor firii, cum te-au reînvățat trei luni rotația anotimpurilor, grandoarea munților neclințiți și contemplarea geometriei siderale. La câteva sute de kilometri, succesele teatrelor, interviurile cu fotografiile, declarațiile șefilor autorizați și cancanurile cafenelei literare îți apăreau de o miseră importanță, față de boala unei vite sau de amenințarea grindinei, când nori negri acopereau soarele ca imense păsări necunoscute, slobozite din peștera erelor.

Acum presimți că nu vei putea fi nici simplu, nici cumințit. Nu-ți este îngăduit. Ai lungit gîtul pe fereastră. Capitala vine vertiginos spre tine cu aureola fosforescentă a luminilor, acoperind orașul cu un glob opalin, sub care larvele umane viermuiesc ca într-o artificială cultură de laboratoriu. Iar cînd ai coborît pe peron, ți se pare că odată cu aerul, ai început să respiri—cum spunea undeva Pierre Mac Orlan—cifre din cursul bursei scăpate din undele telegrafiei fără fir, puncte și bastonașe din alfabetul Morse, straniu asemănînd cu bacilii.

Te întîmpină gigante afișe de cinema, deasupra cărora se aprinde și se stinge o magică floare electrică, albăstruie și albă. Pășești peste interminabilele reptile ale cablurilor răsucite pe granițul pavajului. Te privesc hipnotic o sută de faruri incandescente de automobil. Ochii femellor s'au lărgit ca cerneala pe foala de sugativă. Ți-ai amintit îndată, că sînt din altă rasă și altă planetă, decît femelle cu mini butucoase și picioarele goale, pe care le-ai lăsat în urmă, deșertînd ugerul vacilor în șîștarul aburit. Iar prin toate ușile deschise, Capitala te-a primit cu urlet de saxofon și suspin de baujo.

Acasă ai tresărit. Lumina unei mașini ți-a invadat în cameră, a deplasat mobilele, ți-a zugrăvit obraz spectral de ceruză și a transformat adăpostul tău familiar, într'un decor expresionist de dramă rusească. Pe urmă mașina de afară a virat. A dispărut. Revii provizoriu la normal. Rămii numai cu mirosul de naftalină din scuarțele încă sul și cu monotona melopee a servitoarei care-ți povestește ce s'a întîmplat în lipsă, ce creditor te-a căutat cu asasină tenacitate, cum ți-a lipit pe ușa perceptorul, somașle galbenă și cum nevasta băcanului de peste drum a fugit cu profesorul de dans.

Uimitor cum ignori de cit mimetism ești capabil! N'au trecut douăzeci și patru de ore și ești cum ai mai fost, într'o lume unde totul e cum a mai fost. Te-a primit chelnerul în frac negru de greer cravatat cu alb, surizîndu-ți protegător ca fiului prodig întors din aventură, și de surisul lui complice, mărturișește că ai fost măgulit.

Intimidat l-ai acceptat menuul, de teamă să nu-i contrariezi o atît de desinteresată bucurie. Ai recunoscut, la masa din fund dansatoarea cu părul albastru, spîntecat de o cărare dreaptă și stridentă, ca un șuier de țicnal. E doar cu alt tip. Căci totuși

aci se primenește, ca să rămână cum a mai fost, după legile indestructibile ale conservării.

Și interogatorul sumar care va dura o săptămână :

— Când ai venit ?

— Unde-ai fost ?

— Cum a fost ?

Și confesiunile reciproce :

— Eu, monșer, să-ți spun drept...

— Cum tolerează, dragă, porcăria aia de Casino ? M'am dus să stau o lună... După trei zile m'am întors curățat... Toate economiile mele de un an!... Cine-o face ca mine, ca mine să pată...

— La anul nu mai repet idioția aceasta...

Pe urmă totul reintră în matca veche, în Capitala care a devenit o gară unde poți ocupa orice loc, de îndată ce-ți poți cumpăra la ghișeu un bilet.

Cursele. Cicluri de conferințe. Două teatre nouă, cu actori vechi și cu același spectatori, care și-au lărgit doar pantalonii și și-au scurtat vestoanele, să capete, după cum vrea caprițliul modei, înfățișare comică de matrozi din flotila Dimboviței. Mai durează citeva mese pe trotuar, sub olendrii cu frunza palidă. În grădinile internatelor, glasul copiilor e trist în văzduhul cu eoul mat al toamnei. Li ghicești gata să sară, cu neastîmpărul puilor de leopard, captivi din junglă. Și muțesc brusc, cu capul plecat, cînd clopotul îi adună să-i închidă în clasele cu duhoarea umedă a tuturilor generațiilor perindate, despre a căror trecere păstrează amintire ca pe păreții celulelor de temniță, numele scrijlit cu briceagul în capacul pupitrelor.

O săptămână fug literile de sub ochi, te surprinzi privind dincolo de oameni. Te recheamă încă fantoma locurilor părăsite, care și-au dăruit calm și împăcare cu tine însuși; până se șterge din ce în ce mai învăluită, ca acele palide daguerotipuri cu rama ovală, din salonul bunicelor, cînd erau fecloare cu umerii curbi, rochii cu crinolină și sprîncene subțiri de fină estampă japoneză. Pe urmă ai reintrat în ritm. Reînveți să dai întâlniri la care să nu vii, fiindcă a fi exact înseamnă să aștepti pe alții. Reînveți să nu-ți plătești datoritiile, fiindcă e plicticos să ai datorii, dar mai plicticos e încă să le achiziți. Reînveți să-ți birfești amicil absentți, și cînd survin inoportun la masa ta, să-ți compui cu promptitudine figura celei mai plăcute surprize: — „Tocmai vorbeam de tine... Admirabilă conferința ta ! (sau cartea, sau piesa, sau tabloul, după circumstanță).

Și iată-te din nou, bucureștean desăvîrșit, cu indestul pospal de cinism și lasămăsătelișism, ca să poți epata provincialul care-a venit din capătul țării împreună cu umbrela și galoșii săi natali, cu rugămintea să-l pilotezi în labirintul culoarelor de ministru vajnic păzite de cerberul cu șapcă galonată.

După miez de noapte, cînd te vei întoarce acasă să-ți faci bilanțul zilei, te va cuprinde într'adevăr, poate puțin desgust și puțin dispreț, pentru tot ce-ălrostit și săvîrșit, ca să nu rămîi mai prejos de celace rostește și săvîrșește vecinul din dreapta și cel din stînga. Dar aceasta e o răfulală cu tine însu-ți care nu mai interesează pe nimeni și sfîrșește prin a nu te mai interesa nici pe tine. Stînge lumina. Dormi repede.

Noapțile bucureștene sînt scurte și orele au numai șalzech de minute !

Septembre, 926.

Cezar Petrescu.

Cronica externă

Pactul Franco-Romîn.—Pactul Italo-Romîn

Sistemul pactelor regionale, preconizat astăzi de Societatea Națiunilor, a fost adoptat de România, care vrea, sub orice formă, să-și lege politica externă de opera de organizare a păcii. În locul protocolului unic, cuprinzând o formulă de pace valabilă pentru toate statele și definiții precise pentru propagarea sa, instrumentul limitat al pactului oferă un mijloc de apropiere treptată între națiuni și un sistem de garanții particulare în cazul unei agresiuni. Avantajul său este posibilitatea unei mai rezezi realizări și concentrarea siguranțelor pe o întindere și cu un scop determinate. Formă politică a intereselor economice și a instinctelor de conservare, pactul regional poate interesa direct opinia publică în virtutea tocmai a acestor rațiuni palpabile. Mai puțin cuprinzător, mai puțin temerar, el le acordă și cu tendințele conservatoare, care vor organiza securității cit mai aproape de frontierele proprii. Este un compromis între largile aspirații pacifice și celace s'a numit „egoismul sacru“. Este de asemenea o treaptă pedagogică în opera de educație pacifică întreprinsă de Societatea Națiunilor. Inmulțite și întretălate, ele pot conduce la realizarea protocolului, cea mai bună soluție a păcii în această direcție. Fiindcă pactul regional are de asemenea grave neajunsuri. Grupind popoarele pe regiuni, crează sau cel puțin menține o adevărată ostilitate între aceste grupuri. O neîncredere, oarecum naturală, se naște între statele ce rămân în afară de aceste legături. Ele se privesc cu îndoielă în această organizare particulară, care poate deveni un pericol. „Alianțele“ și „luțelegerile“ de odinioară așa s'au format și existența lor nefastă se prelungește parcă în preocupările diverse ale actualei politici europene. Cea mai delicată problemă a păcii este împăcarea națiunilor pe care le-au despărțit secole de războaie și dușmănie. Și aceasta nu se va face cu mentalitatea dinainte de 1914 și nici cu împărțirea Europei în grupuri. Toate popoarele trebuiesc apropiate printr'o concepție comună a

păcii, sprijinită pe incontestabila analogie a intereselor naționale. Dar interesele naționale înseamnă, în esență, existența națională prin conservarea fiecărui individ și de acela cetățenii trebuie să consulte ei însăși când e vorba să decidă de propriile destine. Judecata populară nu trebuie să fie turburată nici de consecințele prea grele și prea manifeste ale războiului, nici de alarma unei reorganizări ostile. Astfel în nevoia securității proprii s'ar găsi principiile respectului pentru o existență străină. Și democraticele aspirații de libertate ar consolida o reală tendință de înfrățire, care se găsește mai ușor la indivizii ce nu se exercită zilnic la o luptă de concurență.

Pactul fundamental al Societății Națiunilor prescrie obligații unanime pentru membrii Societății în cazul unei agresiuni. Dispozițiunile sale generale și riguroase pot servi în acest scop, fără să reclame înființarea unor nouă angajamente care să-l confirme în celace au analog sau să-l infirme în celace au particular. Oricine se poate întreba de ce s'au încheiat atâtea pacte regionale, când Statele erau deja legate prin acceptarea Covenantului implicită în participarea la Societatea Națiunilor. Explicația stă în faptul că statele membre ale Societății au vrut să se garanteze contra agresiunilor eventuale din partea Statelor care nu erau membre. O nouă siguranță, care să joace prompt în caz de conflict și care să fie întotdeauna un avertisment, nu era de prisos chiar față de măsurile de apărare comune pe care le pregătea pactul pentru toți semnatarii săi față de oricine. Apoi, dorința Societății de a atrage toate națiunile și mai ales America spre opera de organizare a păcii a făcut-o să caute o nouă formulă care să țină samă de situația și opinia acestora. În sfârșit, termenii cam vagi și lipsa de definiții din pact, din cauza întinderii lui nemăsurate, cereau adăugiri precise și nenumărate explicații. De acela, căutându-se o nouă și mai amănunțită redactare, s'a ajuns la protocol. Cu tot entuziasmul pe care l-a produs și cu toate calitățile sale de justă prevedere și de riguroasă ținută juridică, protocolul nu a fost adoptat. Odată cu el însă, a fost compromisă și aplicarea strictă a pactului fundamental. Formula pactului regional, care să realizeze parțial protocolul și să precizeze aplicațiunea determinată a Covenantului, a devenit necesară. Astfel—și deasemenea din pricina intereselor locale și a inoportunității unei obligații universale — s'a născut pactul regional. El este, prin urmare, un regulament administrativ în aplicarea pactului Societății. De la acesta își împrumută principiul și limitele. Rațiunea juridică a unui asemenea instrument de pace este cuprinsă în acest raport și valoarea sa politică trebuie subordonată operei întreprinsă de Societatea Națiunilor. Nu numai sub auspiciile acestora, dar decurgând dintr'însa, un pact regional nu se poate întinde până la interpretări particulare sau la clauze nouă și lăaturalnice față cu dispozițiile Covenantului. Redactarea specială a unui asemenea pact poate fi interesantă și originală operă juridică dar nu o contribuție utilă și leală la organizarea păcii. Un model unic ar trebui să inspire toate guvernele. Acesta ar fi un fel de regulament care să determine condițiunile tehnice ale aplicării pactului, ținând seamă de configurația geografică și de relațiile economice dintre două sau mai multe state.

Pactul franco-romin se cuprinde în întregime în cadrul pactului fundamental și poate servi de exemplu în relațiile internaționale.

El nu face decît să dea o nouă precizie dispozițiilor acestuia și să lege încăodată România de Franța în opera de organizare a păcii. Legăturile etnice ale celor două națiuni sînt o nesdruincinată garanție a acestui angajament prin care ele își asociază puterile în scopul de a îndruma viața europeană pe baza tratatelor. Un pact deci cu atît mai trainic cu cît se sprijină pe o înrudire sufletească și se inspiră dela principiile de pace unanim consacrate. Aplicația sa este mai sigură decît a unui tratat născut numai din simplă oportunitate și va fi veșnic justificată în fața lumii de preocuparea sa pacifică și de termenii săi echitabili.

Pentru România, valoarea acestui pact este considerabilă. El înseamnă o dată istorică, fiindcă consacră pentru prima oară dela independența noastră o orientare politică în conformitate cu origina și viața noastră națională. Alături de Franța putem sluji destine comune sprijinindu-ne pe o situație politică garantată de istorie și de textele tratatelor. Ca și Franța, noi nu vrem decît să ne păzim hotarele naturale, să trăim în liniște cu toți vecinii și să colaborăm cu toată lumea la viața universală a Societății Națiunilor. Politica Romîniei a tîns totdeauna cîtră o îmbunătățire socială înăuntru unui regim liniștit. Toate războaiele noastre au fost de apărare sau de dezrobire națională. Să realizăm o adevărată democrație națională, să organizăm noua viață a țării printr'un regim de libertăți legale și să ne îndreptăm cîtră un scop de cultură legat de civilizația occidentală sînt directivele actuale ale politicii romînești.

Politica externă la noi a fost dominată de problemele consolidării lăuntrice și limitată pînă de metodele și mentalitatea dinainte de războiu. O tînră independență internațională și o subordonare de fapt în fața unor directive străine, o alcătuire etnică și confesională unitară au împledecat dezvoltarea educației noastre în acest domeniu. De acela poate dela războiu și pînă astăzi, rolul nostru în politica europeană n'a corespuns nici puterii noastre naționale, nici ocaziunilor oferite de nenunțate schimbări de atitudine. Țări mai nouă, cu mai puține garanții istorice și cu neînsemnate legături etnice au trecut totdeauna înaintea Romîniei.

Pactul franco-romîn constituie primul act internațional prin care România se angajează, pe picior de egalitate cu o mare Putere, să delibereze asupra ordinii europene (articolele 3 și mai ales 5). Intre Franța și România se stabilesc garanții egale și reciproce în cazul unei agresiuni care ar amenința unul din Statele contractante și se confirmă de aceste două Puteri obligațiile solidare prevăzute de Covenant pentru respectul păcii și al tratatelor. Nici dominată, nici ocrotită de Franța, România esă din contra imputernicită din această așezare alături de o mare Putere în deliberrările asupra alcătuirii pacifice a Europei. Din partea Franței, noi obținem o nouă și efectivă asigurare a statului-quo teritorial stabilit prin tratatele de pace și acordurile internaționale. Hotarele noastre sînt evident garantate în toată întinderea lor actuală și revenirea Basarabiei în corpul patriei încă o dată confirmată. Franța a înțeles că în afară de indiscutabilul nostru drept, interesele ei proprii sînt legate de hotarele noastre naturale. Ea însă n'a precupețit niciodată o garanție amicală și n'a făcut dintr'un adevăr istoric o chestie de oportunitate. Și pacea generală și interesele particulare ale statelor nu se pot apăra decît în cadrul permanent al dreptului. Fiindcă nu este logic, și de acela e

nepolitic, să măsoare integritatea și existența națională prin contracte comerciale și avantajii economice. Aceasta înseamnă să confundăm ierarhia naturală a lucrurilor și să crezi că împrejurări trecătoare pot birui revendicările permanente ale unei națiuni. Franța a înțeles că Basarabia și România aveau un drept să se reunească cel puțin tot atât de tare cât al său de a redobîndi Alsacia-Lorena, și Italia nu vrea deocamdată să priceapă același lucru, deși istoria sa modernă este o mare luptă de închegare națională. Chestia Basarabiei este pentru noi o chestie de existență națională și cine ne-o tăgăduiește nu poate să stabilească raporturi de prietenie.

Franța dobîndește prin acest pact o nouă garanție de stabilitate a politicii europene fundată pe tratate. Acordurile dela Locarno l-au asigurat liniștea la frontieră, însă n'a cuprins în sistemul lor o garantare totală a securității europene. Situația granițelor stabilite de tratate în răsăritul Europei este delicată prin ea însăși și supusă la neisprăvite controverse. Acolo, se presimte germenele unui conflict posibil și de acela Franța a adoptat o politică de alianțe regionale. Societatea Națiunilor însăși este lipsită de control și autoritate la hotarele rusești și procedura sa de arbitraj și conciliație nu-și găsește aplicare în această regiune a continentului. Sistemul pactelor poate juca direct și imediat în afară de orice discuție juridică în cazul unei agresiuni.

Pactul franco-român se compune din 9 articole, un protocol și o convenție de arbitraj. Toate sînt în strictă conformitate cu dispozițiunile pactului fundamental și aproape fiecare articol invoacă autoritatea acestuia respectîndu-l totdeauna limitele. Articole 1 și 2 reproduc respectiv, după pact și acordurile dela Locarno, cazurile de războiu cu caracter de apărare națională și de sancțiune penală și stabilesc principiul arbitrajului pentru orice diferend eventual. Articolul 3 cuprinde obligația de a examina în comun orice chestie exterioară de natură să periclitaze securitatea contractanților sau să tulbure ordinea europeană. Articolele următoare dezvoltă această amicală obligație și o pun sub protecția Covenantului și a tratatelor de pace.

Protocolul are deosebită importanță. El amintește declarațiile făcute de d. Brătianu la Genova în 1922 și repetate, sub o formă generală, de d. Duca la Geneva și actualul nostru Ministru de Externe cu ocazia ultimei adunări a Societății Națiunilor. Aceste declarații privesc un angajament de neagresiune și prin acela o definiție a agresorului. România se obligă să respecte statut-quo teritorial al tuturor vecinilor și să supună unei proceduri pacifice în fața Societății Națiunilor orice diferend posibil. Ea reclamă o obligație reciprocă din partea statelor limitrofe și acceptă să întrețină relațiuni politice amicale și rodnice raporturi economice. Cine poate fi, în fața lumii și a Societății Națiunilor, agresor? Acela care nu vrea să respecte actuala hartă europeană și refuză să facă o declarație solemnă în acest sens. Dacă fiecare stat ar fi pus în fața unei asemenea oferte, cel care ar îndepărta-o ar suferi o gravă diminuare morală și ar stabili presumpțiunea unei agresiuni posibile. România are tot interesul și, față de pace, datorită să popularizeze o asemenea idee. Reprezentanții noștri ar trebui să stărue asupra propunerilor deja făcute și să tindă să le atribue un caracter general. Hotărîri pacifice și deciziuni de neagresiune sînt cuprinse în pactul fundamen-

tal, dar ele ar spori în forță dacă ar fi repetate și adăugate printr'o nouă și precisă consacrare. Opinia publică de pretutindeni ar exercita o puternică influență asupra guvernelor pentru ca să dea vecinilor o onestă asigurare de convingere pacifică. Și apoi, mai greu ar trece ea însăși peste o promisiune proprie decât o fac guvernele.

Însfârșit, o convenție de arbitraj, cuprinzând 21 de articole, stabilește procedura pacifică în fața Societății Națiunilor sau a arbitrilor aleși, pentru punerea în practică a articolului 2 din pact. Textul său este asemenea celui dela Locarno și adoptat aproape în toate pactele existente.

Conflicte între noi și Franța sînt greu de imaginat. Partea esențială a acestui pact este privitoare la recunoașterea statului quo și la angajamentul de colaborare amicală în toate problemele externe. El a fost semnat la 10 Iunie 1926, adică sub un guvern francez de stînga, celace însemnează că toată opinia franceză s'a asociat la această operă de pace și de prietenie. Negociatorul român, ministrul nostru dela Paris, a avut de luptat nu numai cu exigențele extreme stîngi guvernamentale, dar și cu presiuni străine. O cauză dreaptă însă, bine servită, nu poate fi pierdută într'o țară generoasă și pacifică cum e Franța.

*

Pactul italo-român, semnat la Roma la 16 Septembrie 1926, pune trei probleme esențiale: 1 chestia Basarabiei, 2 problema orientării generale a politicii noastre externe și 3 raportul dintre acest pact și pactul fundamental al Societății Națiunilor, din punct de vedere al garanțiilor de pace.

Chestia Basarabiei este pentru noi și pentru istorie închisă. Istoria a fost răzbutată de o singeroasă nedreptate și o provincie răpită a venit la sînul patriei. Nici o discuție nu se poate ridica în această privință fără să se ofenseze adînc ideea de justiție și fără să se atingă însăși existența noastră națională. Pretențiile Rusiei au fost totdeauna așezate pe planul neînsemnat al procedurii ca și cum un adevăr istoric, o realitate națională ar putea fi stînjele de o șicană formală. România n'a putut admite niciodată—chiar cînd era vorba de tratative cu vecinii noștri interesați—o îndoială în această chestie vitală; cum a putut astăzi să o înregistreze într'un act oficial încheiat cu o Putere amică? Pentru noi Basarabia este România și nu o putem cere dela nimeni din moment ce face parte din corpul nostru.

O chestie basarabeană există însă numai în domeniul juridic. Anexarea ei este consacrată prin tratatul dela Paris, care nu intră legal în vigoare decât după ratificarea a trei puteri. Anglia și Franța au făcut-o. Poporul român așteaptă de multă vreme din partea Italiei acest act de dreptate și prietenie. Politica Italiei sub regimul actual, deși fundată pe ideea națională și pe organizarea ei burgheză, a amînat această ratificare în schimbul speranței unor avantajii economice pe care le-ar căpăta în Rusia. Ea însă nu se pronunțase pînă

acum în chip manifest contra ratificării. Scrisoarea d-lui Mussolini, formînd anexă pactului, o face să depîndă de impresia guvernului Italian că interesele generale ale Italiei nu ar fi stabilite. Ce ar fi zis opinia romînească dacă această rezervă gravă ar fi fost admisă în textul unui tratat comercial cu Rusia ?

Cum am spus, interesul ratificării este de ordin juridic și importanța sa stă în răsunetul pe care l-ar avea în opinia mondială și în aceia, mai ales, a statelor interesate. Să presupunem că asigurări formale ar fi fost obținute de guvernul român că o apropiată ratificare va avea loc. Ce interes are atunci acest pact prematur care înregistrează în termeni formali refuzul actual al Italiei ? El consternează opinia romînească, compromite șansele unei adevărate alianțe cu Italia și oferă o armă oportună guvernului sovietic. De ce nu s'a amînat semnarea lui pînă în momentul acelei fericite oportunități pe care o așteaptă guvernul dela Roma ? Deocamdată, d. Mussolini se servește de acest pact ca de un instrument comercial pentru ca să stimuleze ofertele romîne sau rusești. Cine dă mai mult, lată singura semnificație utilă a noului tratat de amiciție.

Ce am obținut noi dela Italia prin acest pact ? Nimic. În adevăr, articolul 3—care prin urmare nu cuprinde Basarabia—prevede cazul unei incursiuni *violente* și organizează un sistem original, prin caracterul său platonian, de ajutor mutual : „...l'autre partie s'oblige à prêter son bien-veillant concours, *politique et diplomatique*, afin de parvenir à écarter la cause extérieure de ces menaces“.

Vom relua mai departe discuția acestui text ilegal în raport cu pactul fundamental ; pentru un moment, remarcăm că el diminuează, anulează aproape, garanțiile pe care le deținem dela pactul Societății Națiunilor și reduce la simple intervenții de poliție obligatiile efective pe care le are Italia ca membră a Societății. În loc să obținem o întărire și o precizare a siguranțelor oferite de articolele 16 și 17 din Covenant, pierdem cu desăvîrșire dreptul de a primi un ajutor efectiv în cazul unei agresiuni. Italia își rezervă dreptul să apuceze dacă această agresiune este violentă și condiționează astfel slaba sa intervenție.

Prin urmare, în ce privește statul-quo și securitatea, România, fără să dobîndească nimic, pierde chiar garanțiile care i le asigură participarea la Societatea Națiunilor.

Politica noastră externă nu poate fi legată de aceia a Italiei. Scopul nostru este stabilitatea generală și organizarea solidară a Europei. Italia, din cauza unei importante probleme organice și din cauza tendinței trecătoare a regimului actual, a introdus mai multă mișcare și oportunitate în planurile sale actuale. Vitalitatea sa bogată și fierbinte ca și politica de prestigiu a șefului guvernului o conduc spre influență și expansiune, în vreme ce interesele noastre permanente sînt cuprinse în întreprinderea de consolidare națională. Situația noastră, legăturile cu Mica Antantă, condițiile securității proprii ne orientează spre Franța. Italia face o politică de întindere colonială plină de riscuri, de supremație în Adriatică unde poate veni în conflict cu Yugo-Slavia, de influență în Mediterana unde se înțîlnește cu Anglia și Franța. Incercări disparate, unde oportunismul politicii Italiene nu poate birui sistemul organizat și calm al altora,

constituiesc motive de tulburare. Italia nu este realmente nici o mare Putere și este, pe deasupra, și izolată. Ea nu poate înlocui în noua erarhie a organizării politice pe conducătorii actuali și nici nu poate oferi un ajutor financiar de mare importanță. România se poate sprijini mutual cu Italia, dar nu poate intra în orbita ei politică.

În sfârșit, din punct de vedere juridic, pactul italo-român este cu deosebire criticabil. Considerat în raport cu pactul fundamental al Societății Națiunilor, el prezintă defectul unei schimbări importante a condițiilor de securitate organizate de acesta și o primejdioasă modificare a termenilor întrebuițați acolo. Cum am mai spus, un pact regional n'are altă rațiune decît să confirme și să precizeze clauzele pactului fundamental. El trebuie să fie un regulament de aplicare al acestuia și nu poate decît, cel mult, să sporească forța lui cu celelalte adaugă în precizie. Pactul italo-român însă știrbește grav drepturile și siguranțele pe care ne le acordă Societatea Națiunilor. În adevăr, întinderea noastră teritorială este garantată de Societate, fiindcă pactul său constitutiv obligă statele contractante să respecte cartă teritorială a fiecărei țări așa cum este în timpul ce-și exercită dreptul de membră. România, cuprinsă între Tisa și Nistru, așa a fost considerată întotdeauna de Societatea Națiunilor în genere și de fiecare membru al ei în parte. Nici un atac nu s'ar putea deslănțui contra frontierelor noastre naturale fără ca Societatea să nu aplice articolul 16 sau 17 din Pact pentru salvarea securității noastre teritoriale.

Italia pune la îndoială acest drept și se sustrage dela obligația pe care o are ca membră a Societății Națiunilor. Pactul, prin articolul 17, oferă în contra unei agresiuni din partea unui stat ne-membru garanțiile cuprinse în art. 16 (vezi art. 17 al. 3). Și art. 16 organizează măsuri efective, comerciale, financiare și militare, pentru salvarea păcii și a securității statelor. Aceste dispoziții însă par a fi înlocuite cu articolele 2 și 3 în pactul italo-român. Iată în întregime articolul 3: „Au cas où la sécurité ou les intérêts d'une des parties contractantes, seraient menacés, à la suite d'incursions violentes venues du dehors, l'autre partie s'oblige à prêter son bienveillant concours, politique et diplomatique, afin de parvenir à écarter la cause extérieure de ces menaces”.

Italia substituie facultatea sa de apreciere dreptului suveran de decizie al Societății Națiunilor. Ea poate considera că o agresiune are sau nu un suficient caracter de violență pentru ca să atragă măsurile mutuale prevăzute în acest articol. Concursul care ne-ar fi acordat în acest caz este de ordin politic și diplomatic. Forța reală a articolului 16 este distrusă și, prin aceasta, articolul 3 din pactul regional nu mai este în conformitate cu articolul 16 din Pactul fundamental. El este ilegal. Societatea Națiunilor, constatîndu-l, poate pune la îndoială intențiile noastre de leală colaborare.

Pentru Italia însăși acest pact nu va avea un rezultat fericit în privința unei apropieri italo-române. Cît despre o politică de grupare balcanică, sub auspiciile sale, nu se poate vorbi serios. În tot caz, textul unui asemenea pact nu poate constitui o bază.

Dacă ratificarea Italiei va veni în curînd, regretul acestui pact va fi micșorat; dacă intervenția sa va îmbunătăți condițiile actuale de vecinătate între noi și Rusia, opinia romînească îi va arăta grațitudine. Până atunci, stăruim să credem că pactul ar fi trebuit amînat și înlocuit deocamdată cu convenții comerciale și acorduri economice. Venind într'un moment cînd putea cuprinde ratificarea ar fi fost o sărbătoare națională și ar fi servit profund amicitia italo-romînă.

Poate că apropierea anglo-italiană să ducă mai repede la un asemenea rezultat.

Paris, Octombrie, 1926

Const. I. Vișoianu

Cronica teatrală

BUCUREȘTI

Revistele.—Baletul.—Esopel.—Visul unui amurg de iubire.—
Livada cu vișini.—Negustorii de glorie

Bucureștenii, în anul acesta, au petrecut o vară răcoroasă. Și-au împărțit timpul, săriile, între grădinile cu grătar și teatrele de reviste. Acestea-s cele două mari pasiuni ale Capitalei. Din suburbii, din grădinile așezate pe străzi retrase, din localurile Cișmigiului—se ridică, în nopțile de vară, același miros de carne friptă. Doamne cu buzele sculptate, cum spune cineva, pentru suris, pentru cîntec, pentru sărutări... bărbațicu gura croită pentru conferinți filozofice—toți în grădini re aruncă, scoțindu-și la iveală caninii, asupra cărnii în sînge. După cochetăriile de peste zi, rostite în limba franceză și sablinate de gesturi distinse,—grătarul, dela ora nouă în sus, cufundă parcă societatea bucu-reșteană în aburul de sînge al primitivității.

Trecînd cu vârful limbii peste buze, în speranța de a prinde cu acest aparat chiar aroma din aer, Bucureșteanul se duce grăbit la teatrele de reviste. Acolo el gustă și alte plăceri elementare.

În afară de spiritala producție a d-lui Ion Prîbeagu,—revistele, în anul acesta, s'au sprijinit mai mult pe picioarele actrițelor, decît pe talentul domnilor autori. D. Tănase scotea adesea efecte comice din nimic... dar și verva d-sale, de-o simpatică gravitate, nu putea aprinde frazele mușcălite și umede ale revistelor.

Remarcăm un lucru: glumele, chiar picante, pe care le auzim într'o adunare de prieteni—întrec în calitate glumele de pe scenă. Dacă nu există buni autori originali de reviste, ne mirăm cum nu se găsec cel puțin conștiincioși colecționari ai spiritelor publice.

Așa însă, succesul revistelor este determinat de costume, decoruri și anatomia acțrițelor—și mai ales a balerinelor. Intr'adevăr baletul adună cel mai mult public în grădinile de vară, ținându-i mai încordată atenția decît la o tragedie.

Baletul pune în evidență trupul feminin, o neîntrecută operă de artă. Formele perfecte, din creștet pînă'n talpă,—desfășurîndu-se în linii curbe, sinuoase, uneori aproape drepte și adunîndu-se în unghii dulci și'n fragmente de circumferență,—oferă un minunat spectacol static, care întrece tablourile și statuile. Cînd însă aceste forme se pun în mișcare, după sunetele muzicii—care parcă alunecă pe brațe, se scoboară pe coapse și se revarsă pe picioare... atunci jocul liniilor te îmbată ca un vin dulce de Ellada.

Nu-i vorbă: spectatorul baletelor de revistă nu prea simte pe limbă gustul vinului de Corint... mai degrabă îl năvălește pe nas o vivacitate de sifon în erupție.

La Operă însă baletul este alcătuit de dansatoare mai stilizate; iar jocul lor pierde din... tendință. Acolo, în vălmașagul formelor armonioase, spectatorul se lasă forat de sportul descris de Jules Lemaitre: căutarea, printre formele în mișcare, a unui tip de frumuseță feminină. Ochiul alunecă dela un umăr la o gleznă, căutînd o balerină care să aibă, întrunite, fragmentele de frumuseță ce aparțin, în parte, diferitelor dansatoare. Și cum este greu de găsit un trup cu forme perfecte, animat totodată de mișcări pline de grație,—te mulțumești cu arcul unui umăr, cu leănarea unei mîni!

La balet personagiile sînt aproape în permanentă mișcare. O diformitate se poate ascunde în jocul încilcit al liniilor corecte. La teatru însă acțrițele stau pe loc și,—cum în deobște elementul feminin este cu zgîrcenie reprezentat la rampă,—imperfecțiunile fizice, pose în evidență de decolteuri generoase, te supără pînă la tortură și ofensă. De ce cutare acțriță și-a scos din bluză doi umeri ascuțiți ca două cosoare agresive? De ce o alta și-a desgolit pînă peste genunchi picioarele în formă de colonadă masivă de templu atenian? De ce o a treia și-a expus, ca un negustor care desfășoară un sul de stofă—o piele de culoarea verde-galbenă a pergamentului. În distribuirea rolurilor, cași în alegerea și execuția toaletelor, n'ar trebui să se treacă cu vederea peste lipsurile și diformitățile trupului feminin. Uriclunea-i dela Dumnezeu, cași talentul. De-aci însă nu rezultă că trebuie să-ți proclamai nuditatea monstruoasă. Dacă-i vorba pe exhibiție,—cel puțin să fie pentru ce...

Dar să ne întoarcem dela acest subiect de anatomie la poezia pură, pe care Teatrul Național o întinde ca o doctorie sentimentală spectatorului din București. Acest spectator însă își întoarce capul într'o parte.

Teatrul Național a reprezentat piesa „Esopé” de Th. de Banville. Nu știm de ce-a fost ales tocmai poetul prin excelență al formei grațioase, poetul rimei zvelte și îndrăznețe care leagă

ca o panglică de matasă vers de vers sau tae rîndul cu o lamă lucie de spadă. Adică a fost ales *tocmai* poetul care nu putea fi tradus, nici de-un talent egal.

Ascultînd gospodăreasca traducere a piesei „Esope“, ne-am gîndit la ușurătatea, cu care trec poeții noștri asupra formei. Pentru muzică, viitorul compozitor are nevoie să învețe mai în-tălu notele și meșteșugul înlănțuirii și suprapunerii lor. Pictorul și sculptorul, înainte de-a lua în mîină penelul sau dalta, trebuie să învețe tehnica artei plastice. Aquafortistul este în prealabil un chimist și un fizician: atelierul lui are mai degrabă aspectul unui laborator.—Numai poetul român își inchipue că-l destul să știe a ținea condeiul în mîină ...pentruca să scrie versuri sub dictetul divinității. Poetul național uită că Ghoete și-a scris „Iphigenie auf Tauris“ mai în-tălu în proză și n'a cutezat s'o pună în versuri decît dupăce un meșteșugar al versului nu l-a înțiat în tehnica poeziei.

Tratatele de versificație nu-l *fac* bine-înțeles pe poet,—ele însă îl stilizează. Dar, ni se va spune, că tocmai în anarhia formei constă adevărata poezie !...

Mai bine inspirată a fost Direcția Teatrului Național reprezentînd „Visul unui amurg de iubire“, un încintător act de Battaille, a cărei poezie nu exală din formă—ci din tristețea adîncă a fondului: prezența primei iubiri, învăluită în neguri, de-alung vieții—amestecîndu-se în toate iubirile următoare.

Publicul însă n'a gustat nici această piesă. Pesemne versurile trebuiesc cetite numai acasă, în liniștea nopții,—și singuri... Cetitorul și poetul pot uneori să vibreze în același tempo sufletesc. Ce-i de făcut însă cu doamna din lojă care, în timpul jocului, face planuri de întîlniri sau cu domnul posomorît de color, căruia desigur nu-i esă un calcul contabilcesc !

De altfel ne mirăm că „Visul unui amurg de iubire“ n'a putut captiva publicul refractor poeziei—de oarece actorii și-au dat toată osteneala să rostească versurile ca proza. De-abia la mijlocul actului ne-am dat samă că avem de-aface cu o lucrare în versuri.

Pe lingă traduceri, Teatrul Național a reprezentat și piese originale: „Frămîntări“ și „Coșofana“. Cum amîndouă aceste piese au căzut lamentabil, Direcția Teatrului a recurs la opera d-lui M. Sorbul: „Patima Roșie“, care a pasionat publicul ca o lucrare proaspătă. Această piesă a dat prilej spectatorilor să admire talentul d-lui I. Brezeanu și al d-nei Mărioara Zîmnicănu, interpreții principali.

Mai norocos decît Teatrul Național,—dacă-i vorba de noroc,—a fost Teatrul Regina Maria, care și-a alcătuit mai bine repertoriul, a dat spectacole mai îngrijite din punctul de vedere al interpretării și care, chiar cînd a înregistrat o cădere, pe afiș a avut numele lui Cehov.

Acest scriitor a redat starea de spirit a Rusiei din anii

1880—1890, cînd sufletul răsesc era parcă în descompunere. Nici un ideal, nici un avînt. O descurajare înfinită.

Cehov, lipsit de teorii și de programe, a făcut—cu un spirit perfect liber—tabloul sumbru al acestei vieți inutile. „Trebuie să trăiești”—iată în definitiv lozinca eroilor lui Cehov, care văd un ideal fumurlu, ca un peisagiu de natură, peste vre-o... 200-300 de ani!

Prin opera lui Cehov circulă un zîmbet amar, o poezie discretă a naturii, o tristeță a lucrurilor îrosite și care, poate, ar fi meritat o altă orînduire.

Această atmosferă plutește și asupra „Livezii cu vișini”, în preajma căreia se descompune clasa boerească, cu lacheii ei devotați cu tot, înlocuită de oameni aspri, ridicați dintre țărani cu stare.

„Livada cu vișini” nu-i o piesă de acțiune, nici de caracter—ci de atmosferă. N'are dialoguri. Parcă flecare personagiu monologhează.

Totuși, după reprezentarea acestei piese—care n'a fost pe placul publicului nostru—ne-am simțit sufletul doborît și nu ne-am recăpătat buna dispoziție decît la reprezentarea „Negustorilor de glorie”, o admirabilă satiră împotriva profitorilor pe urma eroismului național.

Atît „Livada cu vișini” cît și „Negustorii de glorie” au fost jucate admirabil de trupa Teatrului Regina Maria, în frunte cu d-na Lucia Sturza-Bulandra și cu d-nii I. Manolescu, Maximilian, Storin și Tony Bulandra.

M. Sevastos

Miscellanea

Iarăși democrația

Scritorul antidemocrat, de care vorbeam data trecută, mai aducea în contra parlamentarismului și un alt argument decît constatarea că „în Occident lumea a devenit antiparlamentaristă” (argument pe care l-am discutat în numărul trecut). Scritorul nostru aducea și un argument de ordin național: parodia noastră parlamentară, numirea deputaților de guvern și apoi „alegerea” lor de către administrație.

Foarte curios argument! Fiindcă cineva nu te lasă să faci un lucru, urmează oare că acel lucru e rău? Sau, fiindcă cineva falsifică un lucru, înseamnă că acel lucru e rău și cînd e autentic? Un lucru nu poate fi definit prin celace devine el cînd e falsificat, adică tocmai prin *contrarul* lui.

— Dar și democrația adevărată cu parlamentarismul adevărat, are relele ei.

Firește. Nimic nu e perfect pe lume. Mai mult, toate lucrurile din lume sînt foarte imperfecte.

Dată fiind această mizerie a existenței, și dată fiind și natura unor oameni de a fi mereu nemulțumiți de orice și a visa la celace nu este, ca la ceva mai bun, nemulțumirea unora față de regimul democratic se explică.

Acestora însă le atragem atenția că „Toată Lumea are mai mult spirit decît d. de Voltaire”, și că tot mai mult bine o să rezulte pentru lucrul public din frămîntarea tuturor minților decît numai din geniul unui dictator sau al unei oligarhii. Și le mai atragem atenția că numai într'o tiranie e cu putință un Rasputin și rasputinismul, —celace se probează prin metoda logică a variațiilor

concomitante, căci cu cît o țară e mai puțin democrată, cu atîta, și anume cu exact atîta, își are Rasputinii și rasputinismul ei. În demi-democrație, se ivesc și înfloresc demi-Rasputini și demirasputinism, etc.

Dictatura consimțită este din partea unui popor un brevet de incapacitate morală și intelectuală, pe care și-l dă singur. Este din partea lui, declarația umilă și cinică în același timp, că e o turmă necuvîntătoare, care are nevoie de stăpîn și de biciu.

Popoarele superioare nu recurg la dictatură. Germania, țara cea mai zdrobită în războiu (sărăcită, îndatorată, ciopîrțită, umilită, dezarmată), aceia unde era mai firesc de cît în orice țară să apară dictatura (căci mediul favorabil dictaturii sînt țările înnebunite de mizerii mari) n'a căzut sub dictatură, pentru că este o țară muncitoare, cultă și civilizată.

Dar se va zice că noi sîntem o țară inapoiată, și deci nu putem să ne punem în rînd cu Franța, Anglia, Germania, etc.. Că din argumentarea noastră rezultă că dictatura—criză a popoarelor inferioare—ni se potrivește. Că dictatura de fapt dela noi este tocmai o dovadă că sîntem un popor bun pentru dictatură și că în loc de dictatura deghizată, să introducem mai bine dictatura pe față—cu avantajele tuturor lucrurilor sincere.

Fie, s'o introducem. (Poate se va și introduce). Dar așa numitul „avantaj al lucrurilor sincere” nu-l primim. Există ipocrizii care sînt, în adevăr, omagii aduse virtuții. *Pseudo*-democrația noastră, sau *pseudo*-dictatura noastră este, prin acel *pseudo*, un omagiu adus democrației. Și apoi *pseudo*-democrația noastră este un teren de dezvoltare *normală* a democrației. Dictatura pură însă, nu mai poate deveni democrație în chip normal, fără zguduiri teribile.

Dar un lucru. O fi țara noastră destul de inferioară spre a fi gata pentru dictatură, dar recunoașteți cel puțin că dictatura e ceva fatal, dar nu un *ideal*.

Nu transformați un fapt într'un *ideal*. Cînd, din cauza războiului, mîncam pîne neagră, acesta era un fapt fatal, era o adaptare la realitățile de atunci, dar nu era un *ideal*, pe care să-l dorești, să-l cauți—și să insulti pe cei care spun că pînea albă e mai bună.

Noi sîntem democrați și vom apăra democrația. Nici nu ne-ar șede bine altfel: noi sîntem oameni din popor. Pe noi Revoluția Franceză, cu „drepturile omului”, ne-a scos din birlog. Noi nu sîntem conți, marchizi și baroni deposedați de titluri și avere, ca să insultăm democrația. Fără Revoluția Franceză, am fi bătuți încă la scară de boeri, și boerii umiliți de Turci și de Ruși.

Și încă ceva: dacă am fi în contra democrației și a Revoluției Franceze, ne-ar veni greu să insultăm democrația, adică să ne folosim copios de libertatea cuvîntului cîștigată cu cel mai generos sînge al acestei democrații. Orgoliul ne-ar împiedeca să

beneficiem de achizițiile ei, să întrebuițăm în contra ei arma, pe care cu generozitate ne-a pus-o ea în mână.

...Dar trebuie să fie cineva orb și surd—și lipsit chiar și de cea mai obscură sensibilitate—ca să nu simtă cum se apropie valul voinței celor mulți, care muncesc cu brațele și cu capul și vreau să trăiască ca oameni liberi.

Căci marele, supremul bun este libertatea. În afară de moarte, omenirea n'a găsit altceva mai rău ca pedeapsă pentru cei vinovați decît răpirea libertății. Și unii pretind că privarea de libertate este o pedeapsă mai grea chiar decît moartea.

Libertatea este supremul bine pentru orice viețuitoare. O pasăre eliberată din colivie are un țipet unic, imnul ei pentru libertatea recîștigată.

Iar libertatea cea mai scumpă este acela a conștiinței, a gândirii, și este suprema nobleță a omului, care e *om*.

Puteți îngrămădi munți de mîncare și mări de băutură,—fără libertatea de gîndire, omenirea nu va fi decît o turmă ghiftuită, foarte puțin interesantă.

Putea să ridice d. Mussolini lira italiană nu cu cîteva centime, ci la valoarea aurului, și chiar a diamantului, nimic nu compensa nici pe departe ofensa *intelectuală* a Italiei, unde s'a zămislit cîndva Renașterea.

Dictatura este starea normală în războiu, cînd *civilizația încetează* și-l la locul *barbaria primitivă*. Fiind regimul *firesc* al timpului cînd civilizația a încetat, dictatura prin chiar aceasta e condamnată fără apel ca regim pentru timpul de pace, cînd civilizația s'a reintors printre oameni.

Franța republicană!

Așa-i că Franța republicană a început să devină iar decadentă și anarhică, în conștiința „tradiționaliștilor” noștri?—A fost *ertată* numai cîtă vreme a dus greul războiului și încă puțin după aceea, cîtă vreme, în adaptarea spre normal, părea că a abdicat dela idealismul ei liberal și democratic.

Era admirabilă pentru reacționari această Republică cîtă vreme ea își vărsa singele generos, și atît de mult singe!, pentru rezultatul final, din care nu ea avea să tragă cele mai mari foloase.

Acum însă, *cași înainte de războiu*, Republica Franceză este din nou țara rușinii și a scandalului.

Fără această odioasă „Republică”, care a dus tot greul luptei, dînd dovadă de *toate* calitățile necesare în marea concurență dintre popoare, nu s'ar fi îndeplinit nimic din idealurile atîtor popoare europene. Și totuși, acum, același „Republică” este obiectul de desgust al tradiționaliștilor dela noi și de alurea.

Libertatea, „drepturile omului”—căci aceasta e mai înainte

de toate Franța!—adică celace diferențiază radical pe omul om de omul animal—*aceasta* este pata cea mare a Franței.

„Democrațiile occidentale“, cum se zicea admirativ și diti-rambic pe aturci—și în special democrația franceză—atît de cîntate la noi acum zece ani în momente grele, astăzi sînt hulite și insultate de tradiționaliști. Și doar aceste democrații nu și-au călcat cuvîntul nici într'o privință. Au învins și au realizat tot ce au făgăduit și, încă odată, greul l-a dus Franța.

Și este elegant oare să insultîi, cînd nu mai ai nevoie de el, pe acela la care te ții ca la Dumnezeu în momentele grele, și care te-a ajutat?

Franța Revoluției celei Mari este țara tuturor oamenilor care se uită în sus și departe. Franța Marii Revoluții a dus în toată lumea libertatea și lumina. Ea a dat tuturor oamenilor pînă și expresia năzuinții la libertate. Cîntul de desrobire în toată omenirea e Marseillaise ei. Și ce om cu suflet mai înalt n'a tresărit la accentele marelui cîntec al libertății? La *Boje țaria hrani* omul pleacă fruntea în jos, de roble sau de pietate pentru idol. La Marseillaise, omul înalță capul în sus și-l scintee ochii.

Școala

Problema învățămîntului nostru se pune mai cu putere toamna, cînd se deschid școlile.

Că nu se mai învață aproape nimic, e un adevăr de care nu se mai îndoește nimene și pe care nu-l mai neagă nimene.

Cauzele sînt multe și profunde. Le-am discutat altădată, și nu sînt un secret pentru nimene.

Dintre problemele ce se discută mereu, voim să atingem acum numai două, cele care sînt mai la ordinea zilei, din cauza sezonului în care ne aflăm.

Bacalaureatul. „Ce sînt vinovații elevii, dacă nu învață nimic în liceu, dacă sînt lăsați să treacă din clasă în clasă fără să știe nimic? Nu trebuie bacalaureat, ci atenție la promovarea elevilor din clasă în clasă“. Așa este, dar pînă ce nu se reformează liceul, există un alt mijloc de a apăra universitatea de năvala celor nepregătiți pentru universitate?

Crud sau ne-crud, bacalaureatul este singurul mijloc de a feri universitatea de totala înjosire, care echivalează cu *desființarea* ei. Și ori cît „ar trîni“ comisiile de bacalaureat, *știm* sigur că ele sînt încă prea, prea indulgente.

Cruzimea cît mai excesivă a comisiilor de bacalaureat ar deschide ochii părinților, adică a cetățenilor,—și aceștia poate ar deschide ochii guvernelor.

Și, cu aceasta, se pune imediat problema învățămîntului în liceu.

Liceele fictive. (Ori parodile desgustătoare de liceu). Nu

este o invenție glumeată existența unor școli secundare, unde predau ceferiști, notari și moașe. Nu desprețuim aceste categorii de oameni. Dar oamenii aceștia nu pot fi profesori de liceu, cum n'ar putea fi nici profesorii de liceu moașe și amployați de mișcare.

Aceste „licee“ trebuesc stîrpite. Produsele lor sînt o drojdie ridicolă și primejdioasă. Bănuim că oficialitatea noastră nu-și imaginează cu exactitate unde putem ajunge cu ațiștia „intelectuali“ agramați, care-și inchipuesc sincer că știu carte.

Iluzia științei-amuzament. Subt pretext de „pedagogie“, subt pretext că liceul nu trebuie să învețe carte pe elevi, ci numai să-l deprindă „să cugete“, și subt alte pretexte moderne, nu se mai învață aproape nimic în liceu. Profesorul, care învață pe elevi serios, trece drept pedant, prost, înapoiat, rămas în urmă cu „pedagogia“.

Dar cartea nu este amuzament. E lucru greu. E lucru nefiresc pentru mintea omenească, aplecată la asociații libere de idei, la imaginație, la haos și la lene. Elevul trebuie deprins în liceu (căci unde aiurea?) cu ideea că știința nu e amuzament, ci lucru serios și deci greu.

„Deprinderea de a gîndi“ se face învățînd carte din greu. „Ideile generale“ se obțin și se pricep din învățătura de carte serioasă. „Deprindere de a gîndi“ și „idei generale“ fără știință de carte serioasă, e „gîndire“ și „idei generale“ de cafea și de *five o'clock tea*.

Este drept că și atmosfera publică contribuie la această concepție școlară. Mysticism, intuitionism, symbolism, tradiționalism, instinctivism, practicism, pragmatism, falimentul științei, falimentul raționalismului ș. a. m. d. Foarte bine! Dar ce facem cu gramatica, cu ortografia și cu punctuația—acești copii oribili ai raționalismului?

La ceiace se cheamă în liceu „limba romînă“, se „învață“ mai mult (și nu din vina profesorilor atîta, cît a programelor) se învață vorbă lungă „pe marginea“ poeziilor cu sentimente bine intenționate. De acela probabil avem astăzi atît de mulți intuitioniști, tradiționaliști, și „pragmatiști“.

Genul poetic, (considerații la începutul anului literar).

Numai cine cunoaște toate publicațiile romînești și mai face parte și dintr'o redacție, unde vin zilnic plicuri pline de poezii, își poate da samă cît se versifică în țara aceasta. Și cel puțin înainte vreme, aceste poezii aveau ca subiect „Iubita“, „Luna“, „Pîrăul“, „Mihai Viteazul“, însfirșit sentimente probabile. Sinceritatea morală, dacă nu și cea artistică, nu putea fi pusă la îndoială, căci cui nu-i plac fetele, luna, izvorul, și cine nu-i patriot?

Dar astăzi poeții atacă, cu toții, problema universului, sau cel puțin problemele afluențe la această îngrozitoare problemă.

Aceste poezii sînt culese cu migăleală, literă cu literă, de lucrătorii tipografici, oameni serioși, necăjiți și gravi. Cerem cetitorului un moment de gîndire imaginativă asupra comicalului subtil al acestei situații.

Dar comicul îl simte și zețarul. (Printre zețari sînt oameni foarte inteligenți). El știe, cași oricare dintre noi, că o poezie nu are un scop utilitar ca un articol, că o poezie este o activitate de lux, că nimene nu-l obligat să scrie poezii, dacă nu are talent, și că o poezie fără talent e un lucru comic.

Dacă ne gîndim bine, îți trebuie mai mult optimism, ori curaj, ori inconștiență, ori toate la un loc, ca să dai cu inima ușoară o poezie în mina unui zețar, decît în mina lui Maloescu.

Dar este drept că acești poeți nu au nici o vină. Ei sînt sinceri convingși că sînt poeți adevărați. Cel puțin cît credea și Eminescu despre sine. Ba nu, probabil că Eminescu avea mai multe îndoești despre el. Chestie de temperament. Nu glumim deloc. Afară de farsori, orice versificator vede în poezia lui ceiace a simțit cînd a scris-o. El nu știe, n'are de unde ști că nu a reușit să pună în poezia lui ceiace e necesar pentruca și alții să vadă în ea ce avea el în suflet, cînd a scris-o.

Un cuvînt pentru cei care ne trimet poezii: Nu toate poeziile, pe care le respingem, sînt lipsite de orice merit. Unele sînt aproape publicabile. Dacă nu intrăm în corespondență cu autorii acestor poezii, cauza este că nu avem timp.

Filozofia modei

Un articol dintr'un număr trecut al „V. R.”, unde era vorba în treacăt despre îmbrăcămintea femeilor de azi, a provocat o afluență de scrisori din partea mai multor cetitoare și cetitori ai revistei. Faptul este obișnuit. Cetitorii ne scriu adesea, aprobîndu-ne ori dezaprobindu-ne, sau cerîndu-ne lămuriri. Unele din aceste scrisori sînt foarte interesante. Mai interesante decît multe din comentariile ce binevoesc a ne administra confracții noștri, căci publicul cetitor e, în genere, mult mai literat, mai inteligent și mai cult decît majoritatea celor consacrați, Dumnezeu știe pentruce, „literelor”.

Ne-am gîndit să răspundem aici la unele din scrisorile primite la redacție.

Așa dar, mai mulți cetitori și mai ales cetitoare ne atrag atenția că facem exces de morală și de puritanism, cînd arătăm aversiunea noastră pentru rochia minimă sau acel minimum de rochie, care e moda contemporanelor noastre.

Mărturisim că intenția noastră nu a fost să atacăm moda actuală. Am adus vorba despre ea în treacăt, cu ocazia unui șir

de argumente care aveau de obiect o cu totul altă problemă. Și dacă în scrisul nostru am pus un ton mai puțin dogmatic, e o simplă chestie de stil.

Declarăm aici solemn că n'am atacat morala actuală cu ocazia filozofiei noastre asupra model și că nici n'o puteam face, de oarece convingerea noastră este că moda actuală e și morală și moralizătoare.

Cum să începem argumentarea ?

Să procedăm inductiv.

Și fiindcă „literatura este expresia și oglinda societății“, să cerem ajutor literaturii.

Într'un roman al lui Maupassant, un tânăr face curte unei văduve, cu intenții matrimoniale (Văduva e dintre cele cu gropițe în obraz, etc.). Dar tânărul e cam șovăelnic, din timiditate, din frigiditate și puțin și din prostie. Odată însă, într'o excursie „prin văi și lunci“, văduva e silită să sară un pira și cu ocazia aceasta, ridicându-i-se puțin rochia, tânărul îl vede o clipă gleznele. Și fiindcă-i vede acest nimica toată, se hotărăște însfârșit să-i ceară mina. Sintem convinși că generația actuală de ambele sexe nu va înțelege nimic din toată afacerea asta.

Așa dar, fără a mai construi polysilogismul, putem enunța concluzia că pe vremea acela gleznele erau *imorale* (și te puteai mărita cu ajutorul lor), *fiindcă erau ascunse*. Cetitorul inteligent a simțit concluzia finală, ca în romanele fără compoziție și reată.

Alt exemplu.

Într'un foarte cunoscut roman al lui Anatole France, după ce eroul dovedește eroinei că o iubește cum trebuie, ea (femea foarte sceptică) mai vrea încă un supliment de dovadă pentru ce face i se dovedise destul de bine, și ca să-l aducă pe erou mai sigur la idela care-i place, își aranjează jartiera. Căci dacă (pe vremea acela, bineînțeles) ceiace arătase involuntar eroina lui Maupassant era imoral, (în termenii grosieri s'ar zice: prețios) cu atât mai imoral era ceiace voluntar arătase eroina lui Anatole France.

Celace impresiona atât de tare pe eroii mai sus analizați, astăzi este, ca să zicem așa, de domeniu public, și nu mai impresionează pe nimene. Cetitorul inteligent simte din nou, și încă și mai bine, concluzia la care tindem. Și aici se pune parantetic o mică problemă: Ce-ar imagina astăzi Anatole France pentru eroina lui? Cum ar pune-o el astăzi să-și agrementeze dorința de o ultimă dovadă din partea eroului?

Trecând dela topografia sudică la cea nordică a eroinelor, constatăm și aici o întinsă moralizare, căci și aici puțin numai a mai rămas încă acoperit.

Așa dar, moralizarea se face progresiv spre ecuator și în dublă direcție. De unde urmează că numai foarte puțin din topografia feminină a mai rămas încă imoral.

Același Anatole France a arătat că Pinguina Orberose—nu merita acest epitet geometric, înainte de a o fi ascuns călugărul diavol în veșminte, și că imediat după aceia Pinguinii au început să innebunească după ea.

Și atunci se poate zice aforistic că moda actuală este reacțiunea salutară a moralei civilizate împotriva imoralității timpurilor primitive. Și numai moda de azi se va desăvârși, (tendința spre desăvârșire se observă în fiecare zi), se va putea zice că timpurile barbare vor fi dispărut definitiv.

Așa dar, cu fiecare centimetru al decolteului de jos în sus și de sus în jos, morala câștigă și ea teren tot cu atîția centimetri (introducerea sistemului metric în morală înșamnă,—facem aluzie la o idee scumpă lui Kant,—ridicarea eticei la rangul de știință adevărată).

Dar nu e numai atîta.

Dacă moda actuală scoate zi cu zi din domeniul imoralului regiuni tot mai întinse din geografia feminină, ea are și un alt avantaj, poate încă și mai mare.

În articolul din „V. R.“, care a prilejit scrisorile corespondenților noștri, se spunea că moda barbară și imorală, păstrînd misterul plasticei feminine, ajută și exasperează amorul.

Dar cine nu știe din experiență ori măcar din observație că amorul este o nebunie pură, și poate cea mai mare?

Unii învățați considerîndu-l ca o maladie infecțioasă, i-au căutat microbul—ca să facă culturi și să-i găsească serul curativ. În orice caz, omul înamorat este un maniac primejdios. Nu mîncă, nu doarme, umblă în puterea nopții pe uliți, vorbește singur, sărută scrisori și basmale, discută cu luna, gesticulează pe stradă, pîndește ca un țîlhar pe sub garduri și pe sub geamuri, își sperie rudele, e dat afară din slujbă, face poezii, își asasinează „iubită” și pe rival, se spînzură de copacii dela Copou etc. etc. etc.

Și dacă moda actuală are efecte terapeutice asupra acestei maladii primejdioase, ea este cea mai mare binefacere dela descoperirea vaccinului turbei și până azi.

Așa dar, sintetizînd,—și în rezumat,—dacă moda actuală reduce regiunea imorală dela un metru șalzeaci la șalzeaci de centimetri—cu tendință la reducerea totală—reducînd astfel în proporție obiectul „instinctului atît de van” (Vezi Eminescu, Scrisoarea IV) și dacă pe de altă parte desființează „mizerabilul amor”, cum îl zicea Jules Lemaitre,—atunci ea este faptul cel mai moral din vremurile noastre și poate remediu principal al crizei care bîntue societatea actuală.

Și cum ni se afirmă că la noi moda aceasta salutară e mai radicală decît în Occident (cași literatura cu rochie scurtă), e cazul să constatăm cu bucurie și cu mîndrie: că înșfirșit ne-am învrednicit și noi să aducem o contribuție mai apreciabilă la civilizația omenirii.

Încă odată, „filozofia” modei din articolul nostru incriminat

nu conținea nici o cruciadă în contra modei. Conținea, din contra, în germene, un imn restului de rochie, ale cărei dimensiuni abia întrec pe ale acelei eșarfe care încunjură nudurile sfinților martiri (încă un argument pentru moralitatea, și s'ar putea zice fără exagerare, pentru sanctitatea modei de azi).

Știm bine că astăzi domină la noi snobismul imoralismului, și că interesul nostru pentru morală tradează o învechită concepție poporanistă. Dar n'o să ne ascundem noi ideile de frica spiritelor „emancipate“.

Mișcarea literară

Sîntem și o revistă literară. Nu e o simplă pretenție. E un fapt. Și așa dar, pe lângă rochii, dictatură și liceul dela Poceaca, ne simțim datorii să stăm de vorbă cu cetitorii noștri și despre mișcarea literară.

Dar n'o prea vedem.

Știm că există o puternică activitate estetică prin diferite cercări literare din București, dar neavînd reporterii de nici un fel, nu putem spune nimic despre această activitate.

Revistele încă nu s'au trezit toate din hibernarea lor estivală. Le așteptăm să-și continue, cu forțe refăcute, și spre binele literaturii romîne, munca lor întreruptă în preajma verii.

Cele cîteva care au reapărut își lichidează problemele atacate încă din primăvară — și nu prezintă nimic nou, care să poată forma obiectul titlului notiței noastre de față.

De altfel, incompetența noastră în Frumos, Estetică și Artă este de notorietate publică. Incompetență cu atît mai jenantă pentru noi, cu cît trăim în țara cea mai iubitoare de Estetică din lume. Cetitorul mai familiarizat cu publicistica străină, a băgat de samă, credem, că în toate revistele occidentale la un loc nu se face atîta Estetică într'un an întreg, cîtă se face la noi într'o singură lună, și adesea numai într'o singură revistă. *Conferența* aceasta, care precede producția însăși, ca un prolog o piesă de teatru, poate părea unor impacienți cam prea lungă. Dar aceasta e o altă chestie. (Prin „producția însăși“, am înțeles *critica* estetică, —pentru că una e suspinul după Estetică și alta e aplicarea acelei Estetici la cercetarea operei, căci opiniile și decretetele „estetice“ nu sînt critică estetică.—Noi nu cunoaștem în România altă critică estetică decît aceea a d-lui Zarifopol. Dar *analiza* sa estetică—culminantă în studiul despre Proust—nu are ca obiect literatura romînă).

Cînd va începe campania literară, sîntem siguri de reluarea ofensivei Estetice. Și cum campionii Esteticii se întorc odihniți și mult mai estetici în urma contemplării Frumosului din natură și din muzeele, pe care le-au cercetat în lunga lor vacanță; și cum noi, lipsiți de vacanță, ne-am istovit și slabele

noastre forțe, ba am continuat să ne bălăcim în „poporanism“, pe cînd dumnealor se estetizau prin străinătăți,—judecați cît s'a agravat, prin comparație, cunoscuta noastră incompetență în Estetică.

Dar însfîrșit, campania Estetică încă n'a început, și nu avem ce înregistra.

Ar mai fi subiect de „mișcare literară“ fenomenul Estetic Mihail Dragomirescu. Dar d-sa a fugit cu frumoasa-i Estetică la Paris—și abia mai tirziu vor ajunge și la noi ecourile aventurii d-sale, pe care le vom înregistra la locul lor, în rubrica „Mișcarea intelectuală în străinătate“.

Așa dar, să ne scuzeze cetitorii dacă deocamdată nu le putem spune nimic despre „mișcarea literară“.

Greșeli de tipar

Rugăm pe colaboratorii noștri interni și externi să-și redacteze manuscritele cît mai caligrafic, pentru că altfel serviciul de corectură nu poate garanta exactitatea textului.

În numărul trecut, de pildă, grație tuturor „factorilor“ implicați dela manuscris, până la tragerea colii, s'au strecurat o sumă de greșeli supărătoare, mai ales în Ionici și în Cronica literară. Și mai ales timpul, numărul și persoana verbelor au avut de suferit. În Ionici s'a stricat tot înțelesul în două locuri.

Noi vom lua măsuri interne. Colaboratorii să-și scrie articolele mai citeț. .

P. Nicanor & Co.

Recenzii

M. Sadoveanu, Țara de dincolo de negură, Povestiri de viață, „Carlea Românească”.

Țara de dincolo de negură e una din cărțile cele mai plăcute ale d-lui Sadoveanu. Dacă mi s'ar cere să aleg cinci volume din cele peste patruzeci ale d-sale, negreșit că *Țara de dincolo de negură* ar face parte din ele. „Carlea aceasta, îmi spunea dăunăzi un prieten, e dintre acele pe care le ții pe lângă tine, le citești cu delicioși complicate, le închizi un moment ca să-ți imaginezi mai bine ce-ai celti, a-primzi țigara când simți că vine un pasagiu și mai încântător,—nu ca să-l saluți cu focuri de artilerie, ci pentrucă omul e nesățios și vrea ferici-ctiri complete”.

În acest volum d. Sadoveanu a pus tot ce-ace are mai bun în bagajul său de fapte: natură, oameni ai naturii și trecut. Și loată perfecția artel sale, ajunsă la maturitate.

Oameni ai naturii,—nu sint numai pușcașii și pescarii, ci toate personagille sale, în ipostasul lor de vânători, fie ei recrutați chiar și dintre intelectuali. Și tot așa „trecut”, nu sint numai oamenii vechi, evocați în citeva bucăți, și nu numai oamenii primitivi de sub munte și din bălțile Dunării, ci toți vânătorii săi, mai întâiu prin patriarhalismul indeletnicirii lor; și, în al doilea rind, prin ce-ace e ancestral în instinctul care-i duce prin munți și văi, și prin bălțile misterioase. Și însfirșit „trecut”—evocă chiar și felul relațiilor dintre vânători, cu camaraderia lor simplă, cu poveștile și „minciunile” vânătoresci, în adunările lor prin case mobilate ca pe vremea Dacilor,—cu „cuconu' Nicu”, cu pădurarii eșiji de prin tainițele codrilor—și cu acea egalitate între „cuconu' Nicu” și pădurar, datorită meșteșugului vânătoresc, care, suprimând erarhia socială, înloarce pe om la natură și la primitivitate.

Domeniul favorit al d-lui Sadoveanu e trecutul. Chiar și din prezent, d-sa preferă trecutul, ce-ace poartă semnele și caracterele trecutului. În alți termeni, d. Sadoveanu este un epic prin excelență, ce-ace se vede și în „compoz ția” sa, căci d-sa pune acțiunea foarte rar la timpul prezent. D. Sadoveanu cultivă mai mult povestirea decât dramatizarea. (La aceasta contribue și lirismul său).

Dar trecutul este atât de mult muza d-lui Sadoveanu, încît d-sa nu se mulțumește cu impresia normală de trecut a vînătoriei și a împrejurărilor ei. Trecînd peste raportarea faptelor vînătorești actuale, d. Sadoveanu imaginează vremuri imemorabile și misterioase. În „Vînători de lupi în veacuri vechi“, d. Sadoveanu are vizlunea unor vînători preistorici dintr'o rasă emigrată din Nord pe malurile Siretului. În „Vînt dinspre Căliman“, d. Sadoveanu își satisface nostalgia trecutului, punînd în scenă pe un țăran care spune că a văzut zimbrî pe sălbaticul Căliman (Imaginaște? Autosuggestie? Minciună pură? Imprecizlunea aceasta e un merit al bucății). Iar acest vînător fantastă, povestînd despre gazda lui de pe Căliman, un aborigen romanizat în a doua generație, evocă și un altfel de trecut impresionant. Cu imprecizlunea, de care vorbeam mai sus, și fără să-și la nici o răspundere, d. Sadoveanu a putut să învie din morți oameni și ființi stîNSE de mult—să-și dea și să dea florul trecutului formidabil, adus, halucinant, în prezent. Iar acest fior al trecutului este, el însuși, numai un aspect al altui sentiment, al sentimentului dominant din opera sa, al sentimentului de mister. Cele mai frumoase descripții de natură—nu descripții: cuvîntul descripție e sărac pentru poezia d-lui Sadoveanu—cele mai frumoase evocări de natură ale sale sînt misterioase.

Sentimentul acesta al misterului existenței îl face pe d. Sadoveanu un atât de pasionat peregrin prin bălțile Dunării și ale cîmpiei. Viața imensă și tainică din bălți, unde asizi parcă la originea vieții, și viața tot atât de imensă și de necunoscută a miradelor de păsări migrătoare, care acopăr primăvara cerul întregului emisfer de nord în drumul lor spre mările singuratice, această viață pe lîngă care cea cunoscută nu este nimic, este evocată de d. Sadoveanu cu un sentiment adînc și înfiorat.

Și în bucățile acestui volum,—cași în toată opera sa, d. Sadoveanu a evocat aceiași viață a noastră, viață care nu se schimbă, ori se schimbă mai puțin, viața oamenilor legați de pămînt și de obiceiuri, și înfrățiți între ei prin pămînt și prin obiceiuri. Și ne-a evocat mai ales natura noastră, căci peisajul d-lui Sadoveanu este național. Și toată natura noastră, cîmpia, muntele, riul, baia; țarna și vara; zîua și noaptea. E un cîntec dela început și până la sfîrșit, un cîntec cînd triumfal, cînd melancolic. Am însemnat pe marginea cărții unele pasagi, cu gîndul să le transcriu pentru ceilalți. Dar, la sfîrșit, făcînd calculul, am văzut că ar trebui să transcriu o bună parte din text—și doar însemnasem cu zgîrcenle.

D. Sadoveanu este un pictor și un poet al naturii. Și în același timp amîndouă. Dar celace e mai impresionant,—dacă se poate face disociația—e poetul.

D. Sadoveanu ne dă imagini picturale de natură, dar mai cu samă își exprimă sensibilitatea, senzațiile ce le dă natura. Și cu aceasta, ne trezește, ne lămură, ne exprimă la maximum și sensibilitatea noastră în fața naturii.

Din acest punct de vedere, s'ar putea zice că e un psiholog, un „analist“ al senzațiilor noastre—spre uzul nostru. Un descoperitor, și pentru noi, al sensibilității noastre. Expresia sa strălucitoare ne dă mai ales senzația—și senzația chiar și atunci cînd imaginea e picturală.

Eminescu ne-a dat imaginea naturii; ne-a dat natura transfigurată „eminescian“; ne-a dat natura ca o expresie a sufletului său; ne-a dat, mai rar, efuziunea sentimentelor lui pentru natură.

Hogaș ne-a dat imaginea naturii și explozia sentimentelor pentru natură.

D. Sadoveanu ne-a dat și admirabile imagini de natură, și natură sadovenizată, dar, încăodată, ne-a dat mai ales senzațiile sale.

Celace e mai frumos în Hogaș face concurență picturii. Celace e mai frumos în d. Sadoveanu e mai intern decît să facă concurență numai picturii; e poezie pură.

Imaginea lui Hogaș e dubletul personal și fastuos al lumii din afară. Senzația d-lui Sadoveanu e contingența lumii externe cu lumea internă. E punctul, unde se întîlnesc și se contopesc cele două lumi. E o stare obiectivă și foarte subiectivă totodată—in comparație cu obiectivitatea imaginii și cu subiectivitatea sentimentului,—pe cît se pot aplica acești termeni absoluți la lucruri altele de relative.

În această particularitate ni se pare că stă originalitatea d-lui Sadoveanu ca poet al naturii—și lirismul său obiectiv, noțiunile contradictorii, dar pe care nu o poți ocoli, cînd vorbești de creația sa, noțiune pe care am ilustrat-o și altădată, cînd nu era vorba de natură, ci de viața în genere.

Această contingență, — în senzație, — a naturii și a sufletului este și cauza aceluia sentiment de comuniune cu natura din opera sa, care e calitatea cea mai eminentă a poeziei d-lui Sadoveanu.

Această sensibilitate este, în definitiv, starea psihologică cea mai vie, fiindcă e cea mai fizică. Ea participă încă cu mult din această „iritabilitate”, care este faptul primar în erarhia psihologică. Ea este antipodul cugetării reci reflexive. Este „viața” prin excelență. De la ea în sus, urmează tot mai multă abstractizare, sublimizare, complicare, ajustare utilitară — tot mai multă raționalizare — tot mai multă îmbătrînire a substanței psihice. Încă odată, senzația este „viață” prin excelență (Frica de moarte este frica de lipsa de senzații). De același senzația este atât de prețioasă în poezie (Poezia engleză își datorește superioritatea ei și acestui caracter). Poezia mare este, în primul rînd, ecoul unei sensibilități fragede într'un organism psihic superior: Sensibilitatea la act de univers, vibrînd; sentimentul și inteligența răspund, organizează.

Am impresia că pe omul acesta de complexiune atât de puternică, natura l-a făcut anume în proporții excepționale, ca să aibă în el un puternic și fin instrument de receptare, care să prindă cu delicatele lui antene sufluteșii tot ce cîntă în natură frumusețile creației.

Cum am mai spus și altădată: îmi permii să vorbesc despre Sadoveanu astfel, pentru că simt bine că nu e vorba de d. Sadoveanu cel de pe stradă, ci de altcineva. (Ca preotul în ipostasul de deținător al *darului*—deosebit de ființa comună care trăiește ca toți ceilalți oameni). Cred că același sentiment l-ași fi avut și față de Eminescu, dacă ași fi trăit pe vremea lui. Poezii au, în adevăr, un dar. Nu e nimic mistic în concepția mea. E simpla constatare că în ei, mai ales în ei, și mai ales în marii poeți romantici, ființe aproape anormale, omul de toate zilele e cu totul altul decît celălalt din ceasurile rare, dacă voii, — întrebunșind termenul foarte figurat! — din ceasurile cînd e „posedat”... Ceiace nu era, nu putea fi cazul lui Caragiale, care n'a fost poet în înțelesul acesta. Caragiale, la cafenea..., era un om extrem de inteligent, un observator de o luciditate crudă, un infailibil *metteur en scène* cînd trebuia, și avea elocuița, proprie cași imitativă, exactă, definitivă. De același nenea Iancu și I. L. Caragiale erau una și același ființă.

G. Ibrăileanu

* * *

Ladislav Reymont, *Les Paysans*, Payot.

„Țăranii” lui Reymont sînt mai mult decît un roman țărănesc. Sînt, cum arată și titlul, romanul țărănimii, imaginea ei întregă și epopea ei. Și nu numai a țărănimii poloneze, ci, până la un punct, a țărănimii orientale.

Moșteniri istorice asemănătoare, amestec de rase în bună parte aceleași ori înrudite, grad de cultură puțin deosebit, — sînt tot atîtea

cauze pentru care țăranii din Orient samănă între ei și formează o familie aparte, — omenirea primitivă, nediferențiată încă, — deosebită de țăranimea occidentală, care are, deja, caractere burgheze.

Țăranul oriental a fost pictat de literatura rusească, dar țăranul din această literatură este, pe de o parte, prea îndepărtat de al nostru, iar pe de altă parte prea idealizat, de obicei, de scriitori. Mai aproape de țăranul nostru, și mai ales de cel din Moldova, este țăranul ucrainian (dovadă Creangă față de Gogol din „Priveghitură din Ucraina”). Tot așa de apropiați de al nostru, sînt și țăranii lui Reymont.

În adevăr, cînd „Țăranii”, îți se pare că ești în salele noastre. Desigur, cu oarecare diferențe de latitudine fizică, socială și morală.

O deosebire frapantă, e importanța religiei sau mai degrabă a preotului în viața țăranimii poloneze, respectul pentru preot, trecerea pe care o are el, influența lui determinantă asupra vieții de sat, care nu se pot compara cu celele e la noi — dacă la noi se poate spune că e ceva. Cauza acestei deosebiri o fi poate și „moralismul” sufletului slav, dar cauza principală este desigur preotul *catolic*, celibatar, cultivat, și reprezentant al formidabilei forțe morale, care e biserica romană.

În această scurtă recenzie nu ne vom opri decît asupra unei singure probleme din cîte le pune acest roman, asupra modului în care autorul concepe pe țăran (pe țăranul oriental, a cărui una din variante e și țăranul român), mai ales că concepția lui Reymont ni se pare cea justă.

Prin viața sa grea — muncă istovitoare cu rezultat abia suficient pentru satisfacerea strictului necesar — și prin primitivitatea sa, țăranul, fără să fie o bestie cum îl definea Duiiliu Zamfirescu, este o ființă utilitaristă, în înțelesul pur material al acestui cuvînt. Această concepție despre țăran e la baza întregului roman, și — ca să dăm numai un singur exemplu — e ilustrată splendid prin chipul în care satul întreg judecă măritișul Jagusei, cea mai frumoasă fată din partea locului, cu un bătrîn de șaiszeci de ani, fruntașul cel mai bogat din sat: Nici un accent de indignare pentru jertfirea acestei admirabile tinereți, nici o aversiune pentru fată ori pentru bătrîn, ci numai invidia pentru norocul fetei. Este imposibil de ilustrat mai bine imperativul categoric al interesului material și supremația lui.

Dar acest materialism este rezultatul vieții grele, și această causalitate rezultă luminos din pictura complexă și obiectivă a vieții țăărănești.

Pe de altă parte Reymont știe să indice suprastructura morală a vieții țăărănești, alcătuită din morală, din estetica țăărănească, din tradiții, din prejudecăți, din sentimente naturale, care împerează materialismul și uneori îl înving. Iar rezultatul ultim e o complexitate, care ne dă fizionomia complexă a țăranului.

Acest fel de roman al țăranimii l-am preconizat noi în „V. R.” de douăzeci de ani încoace, — în contra aceloră, care au conceput pe țăran incomplet și fals, ca un animal feroce, mînat numai de instinctul brut al conservării; ori în contra aceloră, care l-au conceput, iarăși incomplet și fals, ca reprezentînd numai acea suprastructură morală, idealizată și ea, — adică țăranul tradițional, tradiționalist și idilic.

S'a spus de atîtea ori că viața țăărănească nu e proprie pentru roman, pentru că e prea primitivă și simplă. Reymont desminte cu succes această opinie. Fără să falsifice, ori să idealizeze această viață, opera lui este un roman adevărat. În „Țăranii” sînt conflicte de pasiuni, intrigă, totul. Este chiar surprinzător cum acest scriitor a știut să extragă un material alt de „romanesco” din viața obscură a unui sat. Cu evenimente mărunte, cotidiene, *tipice*, faptele de ființă simple — romanul e totuși „captivant” și pune probleme sufletești general-omenesti. Umanitate primitivă — și totuși tipuri atît de diverse, întrupări ale aceluiași temperament și pasiuni ca în orice roman. Autorul, țăranul însuși, un țăran cultivat, a putut să observe fundul sufletelor și di-

versitatea de suflete,—ceia ce nu poate observa un om, care cunoaște dela distanță pe țăran. Se știe că ceea ce este departe, ni se pare uniform. Pentru un călător, oamenii dintr'o țară străină par la fel. Cînd categoria umană e inferioară și deci mai puțin diversă, uniformitatea aparentă ni se pare și mai mare. Mai departe—cînd eșim din omenire—această uniformitate devine totală: Numai un păstor distinge individualitatea fiecărui animal din turma sa. Pentru noi nu e nici o deosebire între ele. Pe lingă această cauză generală,—cînd e vorba de țărani se mai adaogă și neîncrederea lor, care-l face închiși pentru țirgoveși. Din toate acestea rezultă opinia falsă că țăranul n'are suflet. Cine cunoaște însă în adevăr pe țăran, nu-l zugrăvește nici ca bestie, nici ca personaj de idilă, fiindcă țăranul nu e nici una nici alta, ci un om,—primitiv, dar complex. Dacă n'ar fi un om complex, urmașul lui în a doua sau a treia generație n'ar putea fi Miorescu ori Anatole France.

O altă calitate însemnată a acestui roman este, pe cît se poate cunoaște dintr'o traducere (care pare a fi eminentă), adaptarea stilului și a limbii la subiect. Trebuie să spunem că autorul are adesea și în expunerea proprie o nuanță de ton popular, prin care păstrează mereu atmosfera vieții zugrăvite, și cum foarte des atmosfera e ușor humoristică, tonul humoristic al autorului are un farmec desebit. Și trebuie să adaogăm că traducătorul a reușit să găsească echivalentul franjuzesc al acestui ton.

Un singur defect ni se pare că are acest roman. Ni se pare că autorul prea vrea să-și justifice și să-și illustreze titlul și subtilurile volumelor. Fiindcă titlul general e *Țăranii*, el vrea să ne dea fizionomia în'reagă a vieții țărănești. Preocuparea, ca să-l zicem așa etnografică, este vădită și este excesivă. El ne zugrăvește pe larg, și intențional, paștele țărănesc, nunta țărănească, cositul, claca, țarmarocul, etc.. Firește, el zugrăvește toate acestea cu ocazie acțiunii. Dar se vede bine că nu vrea să scape ocazia de a le picta, și le pictează mai copios decît e nevoie pentru acțiune, pentru plasarea personajului în mediu și pentru caracterizarea lui. Și uneori avem impresia că personajul e pus să acționeze într'o direcție, numai pentru ca capăt să mai avem o pagină de etnografie. E metodel balastic al naturaliștilor, dar se cunoaște bine că nu concepția estetică l-a făcut să impovăreze opera cu descripții disproporționale, ca pe naturaliști, ci titlul cărții, gîndul de a fixa în roman toate aspectele vieții țărănești poloneze.

Și tot așa, fiindcă volumele romanului au ca subtitluri un nume de anotimp, autorul se simte dator să illustreze mereu sezonul, să nu ne lase un moment să uităm anotimpul romanului, dar poate și pentru a plasa mereu pe țăran în mediul fizic, alt de important în viața omului legat de pămînt,—în definitiv tot un gînd conștient, o intenție teoretică, și nu o necesitate spontană de artist. Admirabilele lui descripții de natură sînt prea lungi, prea dese și prea repetate. Acest din urmă defect abia este salvat prin sentimentul lui poetic puternic și printr'o prestigioasă invenție verbală.

Acest roman trebuie celui. Dacă în *Țăranii* găsim varianta poloneză a țăranului oriental, a căruia una din variațiile este țăranul român, apoi în unele privinți găsim în acest roman pe însuși țăranul român.

G. I.

Karin Michaëlis, *Femmes*, Stock.

Celilor cunoaște probabil pe autoarea romanului *L'Age dangereux*, tragedia femeii de patruzeci de ani, sau tragedia celor patruzeci de ani ai femeii.

În *Femmes*, autoarea ne dă un „studiu” mai complex asupra femeii, dacă nu atât de pasionant ca în *L'Age dangereux*.

Femmes este compus din scrisorile a șapte surori, schimbate între ele în curs de mai mulți ani. Aceste surori reprezintă tot felul de temperamente și caractere femeștii—și tot felul de condiții sociale.

Din aceste scrisori rezultă câteva mici romane, sau mai bine: câteva schițe de roman, și unul mai mare, romanul unei femei, care e artistă de operă.

Viața fiecărei femei cași caracterul ei rezultă mai întâiu din scrisorile ei, și în al doilea rînd din scrisorile celorlalte, în care e vorba despre ea. „Compoziția” aceasta are avantajii remarcabile: *Copiază* viața mai bine. Pe fiecare din cele șapte femei o vedem și din chipul cum se comportă ea în viață, și din opiniile celorlalte șase despre ea. Aceste opinii, care contribuie la caracterizarea aceleia despre care e vorba, caracterizează în același timp și pe cele care emit opiniile. Așa dar, redarea unui tip prin prezentarea lui și prin repercutiunea lui în alte tipuri, — fiecare tip văzut din diferite puncte de vedere, privit prin prizma unor temperamente și mentalități diferite între ele.

Compoziția aceasta a impus autoarei crearea a șapte stiluri scrise, deosebite, ceiace presupune un talent mult mai mare decît dacă stilul fiecărei din cele șapte femei ar fi rezultat (ca în alte romane) din vorbirea lor. Aici, autoarea a fost silită să creeze șapte stiluri epistolare, absolut deosebite unul de altul și concordante cu natura fiecărei din cele șapte femei, cu temperamentul ei, cu cultura ei, cu preocupările ei, cu clasa ei socială (căci, deși surori, viața le-a împrăștiat în categorii sociale foarte diverse și îndepărtate una de alta).

Din toate aceste mici romane, rezultă un fapt constant: că bărbații, în raporturile lor ca bărbați cu femeile, sînt întotdeauna slupizi, neînțelegători, stîngaci, și că n'au dreptate niciodată. Dar aceasta rezultă din fapte, și rezultă cu necesitate, căci autoarea știe să prezinte realitatea astfel, încît să-și illustreze tema perfect. Și bine înțeles, această feminisită e destul de inteligentă și fină, ca să nu creeze femei îngeri (și nici bărbați monștri). Femeile din acest roman au și ele tot felul de defecte și de ridicole, iar bărbații nu sînt lipsiți de calități.

Am scris cuvîntul „feminisită”. Dar feminisimul acestei scriitoare e de un gen special, e un feminisim psihologic, dacă se poate zice astfel. Acest feminisim este starea de suflet a unei femei înzestrată cu o puternică sensibilitate feminină, temperament care (cum se vede și din alte scrieri ale acestei femei) este psihologia scriitoare. Între o astfel de femei și între bărbat se naște întotdeauna acel raport care s'a numit „duelul dintre sexe”. Feminisitatea puternică este, în adevăr, întotdeauna în luptă cu masculul. Sensibilitate la, să-i zicem, eternul masculin, cochetărie, defensivă provocătoare față de agresor, înșfîșit o întreagă politică și diplomație cu adversarul, plină de suspiciuni ca orice politică de acest fel. Concepția despre bărbat a unei astfel de femei va trebui așa dar să fie acest feminisim psihologic, deosebit radical de feminisimul propriu zis, care vede în bărbat un tiran social. Femeia de rasă din Karin Michaëlis apare și mai bine din *L'Age dangereux*, femei până în virful unghiilor și în același timp foarte inteligentă, de o inteligență am zice masculină, dacă n'ar avea acea fineță caracteristică femească.

În *Femmes*, inteligența aceasta e în inteligența acelor femei din cele șapte care sînt concepute ca inteligente; se vedește în construirea inteligenții obtuze a acelor concepute ca alare; se manifestă peste tot în construirea romanului — combinat savant și cu dibăcie.

Iar feminisitatea aceasta se dă pe față, nu numai în vibrația feminină pe care o acordă onora din cele șapte surori, dar și în paza autoarei de a da pe față secretul ultim al sufletului femeesc. Am spus aiurea că în afacerile de sentiment femeile, conștient și inconștient, își în jocul ascuns față de bărbat. Acest secret îl păstrează și

scrierile cind sînt femei de răsă, adică femei în adevăratul înțeles al cuvîntului. Și-l păstrează chiar și pe socoteala eroinelor lor. Altfel, și-ar trăda sexul, ar deroga dela obligațiile spiritului de corp.

Și... păcat, căci numai o femeie ar putea să ne spună bine ce se petrece în femei. Dar acest lucru nu-l va face niciodată o femeie. Nu cred să fi existat vreodată o femeie adevărată, care să fi spus—in viața reală ori în literatură—tot ce se petrece în sufletul ei. Numai bărbații spun tot—femeii iubite, confidenților, celitorilor, lumii întregi. Sînt și femei care, până la un punct, dar numai până la un punct, se destăinuiesc, dar acele femei nu fac parte din cele mai feminine—și destăinuirea lor nu aduce o lumină apreciabilă asupra sufletului femeesc.

În *Femmes*, acele care-și scriu sînt surori, unele sînt expansive, mai ales eroina principală, acela a cărei viață e mai amoroasă,—și totuși nici ele nu-și spun tot, pentrucă sînt femei. Sau, dacă voști, auloarea nu... le lasă să spună tot, pentrucă e femeie.

Din toate aceste șapte surori, una singură reușește bine în viață, cea mai simplă, o moașă. O femeie bună, îndatoritoare la extrem, care trăește pentru alții. Aceasta e fericită și ca femeie. Bărbatul ei e un lucrător, om simplu și ei. E o „filozofie“ a vieții în aceeași idee a autoarei. Această femeie e însăși simplitatea sufletească, muncește până la extenuare, trăește pentru alții, iar amorul în viața ei e un lucru secundar, cași pentru bărbatul ei. E secundar și din cauza vieții și din cauza firii ei. Și nu mai e vorba între ei de amorul „cel mare“, de „duelul dintre sexe“. Așa dar acești doi oameni nu se devorează nici într'un senz. Din toate aceste cauze, femeia aceasta e fericită.

C. Vraja

* * *

Etienne Rey, *Eloge du mensonge*. Hachette,—*L'Amour*.

Primul volum face parte dintr'o serie consacrată unor „vișii“ „general-omenești“. În prefața introductivă celim că aceste „laude“ ar fi foarte morale, din cauza tonului lor ironic.

Nouă ni se pare însă că autorii nu se sîn de promisiunea din introducerea și, impresional de prestigiul pe care-l are de o bucată de vreme imoralismul, ei fac pe teribili. Și trebuie să mărturisim că acest imoralism care vrea să fie satanic și să sperie pe burghez, e prea simplu—și, vai, prea burghez, prin preocuparea lui de burghez.

Imoralismului îi place să se creadă revoltă și atitudine estetică. Mai toți am trecut pe aici... Si, ce e drept, poate că am avut cu toții o justificare: reacționăm naiv în contra ceea ce Nietzsche a numit „moralină“, a moralei ipocrite, vulgare, predicată de imbecili interesați să-și ascundă turpitudinile, ori uscăclunea sufletului.

Dar moralitatea, și nu imoralitatea, este estetică—și adevărată revoltă. Imoralitatea este teluriană, este concesiune zoologiei. Virtutea este suprema frumuseșă umană, pentrucă e debrutalizare, stăpînire de sine, construcție arhitectonică în propriul tău suflet,—protest împotriva materiei și a vieții comune.

D. Etienne Rey face elogiul minciunii, găsind în ea supleșă și fantezie, care lipsesc adevărului. Dar silindu-se din răspuțeri să spună lucruri adevărate (și nu minciuni) despre minciună, aduce un omagiu suprem... adevărului, alit de mult căutarea adevărului e aspirația profundă a sufletului nostru,—intelligenții și sentimentului nostru.

Cea mai mare parte din elogiul minciunii la d. Rey stă în pictura femeii, grațioasă și feminină cu ajutorul minciunii. E singura parte interesantă din volum. E aproape creația unui profil de femeie, căci în adevăr, se pare că minciuna intră cu mult în noțiunea de feminitate,—în raportul femeii cu bărbatul. O femeie de lux, în sensul de

femelă umană plină de seducție, nu poate să spună adevărul, ci numai celace-i convine. Numai astfel își poate păstra caracterul de sfînx și deveni, cum se zice, irezistibilă, incomparabilă, unică, e'c.

L'Amour, al acelulași autor este a doua ediție, remaniată și îmbogățită, a cărții mai vechi intitulată la fel. E scrisă ascuțit, spiritual (și e instructiv că are o prefață, serioasă, slabă și stingace, — ceace dovedește că cineva poate avea talent într'un gen, fără să aibă și în altul).

Ca în mai toată psihologia franceză a amorului, în *L'Amour* al d-lui Rey amorul e considerat și tratat cu un sentiment pur egoist, cu bază de cruzime. Raportul dintre bărbat și femeie e ca acela dintre vinător și vinal, ca acela (să ni se erte comparația, justă) d'nre un om flămînd și un biftek. În acest amor, ființa din lume pe care o iubeste mai puțin amantul, e femeia pe care o „iubeste“.

Aceasta e mai ales amorul francez, adică din literatura franceză. Dar trebuie să recunoaștem că în orice amor, cît de sufletelesc, există aceasla cruzime, care se dă pe față cu sălbătăcie în momentele de conflict, — și că aproape întotdeauna sufletul este în minoritate. Amorul este lucrul naturii și nu al societății. Societatea îl stălizează numai, și cel mult îl complică cu elemente care se topesc la cea mai mică ciocnire. De aceea superioritatea sufletească a unui om se cunoaște și după rezistența pe care o pune sufletul lui la egoismul naturii.

Bine înțeles că în toate acestea e vorba mai ales de amorul eficient. Amorul poetic al primei tinereți pentru fata cu coada pe spate, e altceva. Dar aceasta nu este în chestie, cînd vorbim de cartea d-lui Rey. De amoruri pure, tinerești, psihologii francezi, așa numii moralisți, nu obișnuesc să vorbească. Nu-l iau în serios.

C. V.

* * *

Artur Gorovel, *Descîntecel romînești (Studiu de folklor)*, Partea I, Introducere, Fălticeni, 1925, (pp. 216 + XVI).

Colecțiile de literatură populară romînească s'au înmulțit, în ultimele două decenii într'un mod surprinzător; și fiindcă materialul este adesea neingrijit publicat și se repetă dela o culegere la alta (fără ca prin aceasla să se poată conchide ceva sigur asupra arilor geografice ori a curențelor de răspîndire), munca de sistematizare a devenit de multe ori îngrată. Astfel trebuie să ne explicăm, astăzi, apariția atât de rară a studiilor de sinteză asupra folklorului nostru, deși materialul enorm așteaptă mereu pe cercetători.

În numărul restrîns al studiilor de folklor apărute în romînește, aceasla parte introductivă din lucrarea d-lui A. Gorovel este binevenită. Ea aduce odată cu o bogată informație — atât de rară la noi — ce trece dincolo de cercul popoarelor indoeuropene și o punere la punct în literatura noastră a originii acestor formule și practice. Am relevat altădată (*Viața romînească*, April, 1925, p. 89-90) părerea eronată a d-lui Gaster asupra originii descîntecelor romînești din apocrife, părere exprimată mai înainte de cătră Hasdeu (*Cuv.*, II, p. 399). D. Gorovel arată că descîntecel romînești sînt rămășițe arhaice, avînd variante corespunzătoare în cele mai vechi monumente scrise egiptene și chaldeene, care au primit cu vremea elemente nouă, cum sînt cele creștine introduse prin substituirea elementelor păgîne anterioare.

După ce în primele cinci capitole autorul cercetează credința în existența diavolului și frica popoarelor de acest pricinilor al bolilor; exorcismul și agenții care îl execută (vrăjitorii), dînd și o privire generală asupra descîntecelor la popoarele de azi, d-sa propune o cla-

sificare nouă a întregului material românesc, asupra căreia vom insista mai mult. Se știe că S. Fl. Marian împărțise (într'un memoriu publicat de Academia Română) acea ramură a literaturii populare numită obișnuit *descîntece* în patru specii distincte: *descîntece*, *vrăji*, *farmece* și *desfaceri*. Distincția o făcea după cuprinsul formulilor, după scopul urmărit cu ajutorul lor, după mijloacele utilizate și după timpul în care se practică. În critica făcută de d. Gorovei acestei clasificări, se arată netemeinicia ei, dovădindu-se că însuși Marian în culegerile sale confundă aceste categorii, fără să fie samă de ele. Stăbilitînd cu numeroase texte că *descîntec* înseamnă orice „vers recitat”, d. Gorovei crede că *vroja* ori *farmecul* e totalitatea ceremonialului întrebuițat de vrăjitori, iar *descîntecul* e formula verbală. Desigur că deosebirea vrajei de farmec, pe care o făcea Marian, e arbitrară. Dar între acțiunea de a *farmeca* și aceea de a *descînta* este o deosebire esențială: ele se fac prin formule deosebite, prima prin formula numită *farmec*, cealaltă cu ajutorul *descîntecului*. *Farmecul* nu e — cum admite d. Gorovei — materialul întrebuițat (acestui material poporul nu-i dă nici un nume general). Deaceia, propunem aici o altă clasificare mai generală, în sprijinul căreia spațiul nu ne îngăduie să aducem tot materialul edificator: cuvîntul *descîntec* avînd înțelesul de „versuri recitate” e admis de obicei ca termen generic pentru amîndouă acțiunile. *Descîntecele* se spun însă în două împrejurări: 1) cînd subiectul este prezent; 2) cînd el este absent. Cînd subiectul e prezent, *descîntecul* are ca scop imediat combaterea bolilor cauzate — după credințele populare — de diavol (cum admitea și fr. Lenormand; cf. *Șezătoarea*, XIX, p. 21) și mai rar de D-zeu ori Maica Domnului. Cînd subiectul e absent, *descîntecul* are ca scop fie o acțiune de provocare venită dela oameni (cu intenție bună ori rea), fie o acțiune de liberare. Acțiunea de provocare e aceea numită *fapt*, *făcut*; iar cea de liberare; *desfăcut*, *desfacere*. *Descîntecul* cu subiect prezent e *descîntecul propriu zis* ori *exorcismul*; cel care tinde la provocarea ori liberarea de *fapt*, este *farmecul*. — D. Gorovei crede că există „*descîntece* de dragoste” și „*descîntece* de desfăcut”, dar textele ne arată și „*farmece* de dragoste” ori „*faceri* de dragoste” (G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare*, pp. 376, 377, etc.) și „*farmece* de desfăcut” (*ibidem*, p. 313, etc. etc.), ceace arată cum am spus mai sus — că *faptul* și *desfăcutul* sînt *farmece*. Cuvîntul *desfacere* nu e „un cuvînt întrebuițat numai de Marian” (p. 93) pentru una din subdiviziunile clasificării lui, ci are în popor o mare răspîndire (tot așa *desfăcut* „*dé-sensorcellement*”), ca și cuvintele *fapt*, *facere*, *făcut*, *jăcătură* „*sortilège*” care au corespondente romanice în italianul *fattura*, vechiul francez *faiture* (v. Candrea-Densușianu, *Dicționar*, nos. 534 5, 538).

Alte exorcisme cit și farmecele (de provocare) prezintă deopotrivă numeroasele forme constatate de d. Gorovei în materialul bogat pe care l-a utilizat; *descîntecele* clasate de d-sa în grupa „*formulelor magice*” (p. 192) nu sînt însă decît *descîntece* ori fraze ligănești și deaceia, credem că această grupă trebuie desființată.

În istoricul *descîntecelor* din părțile Europei sud-orientale, era poate necesar să se însemne că înainte de exorcismul lui popa Grigore dela Mohaci, care datează din sec. XVI (nu XIV cum s'a tipărit greșit la p. 60), se constată exorcisme în inscripțiile balcanice din sec. 2 și 6 (cf. Hirschfeld, *Epigraphische Nachlese zum C. I. L.*, III, în *Sitzungsber. d. k. Akad. d. Wiss. z. Wien, phil.-hist. Cl.*, LXXVII (1874), p. 403 și *C. I. L.*, III, p. 961, XXVI).

Ar fi de dorit ca studiul acesta, clar și mai ales sugestiv prin care se va înlesni utilizarea unor documente importante din numeroase puncte de vedere (cu arhaisme lexicale și împrumuturi folklorice), să-l avem cit mai curînd publicat în întregime.

I. Șiadbei

Șerban Drutzu în colaborare cu **Andrei Popovici**, *Românii în America*, „Cartea Românească”, București.

O carte interesantă plină de fapte.—Istoria emigrației Românilor în America, a Românilor din fostul Regat și din foastele provincii subjugate.—Așezările Românilor în Statele-Unite și în Canada.—Indelețnicirile lor acolo, ca lucrători în orașe, ca fermieri, ca profesii libere.—Cauzele emigrării.—Epicile de emigrare mai intensă.—Numărul Românilor emigrați.—Instituțiile lor.—Manifestațiile culturale etc..

Un capitol interesant e cel consacrat lui George Pomuț. Român ardelean, emigrat în America înainte de Războiul Civil dela jumătatea veacului trecut, și unul din eroii armatei Statelor de Nord în acest războiu.

Autorii consacră câteva capitole și Evreilor emigrați din România, din care constatăm că la orice om legătura cu pământul unde s'a născut nu piere, legătură sfârșită mai puternic, atunci când a părăsit acest pământ. Autorii ne spun că Evreii din America cetesc românește; au simpatie pentru România; au cuvântul *Roumantan* în numele tuturor societăților lor. Ne mai spune apoi că au sinagogele lor aparte de alți Evrei veniți de aiurea; au locuri în cimitire deosebite de ale altor Evrei.

La sfârșit—o sumă de capitole cu sfaturi pentru viitorii emigranți, căci emigrarea întâmpină greutăți mari, datorite mai ales legilor și regulamentelor din ce în ce mai grele, menite să apere Republica de indezirabili.

Dar cartea aceasta mai are și o altă importanță. Situând emigrația românească printre celelalte emigrații și zugrăvind adaptarea Românilor la viața americană, — ea ne face cunoscută întreaga problemă a emigrației europene și ne și dă un tablou al vieții din Statele-Unite.

Recenzent

Revista Revistelor

Critica profesională

În contrast cu critica spontană, vorbită, publică, care are ca subiect cărțile și oamenii, acela profesională se referă la reguli și genuri. Ea s'a născut în secolul al XVII, alit de pătruns de nevoia autorității, cu Chapelain, însărcinat de Academie să critice Cidul lui Corneille și a fost ilustrată de Boileau. Moștenitor al lui Bayle și Fontenelle, Voltaire e un spirit mai luminat, mai liber dar ca concepțiile, nu a adus nimic nou. Cu La Harpe, dimpotrivă, care în „Cours de littérature“, prelegeri ținute în „Lycée“ la 1781, a considerat cel dintâiu istoria literară în totalitatea ei, critica mondenă sau estetică de până atunci, devine istorică. Declinul sentimentului religios și mediocritatea predicatorilor fac publicul să asculte acum cursurile celor trei mari profesori ai Restaurăției: Guizot, Cousin, Villemain și mai tirziu pe Saint Marc Girardin la Sorbona și pe Nisard la școala normală. Taine, Brunetière, Faguet, Lemaitre, Sainte-Beuve au fost deasemeni profesori.

Spre deosebire de critica spontană, aceia a profesorilor nu țineseamă alit de sentimentul produs

de o operă, ci de cunoașterea mediului în care aceasia a apărut și de tradiția legală de dinșu. Ea e făcută de obicei de spirite oneste care trăesc mai ales din trecut și din cauza excesului de erudiție, nu evită totdeauna pedantismul. Căci savantul în fața operelor actuale e adesea lipsit de spontanitate, flair sau fineță și în acest domeniu a judeca, clasa, explica și operații adesea zădărnice pe cînd gustul e o condiție necesară și aproape suficientă.

Critica profesorilor se interesează nu la ce e nou, ci la ceia ce e susceptibil de a deveni vechiu și de a se perpetua în tradiție.

Ea aplică trecutul, dar nu reușește să prevadă viitorul și cînd încearcă să o facă, proiectează mai totdeauna în el, logica trecutului. Cel mai bun reprezentanți ai ei sînt în fața literaturii contemporane, de obicei, în întîrziere cu o generație.

Până la 1870, critica profesională a fost contra romantismului, apoi cu Brunetière contra naturalismului, cu Faguet și Lemaitre contra simbolismului. Adevărata critică a contemporanilor nu e făcută de profesori, ci de acei care gravitează în jurul criticii vorbite.

Pentru critica profesională un Stendhal, Baudelaire, Goncourt au fost „la bête noire”.

Generalizările oratorice și pala-tele de idei ale lui Taine sau Brunelière sînt discreditate astăzi, dar cunoștințele noastre literare au nevoie să fie ordonate și una din funcțiile esențiale ale criticii e de a lega, în lănașul, prezența o literatură sau un gen ca o ființă organică și vie. Critica istorică nu poate trăi fără ideal, care sintetizează și unifică realitatea sensibilă. Un Brunelière a reprezentat acest punct de vedere inflexibil și fanatic. El e adesea scolastic și viziunea lui literară are „des partis pris”.

Sforțările jurnaliștilor și ale artiștilor de a-l exclude din critică rămîn însă tot alături de zădărnice, ca și încercarea lui de a exclude din artă pe Baudelaire.

(Albert Thibaudet. *Revue de Paris*).

Sfîntul Francisc de Assisi

Prin disprețul pe care îl arată față de vechiul testament cași prin eforturile lui de a-și constitui o evanghelie proprie din cîteva versete alese ale celui nou, Sfîntul Francisc a deschis o cale nouă creștinismului, cași religiei în Occident. Cale fecundă, cu tot caracterul utopic al încercării, considerate în puritatea ei originală. Sfîntul Francisc e precursorul, nu al Reformei după cum s'a înșinuat, ci al Renașterii.

Pe cînd Luther nu și-a găsit calea decît dibuînd și căutîndu-și mîntuirea prin renunșarea la viața de familie și ascetism a sfîrșit printr'un sentiment de dureroasă nepuțință și de îndepărtare față de Dumnezeu, la Sfîntul Francisc ascetismul a adus o exaltare a voinței, care l-a făcut să se simtă aproape de Dumnezeu și să-l regăsească preluțind în operele creașionii.

Reforma e dominată de ideea înfricoșată a predestinașionii, care lasă pe om dezarmat și mizerabil în minile Domnului. Exaltarea puțerilor umane e împotriva mesajului Sfîntului Francisc.

Temperament violent și pasionat, Luther a fost în primul rînd revolușionar, uneori înșpirat, alteori chinat de teamă, dar asemeni tuturor revolușionarilor, mai preocupat de a reforma pe alșii decît pe el însuși și de a transforma astfel radical, înștitușii existente.

Plin de o angelică blîndeșă, sfîntul Francisc a fost în primul rînd preocupat de a se reforma pe el însuși, pentru a fi un exemplu altora, și pentru a face lumea mai bună nu a căutat să schimbe înștitușii, ci numai omul interior.

De Calvin, el se deosebește mai mult, încă. Infectat de judaism și invocînd în orice moment legea mosaică, acesta a glorificat bunurile materiale, și a fost un precursor al capitalismului.

Fidel „Predictei pe munte” Sfîntul Francisc împotriva, a repudiat mamonismul și el nu are nici o rășpundere în rășpîndirea lui în șocietatea actuală.

Ascetismul nu l-a condus la fectarea exclusivă a extazului solitar, dar la descoperirea lumii. Dragostea lui personală pentru Isus l-a făcut să descopere omul în pătura de alegorii și simboluri a evului mediu. Evul mediu ignora natura. Scuturînd praful manuscriselor în fața cărora subtilizau teologii, Sfîntul Francisc în șimplicitatea sublimă a inimii, mergînd cu picioarele goale, pe drumurile Ombriel a revelat pe om lui însuși, a descoperit din nou realitatea splendidă a naturii și a demonstrat prin exemple vii, indisolubila solidaritate care le leagă. În vremile șumbră prin care trecem acum și care aspiră la noi renașteri, lecșia lui, păștrează o valoare eternă.

(Georges Batault. *Mercure de France*, Octombre).

Examene de conștiinșă

În ultimul număr din Cahier du Mois, douăzeci și șapte de scriitori care au mai pușin de treizeci de ani, începînd cu Marcel Arland și sfîrșînd cu Philippe Soupault au publicat examenul lor de conștiinșă. Aceste diverse conștiinșe examinate dacă nu formează conșli-

-nă comună oferă, cel puțin, psihologului cași criticului imaginea sau fantoma ei și sînt un document de preț.

„M'am născut la viața spiritului în 1922 în mijlocul unei dezordini neînchipuibile. Confuzia și spiritul păcii armate mă stăpînesc. Sînt dezechilibrat desigur, dar cu un gust viu de perfecțiune. Cred că la urmă îmi voi crea o disciplină. Toate abaterile pe care le-am cunoscut și tulburările care m'au atins, mă fac să o doresc. Ea va coincide pentru mină cu descoperirea libertății”.

Iată ce scrie, cu o onestă candoare, Alfred Colting. În articolele lui Pierre Quint și Philippe Soupault găsim deasemeni, două părți: un tablou al dezordinii tinereții și altul al ordinii, pe care ei o caută, fără să o fi atins decît parțial.

O literatură rezultă, în general, dintr'o civilizație, foarte rar sau prea puțin, dintr'o filozofie. Două fapte s'au produs însă, în timpul din urmă, care au adus într'un grad singular, mobilitatea în substanța omului cași a societății.

Mai înainte valorile de mișcare, sport, automobil, avion, cinema, s'au substituit pretutindeni, în ultimii ani, valorilor de repaos. Viziunea copiilor cași a tinerilor a luat o figură diferită de cea a părinților. Că această diferență de viziune a adus mijloace de expresie, de idei și de creație noi, e ceva evident.

În al doilea rînd, nu numai omul nou merge dar înainteaș pe un trotuar mobil. Această mișcare care poartă mișcarea, această instabilitate care se adaugă instabilității și economia de după războiu. La originea unui Flaubert sau Barres întîlnim formațiile lente ale ciorapului de lînă francez, pe care estelismul unuia și tradiționalismul celui alt îl transpun în ordinea creațiilor spirituale. În societatea burgheză falimentul ciorapului de lînă aduce pe acel al valorilor stabile cași a speculațiilor asupra probabilității unui viitor.

Totul se consumă în moment. Nebunia, care constă în a te ruina, cumpărînd mobile vechi sau coliere de perle a devenit înțelepciune

și înțelepciunea de a depune bani la casele de economie, a devenit nebunie. Cînd societatea trece prin acest regim e natural cași literatura să se resimtă. Se va eși desigur din ei, dar cine ar putea să spună, cum și cînd? Despre stabilizare nu se poate afirma decît un singur lucru: va fi.

Pierre Quint înlîulează articolul său „De la révolte à l'équilibre”, dar în cele douăzeci și șapte de confesiuni, ceiaș aparține revoltei, dezordinii și incoerenței și mult mai viu decît parlea echilibrului.

„Viața care mi-am făcut-o spune Jean Caves e o viață de perpetuă schimbare”. Iar André Beucler exclamă: „Ceiaș mă emoționează mai mult în lume, e momentul”.

Toluși, din cei douăzeci și șapte care vor continua să scrie o parte va găsi o disciplină literară ca Flaubert sau Gide. Pe aceași cale urmînd pe frații Theraud, Maurois, Mauriac, Martin du Gard, Lacretelle și-au putut stabili succesul.

O altă parte va adopta disciplina religioasă căci curentul religiei va subsista în lumea literară cel puțin alit, cît vor dura falimentele și mizeriile politice cași neglijarea marilor dezbateri și interese ale statului.

(Albert Thibaudet. *Nouvelle Revue Française*, Octobre).

Observațiuni asupra psihologiei feericului

După școala etnografică și lucrările lui Andrew Lang poveștile populare nu sînt decît supra-viețuirea celor mai vechi credinși omenești, pătrunse încă de principiile și uzajele magiei primitive. Utilizarea în poezie a elementelor feerice este deasemeni o reintrocere la o stare de conștiință foarte veche și revivescența sentimentelor instinctive, în părțile cele mai puțin explorate ale spiritului nostru.

Una din încercările care au contribuit mai mult la dezvoltarea inteligenței noastre a fost controlul realității dar acest control apare tîrziu în istoria omenirii și educația spiritului verificator nu lucrea-

ză decît într'un domeniu îngust, dedesubt fermentează idei primitive conținute de frîul cunoștinței, care renasc însă cînd ea se relaxează, reapărînd în stările mistice, în vis, delir, nevroze, inspirația poetică.

Acesle idei se învîrtesc în jurul unor instincte foarte simple, din care principalul e frica. Teroarea omului primitiv în fața spectacolului lumii a fost una din axele esențiale ale vieții lui mentale, dacă judecăm prin creația altor ființe grozave, pe care, el le-a inventat și prin numeroasele noastre superstiții. Un alt sentiment, corolar al celui dintău a fost dorința de a concilia puterile supreme, nevoia de intercesori, îngeri, fee, mai lirziu sfinți. Originea etimologică a cuvîntului fee (fata, destin) e o dovadă a explicării psihologice; feele sînt în același timp destinul și un ajutor împotriva lui, căci e de remarcant că aceiași intermediari sînt uneori protectori, altelei nefaști; de obicei nefaști la început, ei au devenit faști și binevoitorii, mai lirziu.

Fantasticul și feericul au dar o origine comună, cel dintău aparține lumii leroare, celalalt intercesivului, recursului împotriva leroarei. E legitim deasemeni, să reducem la același credință ideea unui paradis primitiv și al unui terminal, familiară tuturor religiilor și al cărui regret înăscut, se înfilnește poate în orice om, regret senzibil deasemeni, în poezia feerică. Paradisul terestru, vîrstă de aur, cîmpurile elizee nu sînt de cît reprezentări ale aceluiași vis, adică a unui loc în care omul comun sau divinizat trăește într'o stare completă de protecție, ignoranță a răului, a suferinței și a morții. Operațiile magice și culturile religioase, mai lirziu visurile socialiste, azi chiar viziunea sovietică nu au alt obiect de cît să ridice în jurul omului un zid protector împotriva relelor care îl îngrozesc, făcîndu-l să trăiască în iluzia unei armonii perfecte cu zeii și a liniștii față de destin.

Datorită efectului unei anume influențe latine, multe spirite sînt înclinate să vadă în orice litera-

tură, un fel de retorică mai mult sau mai puțin subtilă, avînd un raport direct cu un învățămînt aproape școlar și nu cu enormul aparat afectiv, care are creurul ca punct terminal și organ de răspîndire. Pentru aceștia literatura feerică se reduce la povestire agreabilă, destinate să amuze copiii sau persoanele mari. Ea e dimpotrivă unul din aspectele cele mai semnificative ale acelei neîncetate formațiuni de mituri și simboluri, care se face în gîndirea noastră și pe care marii poeți au adoptat-o, dînd o formă pură aceluia univers de instincte și aspirații pe care-l purtăm în noi, fără să-l bănuim.

Literatura feerică, așa cum e prezentată de cele mai multe din comedile lui Shakespeare, de poemul lui Spenser, de unele poezii ale lui Edgar Poe, Coleridge, Shelley, Keats, Novalis, Baudelaire, Elemir Bourges sau Rimbaud dacă știm să o interpretăm e o adevărată literatură psihologică, care exprimă omul în adîncimele și ființa lui esențială.

E o literatură mai subiectivă de cît oricare alta și derivă din romanticism, căci dacă scriitorii realiști au exprimat mai ales omul transformat de societate, feericii și fantasticii, ne-au adus mălțurria omului primitiv, care există în fiecare din noi, strîns legat cu cosmosul.

(Edmond Jaloux. *Journal de psychologie normale et pathologique*).

Sfîntul Toma împotriva lui Racine sau antihumanismul în teatru

În opera lui recentă „Le masque et l'encensoir”, cunoscutul director de teatru Gaston Baly, expune principiile unei estetici catolice, aplicate artei dramatice. Punctul său de vedere e paralel cu acel filozofic al lui Jacques Maritain. După cum acesta suprimă toată filozofia modernă dela Montaigne, Bacon și Descartes până azi, întorcîndu-se la sfîntul Toma, Gaston Baly amputează teatrul francez din ultimele trei secole (Corneille, Racine și Molière), reve-

nind direct la tradiția franceză a misterelor medievale. Și după cum Maritain evocă îndrățul Sfântului Toma pe Aristol, Baty evocă îndrățul misterelor, tragedia greacă.

Demonstrarea lui Baty pornește dela afirmarea caracterului religios al dramei. „Drama, scrie el, e un lucru sfânt, un omagiu magnific adus lui Dumnezeu sau Zeilor și cea mai eficace din rugăciuni. Eschil e tot alit de fervent ca și Gréban. Căci sufletul tragediei grece e religios, orfic și dionysian“. Deși tragedia greacă și misterele nu se asemănă, ele trăiesc din aceleași principii. „Eschil și Sophocle, care nu puteau să prevadă dogma și morala evanghelistilor s'au conformat totuși, esteticii catolice“.

Thomismul aplicat teatrului e după Baty o viziune universală, care are pe Dumnezeu ca centru și nu o viziune limitată la ce e omenesc. Pământul, cerul, infernul, sublimul, pateticul, trivialul sînt materia reprezentărilor ei și la bază e comuniunea sfinților. Teatrul medieval e catolic în esența lui, fiindcă realizează comuniunea artelor „Totul nu e decît armonie în comuniunea sfinților. Acestei armonii îi corespunde în artă, armonia dramei, ca o emanare estetică a filozofiei. Pictura, sculptura, dansul, literatura, muzica existau alături, ignorindu-se însă, una pe alta. Drama le reunește, le ordonează și între frumuseța plastică, muzicală sau verbală, între plăcerea simțurilor și a spiritului, inteligența umană, reflex al acelei divine, menține echilibrul“.

Drama e dar o artă supremă și completă, care reunește pictura, sculptura, dansul, literatura și muzica și zăua în care teatrul lipsindu-se de aceste elemente a devenit un gen literar autonom, a fost du,ă Baty o zi de oroare și dezolare. „Repudiind scrie el, frumuseța semnificativă a decorurilor și costumelor, a grupărilor și atitudinilor, a ritmului și cîntecului, drama decăzută devine un gen literar“. Dacă avem în vedere că această evoluție a permis apariția tragediilor lui Corneille și Racine și a comediilor lui Molière, ne

dăm samă la ce aberații poate conduce pasiunea supra naturalistă. Baty stigmatizează în același timp pe acel responsabil de decăderea dramei: Luher și Reforma, Renașterea, Cartezianismul. „Tragedia clasică e după el, un produs al complicității jansenismului cu cartezianismul. Drama se reduce astfel la personaje și la gîndurile lor. Urmînd misterelor, tragedia secol. al XVI-lea voia să rămînă emoționantă, și pretindea că se adresează inimii, tragedia clasică dimpotrivă se adresează numai spiritului“. Deși autorii clasici au avut sentimente catolice, esteticele lor e anticatolică.

Remediul lui Baty pentru a recatoliciza teatrul e de a declara războiul teatrului gen literar și a repudia textele dramatice. Căci teatrul complex nu se reduce după el la cuvîntul vorbit ci cere alte mijloace de expresie: decor, muzică, dans, mimică etc. Dar, acolo unde Baty vede un conflict între teatrul catolic și cel umanist, nu e în realitate decît un conflict între teatrul pur și teatrul spectacol. Diferențierea lor, e desigur, o sarcină urgentă și indispensabilă.

Dar aceasta nu e un motiv de a arunca anatema asupra teatrului expresie sau a teatrului pur, după modelul lui Corneille, Racine, Molière. Există în Franța, destul loc, pentru spectacole ca și pentru opere pur teatrale. Și nu era necesar să deranjăm pe Sfîntul Tomă, pentru a apoteoza acea fuziune a artelor, scumpă lui Wagner, a cărei eșantioane deloc catolice, se întîlnesc în altelea music-halls.

(Benjamin Crémieux. *Nouvelles littéraires*, Octombre).

Italia și Europa

Presă italiană nu mai înregistrează de cîțva timp nici un atac împotriva guvernului. Doar zărele străine amintesc că există și poitrivnici regimului fascist. Opoziția a fost desființată de „supremele rațiuni“ de Stat. De altfel jurnalele nu-și pot permite luxul să însere material de critică opoziționistă pentrucă toate coloanele sînt pline numai de discursurile și vi-

zilele Ducelui. Politica Internă se fărâmițează clipă cu clipă în tot soiul de acte decorative, întruniri comemorative și ceremonii fastuoase. Neastîmpărul acesta intern reliefează din rășputeri obiectivul și tactica politicii italiene în diplomație. De aici situația Italiei față de Europa. Problema cea mai vie, a cărei rezolvire reclamă urgență, este fără îndoială problema populației. Oricîte înnuri de pace ar fredona Ducele, Italia nu poate afla salvarea chestiunii demografice decît într'un apropiat războiu. Toată politica externă a lui Mussolini e șovăelnică și dubioasă, și canieră și nehotărîtă, tocmai din dorința de a nu închide definitiv o chestiune, de a lua o atitudine fermă. Într'o asemenea postură imprecisă, jocul e mai liber și schimbarea la față mai scuzabilă.

Mussolini nu e anglo-, nici franco-, nici germanofob. El întreține în general xenofobia Italianilor ca o urmare a diplomației sale „*tours de valse*”. Visul Italiei de astăzi este desacordul țărilor din Europa; ea simte în mod vital trebuința ca instabilitatea europeană și mondială să aibă loc cît mai curînd. Căci numai o asemenea instabilitate i-ar servi drept pretext într'un războiu de expansiune menit să soluționeze problema demografică.

(Italicus. *L'Europe Nouvelle*, Octobre).

Pariul lui Pascal, respins

Fascinați de formularea mate-

matică a pariului, mulți l-au primit ca indiscutabil. Acesta nu pentru că ar fi avut un caracter apodictic, ci mai ales fiindcă termenul de infinit, plasat fericit, făcea imposibilă orice discuție. Pus în formulă rămășagul lui Pascal exercita o constrîngere dela care nu te puteai abate. Volabilitatea lui rămînea neatinsă numai în cazul cînd noțiunea de infinit nu era atactată. Cercelările mai nouă ajung la concluzia că o dreaptă infinită se împarte în două jumătăți de dreaptă tot infinite, după cum o linie infinită minus un segment infinit rămîne tot.. infinită. Rămînea să se conchidă că „infinitul ca și neantul se pretează la orice joc”. Rezultă deci că pariul e discutabil întrucît termenul lui fundamental, conceptul de infinit, poate fi interpretat în diferite chipuri. O interpretare mai adîncită decît aceea a lui Lachelier ne-a dat-o Robert Aron în „*Revue de Métaphysique et de Morale*” (Vezi rezumatul ei într'un număr anterior din „*Viața Romînească*” N. R.) Potrivit noii descifrări, probabilitatea rămășagului nu constă în cișligul unei lumi eterne față de neșansa de a fi pierdut bunurile pămîntești, ci ea tinde să dovedească existența și Divinitatea lui Christ.

Noțiunea de infinit e introdusă tocmai pentru a devia acest senz.

(Jean Prévost. *La Nouvelle Revue Française*).

Mișcarea intelectuală în străinătate

Literatură

R. Fulop Miller et Eckstein, *Dostoiewski à la roulette*, Librairie Gallimard, Paris.

Viața marelui scriitor a fost în mare parte plină de suferință. În cei zece ani care l-au precedat moartea, a fost chinat de palima jocurilor de noroc. A jucat pentru prima oară în cursul unei călătorii la Wiesbaden. De atunci palima a prins rădăcină în sufletul lui și nu l-a părăsit până la moarte. A doua oară când, îndrăgostit de Pauline Suslowa, a plecat s'o întâlnească la Paris, nu a putut rezista trecând prin Wiesbaden să nu se oprească la masa de joc. Palima jocului era mai tare decât amorul.

Ultima lui călătorie în Europa a întreprins-o cu a doua lui soție Ana Grigoreevna. Au stat la Dresda, la Baden-Baden, la Hamburg. Peste tot, Dostoiewski, care credea că a descoperit mijlocul de a câștiga bani, alerga la ruletă. De cele mai multe ori, pierdea și ultimul ban. Pentru ca să poată trăi, era silit să împrumute mereu dela orice călător rus pe care-l întâlnea pe acolo. De multe ori amăneta bijuteriile ba chiar și hainele soției sale la muntele de pie-

tate. Soția lui, Ana Grigoreevna, nu s'a plins niciodată și în cele mai grele momente îl mângâia și suferea în tăcere cu „Fedia”.

Tirziu, abia în 1871, Dostoiewski dându-și seama de toate chinurile îndurate, se hotărâște să se lase de palima jocului. Reușește să se întoarcă în Rusia și să înceapă o viață de muncă și de liniște. Dar nu mult după aceste, moare.

Georges Normandy, *Maupassant*, Ed. Vald. Rasmussen.

Această carte face parte din colecția „asupra vieții anecdotice și pitorești a marilor scriitori”. Autorul descrie în amănunt viața lui Maupassant, dar în special acele întâmplări în legătură oarecum cu sfârșitul lui tragic. D. Normandy, pare a spune că totul în viața lui Maupassant, a pregătit boala lui — paralizia generală. Nu vorbește însă de influențele hereditare asupra lui, căci se pare că boala sa e datorită mai degrabă eredității.

Romane

Marcelle Auclair, *Changer d'étoile*, „Nouvelle Revue Française”, Paris.

Subiectul e simplu. O franceză

născută la Santiago, în Chili, se logodește cu Miguel — un tânăr frumos și foarte elegant. Un adevărat tip de frumuseță sud-americană.

Ea îl lubește cam romantic. Mai tirziu bagă de seamă că logodnicul ei e lipsit de tandreță și manifestă un egoism aproape brutal. Nu mai poate suporta acest amor tiranic. Mai ales când privindu-se cu atenție în oglindă, observă că e mai palidă și că a slăbit. Se holărăște să-l părăsească. De acela întreprinde o călătorie în Franța, cu o mătușă a ei. La Paris, întâlnește un alt bărbat pe care simte imediat că-l va iubi.

Autoarea dă descripții interesante a locurilor și a oamenilor din Santiago și mai ales interesante observații asupra sensibilității sufletești a unei fete.

Georges Eckhoud, *La Nouvelle Carthage*, La Renaissance du Livre, Paris.

Știință socială

Georges Plékhanov, *Introduction à l'histoire sociale de la Russie*, Ed. Boissard, Paris.

Autorul acestei cărți a fost unul dintre gânditorii care au înlesnit introducerea marxismului în Rusia. Cartea de față se ocupă de fenomenele istorice care împing Rusia când către Occident, când către Extremul-Orient. Această mișcare oscilatorie nu e nici astăzi oprită. Deși autorul a murit înainte de a putea vedea urmările revoluției, a înțeles că marea problemă a Rusiei e cea agrară. El explică cum țăranul rus rămăsese mult în urma celui din Occident. Pe când acesta căpăta libertăți,

acel din Rusia era încă rob, ceea ce se explică prin influența Extremului-Orient.

Ține seamă de mediul geografic și de faptele politice. De asemenea studiază și influența doctrinelor sociale din Occident asupra păturii culte a Rusiei.

Agricoltura

Theodor Bernhardt, *Versuch einer Kritik der Gründe die für grosses und Kleines Grundbesitz angeführt werden*, Wiegandt, Leipzig.

O nouă ediție a acestei cărți, scrisă la 1848, despre agricultură. Obiectul principal al cărții este: foloasele marii și micii proprietăți. Autorul, pe lângă aceasta, se ocupă și critică teoria lui Ricardo. Concluziile pe care le trage se potrivesc și astăzi. Crede că existența diverselor tipuri de proprietate e mai avantajoasă.

Albert Maupas, *Une petite ferme allemande. Doctrines et pratiques agricoles d'Outre Rhin*, Librairie agricole de la maison rustique, Paris.

O monografie utilă în special pentru cei care exploatează pământul. Sînt observații pe care autorul le-a cules în timpul prizonieratului său în Germania. Descrie organizarea tehnică și economică a unei ferme tip: clădiri, metode de cultură, mașini. Arată cum în Germania s'au vulgarizat cele mai bune metode de cultură. Vorbește de școlile de agricultură, de Camerele agricole și de alte instituții create în acest scop.

COMPILATOR

Bibliografie

În diferite edituri și tipografii :

- L. Ghergariu**, *Zădul*, schiță monografică, Zalău, 1926, Pr. 25 lei.
- A. Malor**, *Omega*, Tragi-comedie în 3 acte și 6 tablouri, în versuri, Buc., Atelierele „Adevărul”, 1925, Pr. 30 lei.
- Constantin Loghin**, *Istoria literaturii române din Bucovina (1775—1918)*, Tip. Mitrop. Silvestru, Cernăuți, 1926, Pr. 150 lei.
- I. Totu-Cerna** și **N. Giromora**, *Ecouri, Epigrame, Craiova. Preotul Petre Chiricuță, Antisemitism „creștin” ? sau cea mai cumplită erezie a veacului*, București, Pr. 30 lei.
- Emil A. Chiffa**, *Păseri călătoare, Poezii*, Cluj, Pr. 60 lei.
- Gabriel Giurgea**, *Situația României de după război*, București, 1926.
- Ștefan George**, *Insemnări filozofice și literare*, „Casa Școalelor”, 1926, Prețul 30 lei.
- Mihail Ghenescu**, *Lumințișuri sufletești*, 1926.
- Constantin Loghin**, *Istoria literaturii române, dela început până în zilele noastre*, Cernăuți, Tip. Mitropolitul Silvestru, 1926, Prețul 50 lei.
- Academia Română, Concursuri pentru premii*, 1926.
- Claudiu Isopescu**, *O predică românească, ținută în Roma la 1608* Cernăuți, Inst. de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1926.
- Iosif Cașavelu**, *Afinitatea latină*, 1926, Tip. Wizner et David, Sighet.
- Programul Stagiunii 1926—27 a Teatrului Național din Craiova*, 1926, Tiparul „Scrișul Românesc”, Craiova.
- Dr. Vasile Stan**, *Anuarul scoalei normale „Andrei Șaguna”*, Sibiu, 1926.
- Virgil Molin-Craiova**, *Arhaic Românesc, Chenare Naționale*, Craiova, 1926.
- Henri Barbusse**, *Force*, (Trois Filmes), Flammarion, Paris, Prețul 10 francs.
- Simion Hirnea**, *Povestea Vrancei*, Focșani, 8 lei.
- G. G. Antonescu**, *Un institut pedagogic român*, 1926.

Reviste primite la redacție

Revue Internationale du travail, No. 4; *Cosânzeana*, No. 39-43; *Contemporanul*, No. 69; *Universul Ilterar*, No. 42-43; *Societatea de mîne*, No. 41-43; *Adevărul Ilterar*, No. 304-305; *Oltenta*, No. 3-5; *Viața literară*, No. 23-24; *La Nouvelle Revue Française*, No. 157; *Mercure de France*, No. 679-680; *Natura*, No. 7; *Tara de Jos*, No. 10; *Correspondența economică*, No. 8; *Viața agricolă*, No. 19; *România militară*, No. 10; *Lamura*, No. 9; *Familia*, No. 7; *Căminul*, No. 8; *Cîmpul*, No. 18-19; *Foaia Tinerimei* (No. 19-21); *Plaiuri dobrogene*, No. 1; *Roma*, No. 7-9; *Cartea*, No. 4; *Revista funcționarilor publici*, No. 9; *Tinerimea Română*, No. 1; *Zări Senine*, No. 6-7; *Ritmul Vremii*, No. 8-9; *Viața Cooperatista*, No. 7-8; *Federația balcanică*, No. 52; *Revista generală a Invățămîntului*, No. 7; *Gîndul nostru*, No. 7-9; *Noua revistă bisericăască*, No. 4-5; *Flamura*, No. 7-8; *Peninsula balcanică*, No. 4-7; *Vlăstia*, No. 3; *Răzeșul*, No. 9; *Ideia*, 3-4; *Presa Sanitară*, No. 121; *Răsăritul*, No. 1.